

JANTAROVÁ STEZKA

výstavní katalog

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci projektu „Moravské křižovatky“, který je součástí Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Jedná se o společný projekt Centra dopravního výzkumu (hlavní koordinátor projektu), Archeologického centra Olomouc a Univerzity Palackého v Olomouci, řešený skupinou odborníků z oborů informatiky, geoinformatiky, geografie, geologie, archeologie a historie. Projekt byl zahájen v roce 2016 a jeho ukončení je plánováno na rok 2019.

S podporou
With the support of

Autor:
Jan Martínek

Recenzoval:
Mgr. Martin Golec, Ph.D.

© Centrum dopravního výzkumu, v. v. i., 2019
ISBN: 978-80-88074-73-1

Jantarová stezka

**výsledky mapování jantarových stezek mezi Jadranem
a Baltem z mladší doby železné a identifikace jejích terénních
reliktů na Moravě metodou leteckého laserového skenování**

výstavní katalog

Brno 2019

Seznam

Úvod	5
1. Jantar jako surovina	7
2. Nejstarší doklady používání jantaru	9
3. Jantarové stezky.....	11
4. Mapování jantarových prehistorických cest na základě archeologických informací.....	13
5. Mapování jantarových prehistorických cest komparací s mladšími cestami	25
6. Mapování terénních reliktních starých cest v rámci dvou českých projektů	29
7. Rekonstrukce průběhů jantarových cest – metodika	33
8. Hlavní směry transportu jantaru	35
8.1. Západní námořní trasa	37
8.2. Trasa obcházející západně Alpy	37
8.3. Německo-transalpské trasy.....	37
8.4. Německo-česko-transalpské trasy	41
8.5. Polsko-české trasy	47
8.6. Polsko-moravsko-zaalpské trasy	53
8.7. Salzbursko-moravské solné stezky	71
8.8. Polsko-slovensko-panonské trasy	75
8.9. Východoevropské trasy	76

9. Jantarová stezka východně obcházející Alpy	77
9.1. První písemné zprávy o Jantarové stezce	77
9.2. Staré Hradisko a Oberleiserberg	79
9.3. Detailní průběh Jantarové stezky	85
9.3.1. Úsek trasy mezi Jaderským mořem a Dunajem	85
9.3.2. Pokračování trasy od Dunaje dále na sever po severní hranici Moravy.....	93
9.3.3. Archeologické lokality na Jantarové stezce mezi Dunajem a Dyjí	95
9.3.4. Archeologické lokality na moravském úseku Jantarové stezky	99
9.3.5. Pravěká a raně středověká hradiska na Jantarové stezce na Moravě	111
9.3.6. Pokračování Jantarové stezky od Rychlebských hor na sever k Baltu	117
9.4. Dopravní objekty a stavby na Jantarové stezce	127
10. Relikty úvozů identifikované na Jantarové stezce	130
11. Archeologické nálezy učiněné podél starých cest	142
Závěr	163
Summary	164
Seznam použité literatury	165

Úvod

Katalog k výstavě s názvem „Jantarová stezka“ prezentuje výsledky mapování prastarých obchodních cest, které již od pravěku spojovaly vyspělé Středomoří se stanicemi na březích Baltského a Severního moře. V úvodní části je nejprve představen jantar jako surovina a nejstarší doklady jeho používání. Následně jsou vysvětleny jednotlivé metody mapování starých cest od tradičních až po moderní, na jejichž základě jsou rekonstruovány jednotlivé větve jantarových stezek napříč Evropou se zaměřením na mladší dobu železnou. Hlavní pozornost je věnována jantarové stezce procházející centrální částí Moravy, která byla využívána především v závěru mladší doby železné. Tato trasa byla vytyčena na základě mapování reliktních starých cest metodou leteckého laserového skenování ve vazbě na archeologické lokality z mladší doby železné a z navazujících období. Z významnějších objektů z mladší doby železné jsou detailněji řešeny dolnorakouské oppidum/výšinná lokalita Oberleiserberg a moravské oppidum Staré Hradisko, u kterých byly zjištěny zřetelné obchodní kontakty jak s Baltem, tak i se Středomořím. Ze Starého Hradiska pochází velké množství nálezů jantarové suroviny baltského původu, kterou zde Keltové zpracovávali v takovém rozsahu, že její zbytky byly na místě nacházeny v hojném počtu ještě v novověku. Součástí katalogu je také obrazová část s mapami, reliéfními modely a fotografiemi archeologických artefaktů získaných v blízkosti jednotlivých větví jantarových stezek. Jedná se především o podkovy, ostruhy, militárie, mincovní depoty a další. Nálezy byly získány v rámci projektu „Moravské křižovatky“ (blíže viz <https://www.m-krizovatky.cz/>), jehož výstupem je i tento katalog. Součástí katalogu bohužel nejsou jantarové šperky ani jiné výrobky z jantarové suroviny, jelikož v rámci řešení tohoto projektu nebyly nalezeny.

1. Jantar jako surovina

Žlutá až žlutočervená fosilní pryskyřice mastného až voskového lesku. Tvoří beztvaré kapky, nepravidelné hlízy, zrna, krápníčky a valouny. Bývá zakalený, průsvitný, někdy i průhledný, je křehký a nápadně lehký (Kouřimský 2003, 242).

Oproti jiným drahým kamenům vyniká několika zajímavými vlastnostmi. Díky nízké hustotě (1,0 až 1,1 g/cm³) plave ve slané vodě, je hořlavý a v některých případech v sobě uchovává i části rostlin nebo těla různých živočichů. Jantar má také svou širokou kulturní dimenzi. U pravěkých a starověkých civilizací byl používán k výrobě šperků a ozdobných předmětů (nejčastěji korálů), a to nejen z estetických důvodů, ale také pro magickou moc, kterou mu mnozí přisuzovali. Své uplatnění nacházel i jako předmincovní platidlo. Žádaný byl také v lékařství pro své dezinfekční účinky. Jeho patronem byl bůh slunce Apolon (apolonovy slzy).

Nejznámějším nalezištěm jantaru je pobřeží Baltského moře, kde jej nacházíme nejčastěji po mořských bouřích, vyplavený na pobřeží. Matečnou horninou je tam tzv. modrá hlína, uložená v třetihorních pískovcích. Hlavní naleziště jsou severozápadně od Kaliningradu v Rusku, zejména v okolí Jantarné (dříve Palmnicken). Vyskytuje se však též na pobřeží Polska, Německa, Dánska, Švédska, Holandska a Anglie. Největší valoun, dochovaný z nalezišť při Baltském moři, je uložen ve sbírkách Přírodovědeckého muzea Humboldtovy univerzity v Berlíně. Váží téměř 8 kg (Kouřimský 2003, 240–244).

2. Nejstarší doklady používání jantaru

Jantar, jakožto důležitá komodita a vysoce ceněná surovina, byl znám a vyhledáván již v pravěku. Nejstarší doklady použití surového jantaru v Evropě jsou již z paleolitu. Jako příklad lze uvést nález jantaru z Dolního Rakouska z jeskyně Gudenus, nacházející se cca 15 km západně od města Kremže. Archeologické naleziště je datované do závěru středního paleolitu (cca 50 000 let př. Kr.). Jantar v tomto případě ještě nenesl stopy po opracování (Stahl 2006). První doklady zpracování jantaru jsou známé teprve u kultury Federmesser ze závěru mladého paleolitu (12 000 – 10 800 let př. Kr.) z polské lokality Nowa Wieś vzdálené cca 8 km severovýchodně od města Bolesławiec (Burdukiewicz – Furmanek 2007). V obou případech se však jedná spíše jen o výjimečné nálezy, které nesouvisí s pravidelnějším dálkovým obchodem. Ten se projevuje ve větší míře teprve v eneolitu.

Na Žulavách, v oblasti delty řeky Visly v severním Polsku, byly na ploše asi 30 km² nalezeny stovky krátkodobých sezónních jantarových dílen rzucewské kultury z období středního až pozdního eneolitu (3 300 – 2 400 let př. Kr.). V rámci archeologických výzkumů, realizovaných od roku 1981 pod vedením Ryszarda F. Mazurowskiego, bylo na lokalitách Niedźwiedziówka, Stare Babki, Wybicko, Wiśniewo a Bronowo zjištěno přes 170 tisíc surových i opracovaných kousků jantaru. Doposud se jedná o jednu z největších koncentrací pravěkých jantarových dílen na světě (Mazurowski 2014).

3. Jantarové stezky

Z pobaltských oblastí a západního pobřeží Jutského poloostrova, kde se ještě dnes vyskytuje zkamenělá pryskyřice stále v hojném počtu, byl jantar po obchodních trasách přepravován dále na jih do civilizačních center kolem Středozevního moře především do oblastí dnešní Itálie, Řecka, Sýrie a Egypta (Beck 1985). Tyto cesty souhrnně označujeme jako tzv. jantarové stezky. Dle archeologických nálezů je zřejmé, že tyto cesty byly ve větší míře využívány minimálně již od doby bronzové. Kromě jantaru se ze severu dovážely také další typy zboží jako např. med, kožešiny a také se přiváděli otroci. Z jihu byly pak obchodovány zejména luxusní výrobky středomořských dílen. Po stejných stezkách byly z oblasti Alp směrem na sever (na Moravu a do Čech) distribuovány také sůl a měď.

4. Mapování jantarových prehistorických cest na základě archeologických informací

Výzkumem jantarových cest a rekonstrukcí jejich průběhů v rámci Evropy se zabývala řada autorů již od počátku 20. století, přičemž většina vycházela ještě donedávna především z archeologických informací. Mezi prvními se o interpretaci dálkových cest pokusili např. O. Montelius (Montelius 1910, 249–291) nebo J. M. de Navarro (Navarro 1925, 481–507), kteří se věnovali západním a středoevropským větším jantarových cest. V práci de Navara jsou trasy navíc kategorizovány i časově podle období jejich hlavního užívání od nejzápadnějších ze starší doby bronzové po nejvýchodnější z doby železné. Na důležitostivýchodnějších tras pak upozornili např. Czebreszuk, Palavestra a Krstić (Czebreszuk 2009; Palavestra 1994, 11; Palavestra – Krstić 2006). Průběhům dálkových cest střední Evropou se více věnovali např. T. Malinowski (Malinowski 1971, 102–110) nebo J. Bouzek (Bouzek 1993, 141–146), který podrobněji studoval průběhy jantarových cest také na českém území. Nejstarší jantarové cesty z eneolitu a časně doby bronzové sledoval např. J. Gurba (Gurba 1997). Výzkumem jantarových cest v rámci celé Evropy pro dobu bronzovou s návazností na Apeninský poloostrov se zabýval M. Cwaliński (Cwaliński 2014). Shrnující pohled na distribuci jantaru ve střední Evropě od starší doby bronzové po časnou dobu laténskou přinesla např. Ch. Stahl (Stahl 2006). Pro výzkum jantarových cest jsou velmi přínosné také práce H. Karlsena mapující oblasti distribuce baltského jantaru ve střední Evropě v době laténské a raném středověku (Karlsen 2011; Karlsen – Neumayer 2012). Z tuzemských autorů lze uvést např. M. Tisuckou a M. Ohlídalovou (Tisucká – Ohlídalová 2013) a jejich práce zabývající se jantarem doby bronzové v Čechách, dále kolektiv autorů: M. Chytráček, M. Golec a další (Chytráček et al. 2017), kteří studovali rozšíření

jantaru v ČR i v Evropě pro starší dobu železnou a časný latén. Z dalších tuzemských prací je třeba zmínit také článek od J. Waldhausera (Waldhauser 1996), který sleduje výskyt jantaru v Čechách pro mladší dobu železnou a v neposlední řadě článek od M. Čižmáře (Čižmář 1997), který pro stejné období mapuje archeologické lokality s jantarem na Moravě. Seznam nálezů jantaru z mladší doby železné na moravském území dále doplňují práce od D. Parmy (Parma 2006) a J. Šmerdy (Šmerda 2007). Jantar na lokalitách púchovské kultury, taktéž z mladší doby železné, je součástí práce M. Švihurové (Švihurová 2015). Výskyt jantaru a rozmístění výrobních objektů na lokalitách przeworské kultury z následující doby římské zmiňuje ve své práci např. A. Cieśliński (Cieśliński 2009).

Pro dobu římskou jsou průběhy severojižních cest od Dunaje dále na jih sledovány především na podkladě silniční sítě tehdejší Římské říše, kterou lze alespoň částečně rekonstruovat nejen z archeologických informací, ale i z písemných či obrazových dobových materiálů. Zmínit lze např. práci A. Kolb, která představuje současný stav výzkumu římských silnic z historické a archeologické perspektivy (Kolb 2019), dále práci R. Gietla popisující římské cesty ve Východních Alpách (Gietl 2004), publikaci od J. Sterna s podrobnými informacemi o římských cestách v Raetii a Noriku (Stern 2002), také několik článků zabývajících se dílčími úseky jantarové stezky obcházející východně Alpy z Aquileie na Carnuntum a Vindobonu (Kajfež 2003; Tóth 2003; Gömöri 2009; Heiling 1989; Zsolt 2013; Márton – Gauthier 2012; Teichner 2013), nebo články popisující další navazující trasy v oblasti Panonie (Zanni – De Rosa 2016; Ciglencí 2007). Nemalá pozornost je věnována i jantarovým stezkám směřujícím z Čech skrz Alpy na Apeninský poloostrov (Grabherr 2016; Harl 2011). Podrobné informace k jednotlivým římským cestám jsou k dispozici také v rámci webových mapových projektů jako je např. DARMC¹ nebo OMNESVIAE,² a na dalších internetových stránkách vytvořených

a spravovaných skupinami odborníků v rámci národních i mezinárodních projektů (např. ARCHEST)³ nebo na webových stránkách různých regionálních asociací (např. Asociace pro ochranu římské jantarové silnice v rakouském Hradsku).⁴

V návaznosti na římské cesty jsou studovány také trasy ve směru od Dunaje dále na sever do oblasti barbarika, mezi které patří i jantarové stezky procházející územím Moravy. Průběhy těchto severojižních tras lze rozpoznat nejen z koncentrací nálezů jantaru, ale také z dalších archeologických nálezů zjevně cizího původu tzv. importů, které souvisí s dálkovým obchodem. Přehled římských importů v sídlištním prostředí moravských Germánů ve své práci zpracoval např. B. Komoróczy (Komoróczy 2006), podobný přehled pro germánské prostředí jižních Čech vytvořili E. Droberjar, R. Knápek a P. Zavřel (Droberjar – Knápek – Zavřel 2018). Římskými importy v oblasti na sever od středního Dunaje se zabývali také J. Tejral (Tejral 2015) a J. Frýzl (Frýzl 2016). Obchodní vztahy mezi norickou oblastí na jihu a východními Čechami i s přiléhajícím českomoravským pomezím na severu sledovali P. Horník a J. Jílek (Horník – Jílek 2017). Pro dobu římskou zkoumal průběh jantarové stezky z Carnunta až po Balt M. Olędzki, a to na základě početných dokladů przeworské kultury z území Moravy a středního Dunaje (Olędzki 1997). P. Kaczanowski a A. Przychodni odvozovali stejnou trasu naopak z poloh importů římské keramiky tzv. terra sigillaty zjištěné v prostředí przeworské kultury (Kaczanowski – Przychodni 2014).

¹ <https://darmc.harvard.edu/>

² <https://www.omnesviae.org/>

³ <http://archest.eu/>

⁴ <https://bernsteinstrasse-burgenland.at/>

V souvislosti s jantarovou stezkou zmiňují T. Bochnak a P. Goláňová (Bochnak – Goláňová 2010) archeologické importy z doby římské i z několika dalších období v prostoru Moravské brány, který považují z komunikačního hlediska za jeden ze stěžejních. V. Janák upozorňuje na důležitost také dalších severojižních tras probíhajících západněji od Moravské brány, přičemž jako jednu z nejvýznamnějších uvádí trasu směřující z Moravy skrze jesenický průsmyk u obce Branná do prostoru Otmuchovska, kde předpokládá její větvení k Vratislavi a ke Břehu (Janák 2009). Na úzké obchodní kontakty pobaltských kultur s Římskou říší poukazuje práce autorů Natuniewicz-Sekuła a Okulicz-Kozaryn (Natuniewicz-Sekuła – Okulicz-Kozaryn 2011) s informacemi o významném objevu pohřebiště wielbarské kultury u obce Wekllice poblíž baltského pobřeží s početnými římskými importy. Přehled aktuálního stavu bádání o jantarových stezkách mezi středním Podunajím a Baltem podává ve své práci A. Błażejowski (Błażejowski 2015).

Průběhy severojižních dálkových cest lze v některých případech rekonstruovat také z rozmístění římských táborů nebo z poloh nálezů římských civilních staveb ať již potvrzených, nebo jen předpokládaných. Pro oblast barbarika se tomuto tématu věnovali např. B. Komoróczy a M. Vlach (Komoróczy – Vlach 2010), O. Šedo (Šedo 2001), J. Rajtár (Rajtár 2008) nebo K. Elschek (Elschek 2012).

Pro dobu železnou, které je v této publikaci věnována hlavní pozornost, bývají směry hlavních obchodních cest vytyčovány, podobně jako u doby římské, v návaznosti na předpokládané směry dovozu cizích importů, včetně již zmíněných nálezů jantaru, a jednak také spojováním poloh významných lokalit, mezi které řadíme především výšinná opevněná sídla (hradiště) a neopevněná nížinná centra s doklady výrobních a obchodních aktivit a dále také těžební oblasti. Již od doby bronzové, a zejména pak v době železné lze u křižovatek, na rozcestích a u dalších důležitých

bodů na cestách v rámci střední Evropy pozorovat první zárodky urbanizace, která je zde však oproti jižním kulturám poněkud zpožděná. Ve starší době železné jsou centrální lokality většinou pod kontrolou elit. Jedná se o nížinná neopevněná centra nebo o výšinná opevněná sídliště, označovaná obvykle jako tzv. knížecí. Významné urbanizační změny lze pozorovat především v mladší době železné, kdy velké části evropského kontinentu dominovali Keltové. Ti postupně zakládali na strategicky důležitých lokalitách nejprve nová produkčně-obchodní centra (od 3. stol. př. Kr.) a později i oppida (od 2. stol. př. Kr.), což byla opevněná města postavená většinou na vyvýšených místech podobně jako hradiště. Právě tyto lokality jsou při definování hlavních cest mladší doby železné jedněmi ze stěžejních.

Cennými zdroji informací o významných archeologických lokalitách doby železné jsou především atlasy a encyklopedie. Zmínit lze „Archeologický atlas pravěké Evropy“ od kolektivu autorů M. Buchvaldka, A. Lipperta a L. Košnara (Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007), „Akademický atlas českých dějin“ od E. Semotanové a kolektivu autorů (Semotanová et al. 2014), „Encyklopedii pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ od autorů K. Sklenáře, Z. Bláhové-Sklenářové a M. Slabiny (Sklenář – Bláhová-Sklenářová – Slabina 2002), dále také „Encyklopedii Keltů v Čechách“ od J. Waldhausera (Waldhauser 2001), „Encyklopedii Keltů na Moravě a ve Slezsku“ od J. Čižmářové (Čižmářová 2004), „Encyklopedii hradišť v Čechách“ od autorů V. Čtveráka, M. Lutovského, M. Slabiny a L. Smejkal (Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejkal 2003) nebo „Encyklopedii hradišť na Moravě a ve Slezsku“ od M. Čižmáře (Čižmář 2004).

Mnoho informací o významných lokalitách doby železné lze nalézt také v dalších tuzemských i zahraničních odborných publikacích. Pro starší dobu železnou z vybraných uvedme např. publikaci „Archeologie pravěkých Čech, svazek 6. Doba halštatská“ od N. Venclové a dalších autorů (Venclová ed. 2008a) s podrobnými

informacemi o lokalitách starší doby železné v Čechách, dále publikaci „Fenomén Býčí skála. Krajina, jeskyně a člověk“ od M. Golce (Golec 2019) obsahující, mimo jiné, zcela nové informace o centrálních lokalitách starší doby železné na Moravě ve vazbě na tehdejší předpokládanou cestní síť, a ze zahraničních publikací např. „Fortifications. The Rise And Fall Of Defended Sites In Late Bronze And Early Iron Age Of South-East Europe“ od kolektivu autorů B. S. Heeba, A. Szentmiklosiho, R. Krauseho, M. Wemhoffa a dalších (Heeb et al. 2017), která je zaměřena na problematiku opevňování ve starší době bronzové a časné době železné, a v neposlední řadě také knihu „Status und Prestige in der Hallstattkultur“ od R. Schumanna (Schumann 2015) šířeji pojednávající o starší době železné v Evropě.

Z publikací se zaměřením na mladší dobu železnou pro Čechy a Moravu uvedme např. „Keltové a Čechy“ od P. Drdy a A. Rybové (Drda – Rybová 1998), dále „Keltové našich zemí v evropském kontextu“ od J. Bouzka (Bouzek 2007), nelze vynechat také „Archeologie pravěkých Čech, svazek 7. Doba laténská“ od N. Venclové a dalších autorů (Venclová ed. 2008b) a „Keltové. Čechy v 8. až 1. století před Kristem“ od autorů J. Militkého, J. Kysely a M. Tisucké (Militký – Kysela – Tisucká 2018). Pro oblast Slovenska zmapoval laténské lokality v knize „Die keltische Besiedlung der Slowakei“ K. Pieta (Pieta 2010). Osídlením doby železné a navazující doby římské v rámci historické oblasti Norika (dnešní západní části Rakouska) se zabýval např. G. Alföldy v knize „Noricum“ (Alföldy 1976). Stejnému období se věnoval také A. Mócsy (Mócsy 1974) v publikaci „Pannonia and Upper Moesia“ prostorově zaměřené na Panonii a Horní Moesii (v případě Panonie se jedná o dnešní západní část Maďarska, severní část Chorvatska a východní část Slovinska a v případě Horní Moesie převážně o Srbsko). Z dalších prací uvedme ještě knihu „BOII – TAURISCI“ od autorů M. Karwowskeho a P.C. Ramsla (Karwowski et al. 2016), která se zabývá keltskými kmeny Taurisků a Bójů a jejich

vzájemnými obchodními aktivitami v evropském prostoru, a disertační práci s názvem „Die Architektur der Kelten. Siedlungsmuster, Bauformen und Konstruktionsprinzipien der Eisenzeit“ od E. Wenckeho (Wencke 2018) o keltské architektuře v Evropě, jejíž součástí jsou, mimo jiné, i podrobné přehledové mapy významných keltských lokalit.

Významným sídelním lokalitám a dálkovým importům doby železné se věnují také rozličné odborné články. Urbanizačními procesy v Evropě doby železné se zabývali např. M. Fernández-Götz nebo T. Moore (Fernández-Götz 2016; 2018; Moore 2017). Podobné téma se zaměřením na urbanistické změny v předřímském období dnešního Německa bylo publikováno sérií článků prezentovaných na konferenci DAAD v Cambridgi (Stoddart 2017). Přehled nejvýznamnějších výšinných opevněných lokality nejen z doby železné v rámci Evropy nabízí práce H. Steuera a V. Bierbrauera (Steuer – Bierbrauer 2008). Výzkumem laténských oppidálních lokalit a produkčně-obchodních center Evropy se dále zabývali např. S. Fichtl (Fichtl 2000), V. Kathleen (Kathleen 2011) nebo V. Salač (Salač 2011; 2012a; 2012b; 2012c), poznatky k oppidálním lokalitám v rámci České republiky rekapituloval také M. Hlava (Hlava 2012), přehled oppid a produkčně-obchodních center pro území Bavorska zpracovali A. Schäfer (Schäfer 2002) a W.E. Stöckli (Stöckli 2018), v druhém případě i s návazností na osídlení doby římské. Pro oblast Dolního Rakouska se centrálními lokalitami zabýval např. P. Trebsche (Trebsche 2014). Pro stejnou oblast lze podobné lokality odvodit také z vyšších koncentrací nadstandardních předmětů, jako jsou například laténské skleněné náramky (Karwowski 2004). Dále na jih v oblasti Štýrska studovala laténské výšinné lokality U. Schachinger (Schachinger 2015). Výzkum centrální laténských lokalit na území sousedního Slovinska prováděl D. Božič (Božič 1999). A konečně pro širší území východních Alp od doby železné až po raný středověk mapoval výšinné opevněné lokality P. Gleirscher (Gleirscher 2010).

Informace o evropských oppidálních lokalitách mladší doby železné jsou dostupné také v rámci webových prezentací různých projektů, na stránkách muzeí atd.⁵

V pozdní době laténské, kdy bylo jednou z ústředních lokalit na jantarové stezce keltské oppidum Staré Hradisko, kontrolovali severní část trasy na území dnešního Polska příslušníci przeworské a oksywské kultury. Vhled do této oblasti přináší ve své práci např. J. Andrzejowski (Andrzejowski 2010). Současně s těmito etniky se na území Polska vyskytovaly ve formě menších ostrůvků také skupiny keltských osadníků, a to na území v okolí dnešních měst Kališe, Krakova a Přemyšle. Podobné keltské enklávy se nacházely také v okolí Vratislavy a Hlubčic, které však vznikly dříve v souvislosti s nejstarší keltskou invazí z Čech a Moravy a zanikly patrně již na počátku pozdního laténu. Přehled těchto lokalit uvádí např. T. Bochnak (Bochnak 2006; 2007) nebo M. Karwowski (Karwowski 2008). Ve vztahu k jantarové stezce obcházející východně Alpy je v posledních letech zmiňována především nedávno zjištěná keltská enkláva v okolí Kališe a na Kujavách. Jejím výzkumem se zabývali např. M. Rudnicki a kol. (Rudnicki – Milek – Ziąbka – Kędzierski 2009), L. Ziąbka (Ziąbka 2012) a M. Olędzki a kol. (Olędzki – Ziąbka – Kędzierski 2014a). Svědectvím dálkových kontaktů severních oblastí s vyspělým Středomořím v mladší době železné jsou dále také nálezy keltských a římských republikánských mincí z doby laténské či jiné typy importů v Polsku. Tomuto tématu se věnovali např. K. Jarzęcki a J. Rakoczy (Jarzęcki – Rakoczy 2010), T. Bochnak (Bochnak 2014) nebo také A. Dymowski, M. Rudnicki a A. Romanowski (Dymowski 2011; Rudnicki 2012; Rudnicki – Dymowski 2015; Dymowski – Romanowski 2017).

⁵ <http://www.oppida.org/>, <https://www.museum-manching.de/>, <https://www.bagendonproject.org/>, <http://www.bibracte.fr/>

Podobné obchodní aktivity lze sledovat také na dalších úsecích jantarové stezky obcházející Alpy, jak naznačují nálezy římských importů na oppidu Starém Hradisku publikované v práci E. Pospíšilové (Pospíšilová 2014), dále nálezy keltských kroužků s nálitky ze Starého Hradiska zjištěné na trase mezi Starým Hradiskem a Carnuntem (Dębiec – Karwowski 2014), nebo nálezy finálních výrobků z jantaru na jižním úseku jantarové stezky ve směru na Aquileiu, jejichž původ D. Božič (Božič 1998) předpokládá též na Starém Hradisku. Výskyt římských importů na keltských lokalitách dále řeší práce H. Svobodové (Svobodová 1985), M. Trefného (Trefný 2011), J. Kyselý, A. Danielisové, J. Militkého a M. Tisucké (Kyselá 2014; Kyselá – Danielisová – Militký 2014; Militký – Kyselá – Tisucká 2018) atd. Průběhy severojižních cest lze odvodit také z importů mezi jednotlivými keltskými kmeny např. mezi Bóji a Taurisky (Karwowski 2015; Karwowski – Ramsel 2016) i mezi dalšími kmeny (Pierrevelcin 2009).

Otázky ohledně způsobů a rychlosti dopravy doby laténské včetně návrhů možných dálkových tras jsou diskutovány především v článkách V. Salače (Salač 2006; 2013a; 2013b; 2013c; Salač – Carnap-Bornheim 2009). Podobnému tématu se věnují také M. Chytráček (Chytráček 2012), A. Danielisová, J. Kyselá, T. Mangel, R. Kyselý a J. Militký (Danielisová – Kyselá – Mangel – Kyselý – Militký 2018) a další.

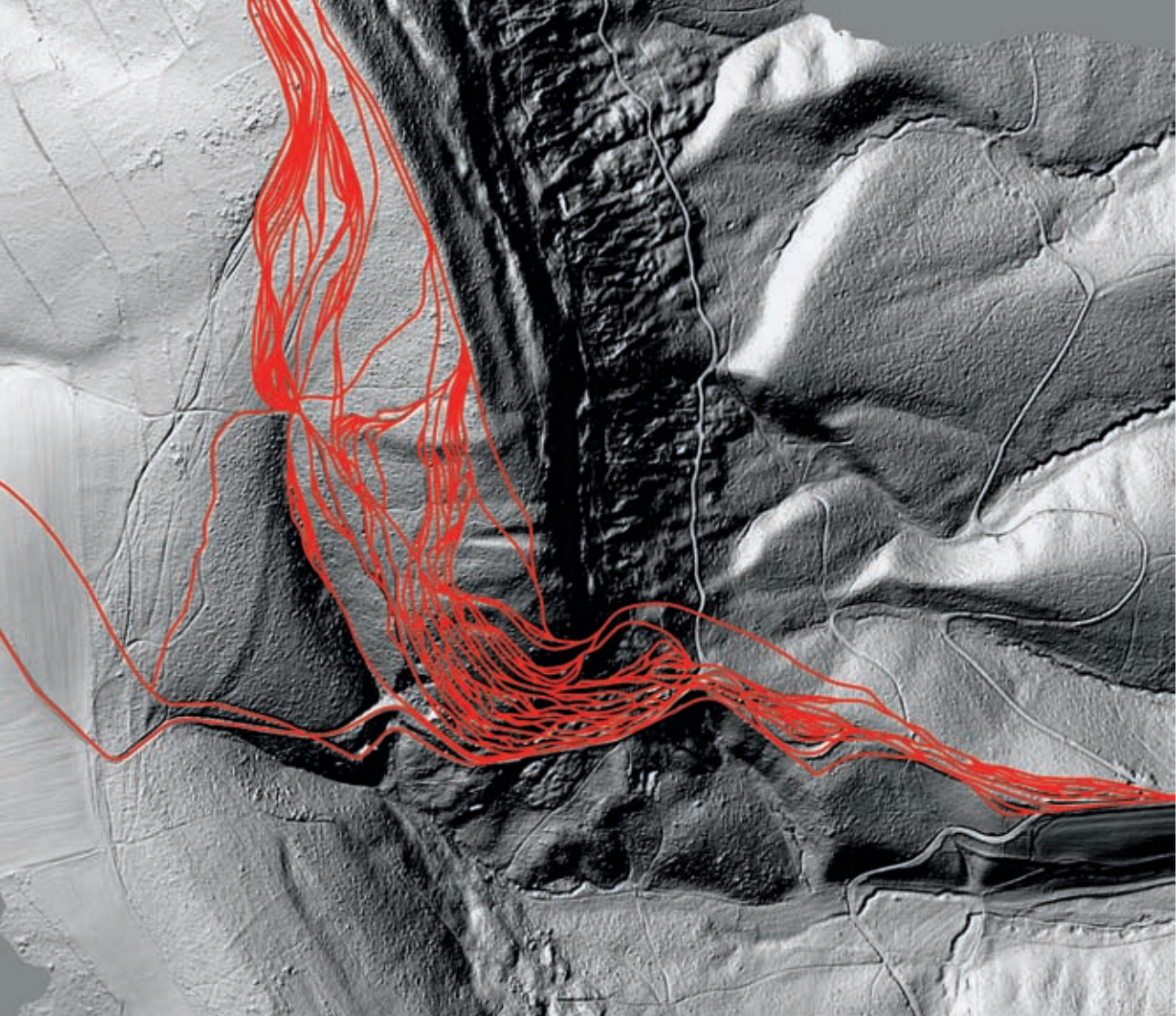
Při vytyčování dálkových cest jsou doposud spíše opomíjenými halštatské a laténské dvorce, halštatské mohyly, laténské viereckschanze a větší pohřebiště, které, jak naznačují poslední studie, mohou také souviset s nadregionálními komunikacemi. Informace o halštatských dvorcích střední Evropy nabízí např. práce S. Bambasové (Bambasová 2019) a o laténských dvorcích Čech práce V. Elšíkové (Elšíková 2009). Laténským viereckschanzím v Bavorsku se věnuje K. Schwarz (Schwarz 1959). V práci od R. Hesseho je dokonce patrný průběh úvozových cest napříč jednou z keltských viereckschanzí (Hesse 2018). Přehled halštatských mohylových pohřebišť na sever

od Dunaje v Dolním Rakousku zpracoval např. E. Laueremann (Laueremann 1996). Podobně jako v době halštatské i u starších kultur bývaly mohyly umisťovány při dálkových cestách, jak naznačuje např. práce M. Freudenberg (Freudenberg 2012) mapující mohyly z doby bronzové poblíž nadregionální dobytčí stezky Ochsenweg⁶ nebo práce K. Schierholda a I. Pfeffera (Schierhold – Pfeffer 2014), která popisuje nálezy mohyl z pozdního neolitu společně s časově nezařazenými relikty úvozových cest zjištěnými na reliéfních modelech leteckého laserového skenování.

Co se týče přesnosti vytyčování prehistorických cest, názory jednotlivých autorů se různí. Palavestra a Krstić jsou např. toho názoru, že je zavádějící rekonstruovat průběhy starých cest v prehistorické Evropě spojováním nalezišť s geografickou přesností (Palavestra – Krstić 2006, 37). Stejně tak je nesprávné promítat stejné trasy mezi různými obdobími (Beck – Shennan 1991, 128). Čistě z archeologického pohledu je proto myšlenka jantarové stezky spíše archeologickou metaforou než přesně nastaveným kursem. Vhodnější je prý mluvit o hlavních směrech transportu jantaru a místech jeho shromažďování, výměny nebo zpracovávání, než o „jantarové stezce“ (Palavestra – Krstić 2006, 38).

---

⁶ Ochsenweg: Zhruba 245 km dlouhá Dobytčí stezka („Hærvejen“) byla ještě v 19. století ústřední pozemní cestou mezi Dánskem a severním Německem. Kromě farmářů, kteří ji využívali pro hnaní dobytka, po ní putovali také rytíři, vojáci, obchodníci, poutníci, žebráci a další. Zdroj: <https://www.sh-tourismus.de/aktivitaet/mit-dem-rad/ochsenweg>.

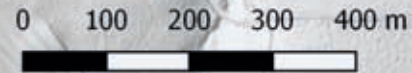

5. Mapování jantarových prehistorických cest komparací s mladšími cestami

Inovativní pohled na rekonstrukci prehistorických cest nabízí práce, které kromě klasických archeologických postupů sledují navíc také vztah archeologických objektů k mladším cestám rozpoznatelným především ze starých map nebo přímo v terénu ve formě viditelných či skrytých svazků úvozových cest. Významným posunem v této oblasti byl nástup pokročilejších metod dálkového průzkumu země, zejména metody leteckého laserového skenování (LLS), s jejíž pomocí lze v krajině studovat terénní relikty vzniklé dopravní činností a jejich vztah k blízkým archeologickým lokalitám. Jak ukazují výsledky dvou projektů NAKI I a NAKI II (blíže viz kapitola č. 6), mnohé významné pravěké lokality (hradiště, pohřebiště, svatyně atd.) se nachází v těsné blízkosti početných reliktních starých cest (úvozů), které jsou v lesní krajině viditelné v délce i několika desítek kilometrů – „jsou na sobě závislé a tvoří symbiózu“. Přestože stáří samotných reliktních úvozů je většinou mladšího data (nejčastěji se jedná o středověké cesty), nálezy z cest, získané takřka výhradně jen detektorovou prospekcí, jednoznačně dokazují užívání stejných tras minimálně od doby používání většího množství kovů, tedy od doby bronzové (Martínek – Šlészár 2014; Vích 2016; 2017a; 2017b; Kalábek – Vrána 2018). Detailní mapování reliktních cest společně s detektorovou prospekcí mohou tak přispět k poznání i mnohem starších tras. Zajímavým zjištěním je také skutečnost, že mnohé trasy, identifikované mapováním těchto reliktních, jsou rozpoznatelné i na novověkých mapách, nejvíce na druhém vojenském mapování.

Nutno také dodat, že mapování starých komunikací na základě terénních situací není novinkou. Podobnými výzkumy se zabývala celá řada autorů jak v tuzemsku (Choc 1965; Štěpánek 1968; Vermouzek 1971; Sviták 1992; Černá – Velímský 1993;

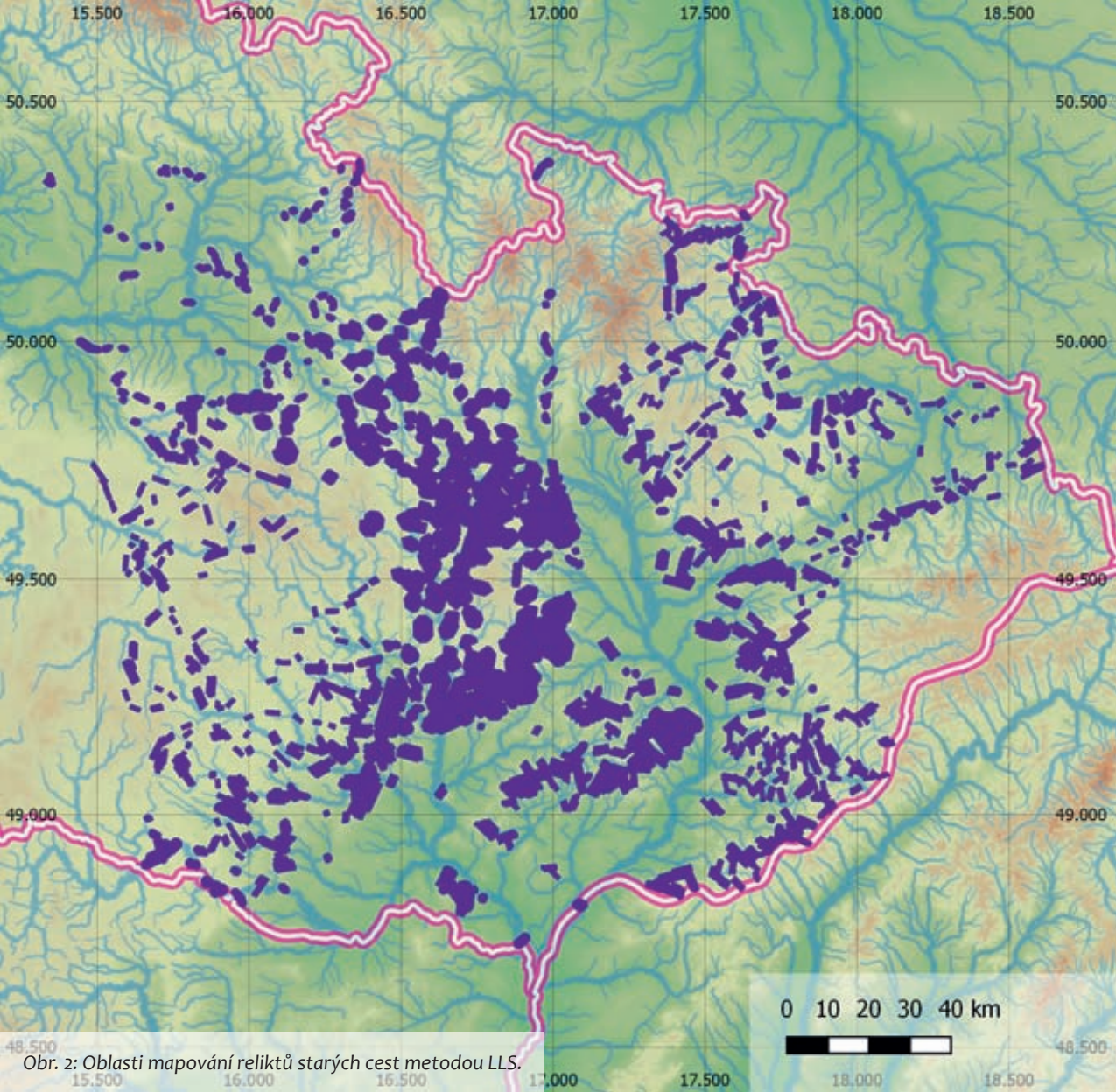
Obr. 1: Výsledky mapování reliktních starých cest metodou LLS na českomoravském pomezí u obcí Křenov a Pohledy. (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI I)

Široký – Nováček 1998; Němec 2001; Severin 2001; Kubů – Zavřel 2007a; 2007b; 2009; 2015; Adam 2003; 2004; Bolina 2004; Bolina – Šlězár 2006; Cendelín 2000a; 2003b; 2009; Cendelín – Bolina – Adam 2010; Soukup 2008; Nový 2008; Bolina – Klímek – Cílek 2018), tak i v zahraničí (Denecke 1969; 2005; Praxl 1995; Slivka 1998; Hanuliak 1998; Wissuwa 1998; Sadowska – Topór 1999; Manske 2003). Uvedené práce se však většinou zaměřují na středověké a novověké trasy a pokud se zmiňují i možnosti staršího využití, tak jen okrajově a s jistou opatrností. Tento stav je vcelku logický vzhledem k tomu, jak málo se donedávna věnovala pozornost archeologickému průzkumu starých cest v terénu.

K identifikaci reliktních úvozových cest se stále častěji používají také pokročilejší metody mapování, především již zmíněné letecké laserové skenování. Tímto způsobem jsou zkoumány jak středověké a mladší relikty cest, tak i starší např. silnice Římské říše. Z vybraných prací uvedme publikaci od F. Kubů a P. Zavřela (Kubů – Zavřel 2013) s informacemi o bavorské části Zlaté stezky, nebo knihu od P. Boliny, T. Klimka a V. Cílka (Bolina – Klímek – Cílek 2018) zabývající se starými cestami ve středních Čechách. Metoda LLS je předmětem i mnoha odborných článků. Studovanými tématy jsou např. Čertova brázda ve středních Čechách (Faltýnová – Nový 2014), staré cesty východních Čech a severozápadní Moravy (Martínek – Létal – Peška – Kalábek – Vrána – Šlězár 2013), prehistorické a historické cesty v Dánsku (Bang 2013), cesty ve východní části pohoří Harz ve středním Německu (Swieder 2014), staré silniční spojení Königshöfe Saalfeld – Kirchberg v Durynsku (Fütterer 2015), římské cesty v okolí města Trevír v západním Německu (Martini 2016; Nortmann 2012), římská cesta Benningen – Murrhardt v jihozápadním Německu (Kirschmer 2013), římské silnice v severovýchodní Itálii (Bernardini – Vinci et al. 2018), či dlážděné ulice v italských Pompejích (Hanghai – Hori – Ajioka 2009).

V posledních letech jsou diskutovány také možnosti využití GIS k predikci průběhů starých cest. Většinou se však jedná o obecnější modely bez konfrontace navržených tras s dochovanými relikty cest v terénu. A. Danielisová se ve své práci například zaměřuje na praktické problémy spojené s modelováním pohybu člověka pravěkou kulturní krajinou (Danielisová 2008). Podobně zaměřena je také práce A. Králové, která se pokouší za pomoci GIS nástrojů rekonstruovat pravěké komunikace (Králová 2002). Otázky ohledně možností a hlavních limitů počítačové rekonstrukce starých cest jsou předmětem práce J. Johna. Svá testování provádí na příkladu Čertovy louky v Krkonoších (John 2010). Zajímavé jsou také práce, zaměřené na rekonstrukce cest pro určitá období. Pro dobu římskou se výzkumem cest zabývá např. dvojice autorů B. Komoróczy a M. Vlach, kteří se snaží na základě rozmístění potvrzených či předpokládaných římských pochodových táborů a dalších objektů s pomocí nástrojů GIS rekonstruovat trasy postupu římských vojsk od Dunaje dále na sever územím barbarika (Komoróczy – Vlach 2010). Někteří autoři využívají modelování starých cest v GIS také k určení geneze sídel, především u větších měst. J. Zipser vychází např. ze sídlení struktury przeworské kultury, na jejímž podkladě definuje základní směry cest územím Kladské kotliny, které pak porovnává s polohou mnohem později založeného města Kladsko. Na základě svých pozorování dochází k závěru, že struktura osídlení se v mnoha případech řídí právě vzorem mnohem starší cestní sítě (Zipser 2018).

Obr. 2: Oblasti mapování reliktů starých cest metodou LLS.

6. Mapování terénních reliktů starých cest v rámci dvou českých projektů NAKI I a NAKI II

Stopy v krajině zanechávali lidé již odnepaměti, ať organizovaně či spontánně. Nejvíce těchto stop se dochovalo ve formě terénních nerovností především v lesní krajině, ve které nedocházelo v pozdějších letech k tak zásadním terénním úpravám, jako tomu bylo v případě zemědělských ploch. Právě díky vysokému stupni zalesnění se až do současnosti zachovalo nejen na moravském území velké množství reliktů různého stáří a významu. Rozpoznat je ovšem není vždy snadné. V některých případech mohou být tak nepatrné, že je pouhým okem nezaregistrujeme. Jindy zase bývají zahaleny pod vrstvou husté vegetace, která znemožňuje přístup k lokalitě. S nástupem nových metod topografického mapování DPZ se však tyto problémy postupně stírají, díky čemuž jsme schopni stále přesněji určovat jak genezi, tak i vývoj jednotlivých objektů. Pro potřeby detailního studia reliéfu krajiny a v ní obsažených antropogenních objektů se jako vhodný prostředek osvědčila data z leteckého laserového skenování. Pomocí této metody dálkového průzkumu Země je možné vytvářet přesné 3D modely zemského povrchu.

Od roku 2011 byla metoda LLS úspěšně použita také v rámci řešení dvou projektů „Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech“ (NAKI I) a „Moravské křižovatky“ (NAKI II). Cílem prvního projektu bylo zmapovat síť historických cest, které zajišťovaly dopravní spojení mezi historickými oblastmi Čech a Moravy s návazností na Slezsko. Díky metodě LLS bylo v terénu identifikováno několik desítek tisíc reliktů starých cest různého stáří a rozsahu. Mimo dopravní tvary byly sledovány také další objekty jako např. struktury záhonů zaniklých plužin, základy zaniklých vesnic, středověká opevnění v podobě valů, příkopů, jam, zřícenin

budov atd. Samostatnou kapitolu pak tvoří pravěké objekty, především mohylová pohřebiště a pravěká hradiště. V rámci navazujícího projektu NAKI II byl výzkum cest rozšířen na celé území Moravy s návazností na Čechy, Německo, Polsko, Rakousko a Slovensko, kde byly studovány jak historické, tak i prehistorické cesty regionálního i nadregionálního významu. Kromě studia LLS dat byly zkoumány také příznaky cest na leteckých snímcích, dále průběhy cest na starých mapách, archeologické nálezy z cest (nové i stávající) a další vstupní data. Detailní postup mapování je vysvětlen v metodice „Moderní metody identifikace a popisu historických cest“ (Martínek et al. 2014).

Sledováním průběhů jednotlivých svazků úvozových cest a jejich komparací s dalšími mapovými zdroji, především se starými mapami, je pak možné stanovit základní podmínky pro vedení cest krajinou. Dle těchto zjištění by tyto spontánně vytvořené cesty měly plynule probíhat obvykle po konvexních reliéfních tvarech mimo údolí vodních toků a pokud možno s co nejméně členitým podélným profilem. Pokud cesty vedou údolím, pak by měly sledovat větší vodní toky na přiléhajících říčních terasách anebo v případě širokých otevřených údolí probíhat v místech, kde se předpokládá sušší půdní horizont. V některých případech mohou stezky sledovat okraje pohoří, která jsou dobrými orientačními prvky v krajině. Strategická místa na cestách, jako jsou brody, křižovatky cest nebo místa vyústění cest z vyšších zalesněných poloh do obdělávaných starých sídelních oblastí, bývají doprovázena významnými objekty typu pravěkých hradišť, středověkých hradů, tvrzí, kostelů, klášterů atd., která zajišťovala kontrolu nad důležitými úseky cest, a také nabízela vhodné zázemí pro cestující. Stanovením těchto podmínek pro vedení starých cest krajinou lze pak alespoň přibližně rekonstruovat prehistorické cesty také v navazujících oblastech, kde nejsou k dispozici podrobné reliéfní mapy z leteckého laserového skenování nebo terénní reliktů nejsou tak výrazné, aby je bylo možné identifikovat.

Jak již bylo uvedeno v předešlé kapitole, u některých reliktních cest byla zjištěna zřejmá spojitost s pravěkými lokalitami jako jsou hradiště, pohřebiště, svatyně atd. Podobná situace byla odhalena i při východním okraji Dražanské vrchoviny, kde se v blízkosti křížení prehistorických cest nachází hned několik významných pravěkých hradišť, z nichž jednoznačně nejvýznamnější je keltské oppidum Staré Hradisko vzdálené cca 1,3 km severovýchodně od středu obce Malé Hradisko. Jak bylo zjištěno z předešlých výzkumů, lokalitou přímo prochází dálková prehistorická cesta propojující oblasti Brněnska, Plumlovsko, Mohelnicka, Šumperska a Otmuchovska, u které je zřejmý severojižní průběh korespondující s průběhem jedné z nejznámějších pravěkých stezek střední Evropy mladší doby železné tzv. Jantarové stezky.

7. Rekonstruování průběhů jantarových cest – metodika

Hlavní směry transportu jantaru, uváděné v tomto katalogu, byly rekonstruovány buďto jen přibližně na základě výše uvedených podmínek, anebo detailněji studiem reliktních cest z dat LLS. Detailnější mapování bylo uskutečněno na moravském území a v nejbližších přiléhajících regionech Slezska a Dolního Rakouska, kde jsou taktéž dostupné reliéfní mapy vytvořené z dat LLS. Vytyčením míst nálezů jantarové suroviny či finálních výrobků na archeologických lokalitách a sledováním jejich koncentrací v rámci různých období pravěku, s přihlédnutím k polohám i jiných dálkových importů (keramiky, kovových předmětů atd.) a především také k polohám významných objektů typu hradišť, nížinných výrobních, obchodních a správních center, pohřebišť, dvorců a dalších, byly stanoveny hlavní směry severojižních cest vhodných k transportu jantaru. Polohy jednotlivých archeologických nálezů a významných lokalit byly zjišťovány jak z tuzemských, tak i zahraničních odborných prací. Jak je patrné z archeologických nálezů na vybraných úsecích s dochovanými relikty úvozů (Martínek – Šlészár 2014; Vích 2016; 2017a; 2017b; Kalábek – Vrána 2018), mnohé komunikační linie byly využívány opakovaně po dlouhá období i několika tisíců let. Při vytyčování dálkových cest pro mladší dobu železnou je proto nejen možné, ale i vhodné sledovat polohy výše uvedených typů archeologických lokalit také pro jiná období, které mohou často dokreslit chybějící úseky cest. Proto jsou zde kromě lokalit z mladší doby železné uváděny také archeologické lokality jak z nejbližších období starší doby železné a doby římské, taky i z období vzdálenějších (doby bronzové, eneolitu, atd.). Přestože zde hovoříme o cestách/trasách, často jsou pod tímto termínem myšleny spíše dopravní koridory skládající se z více dílčích větví.

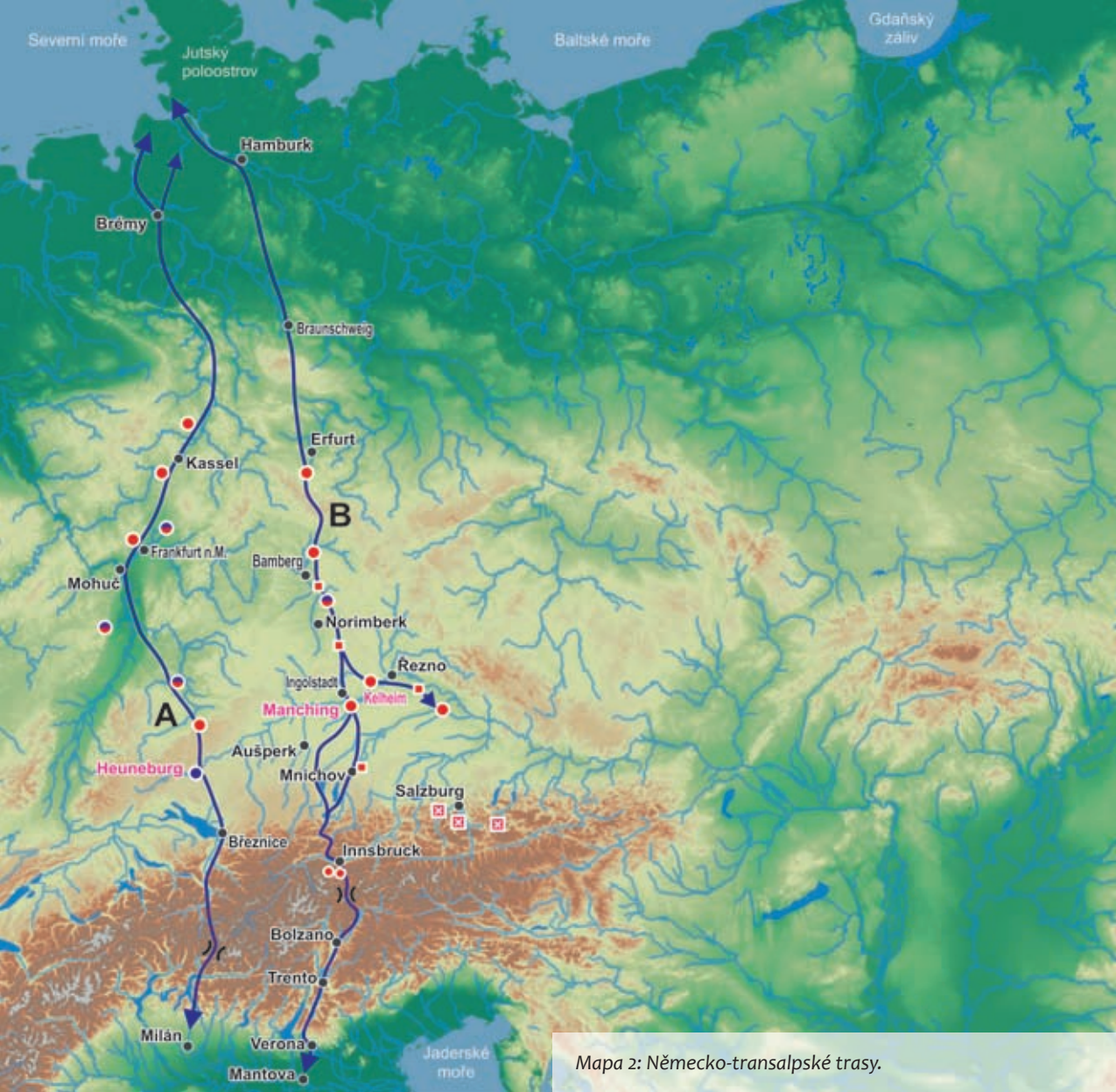

8. Hlavní směry transportu jantaru

LEGENDA K MAPÁM 1 až 7:

- německo-transalpská trasa
- německo-česko-transalpská trasa
- německo-česko-transalpské trasa (solná)
- polsko-česká trasa
- polsko-moravsko-zaalpská trasa (Jantarová stezka)
- polsko-moravsko-zaalpská trasa (alternativní trasa)
- polsko-moravsko-zaalpská trasa (odbočka na Panonii)
- salzbursko-moravská solná stezka
- solná stezka z Krakova na Moravu?
- polsko-slovensko-panonská trasa
- východoevropská trasa
- jiná trasa
- keltské oppidum
- keltské hradiště
- hradiště púchovské kultury
- velké keltské produkčně-obchodní centrum
- menší keltské produkčně-obchodní centrum
- významné halštatské a laténské hradiště
- významné halštatské hradiště
- hradiště lužické kultury
- Býčí skála
- významné halštatské pohřebiště v Polsku
- Zdroj soli využívaný v pravěku
- Současné sídlo

Mapa 1: Hlavní směry transportu jantaru.

Mapa 2: Německo-transalpské trasy.

8.1. Západní námořní trasa

vedla ze západního okraje Jutského poloostrova podél pobřeží Severního moře a Atlantského oceánu přes Gibraltarský průliv až do oblasti starých civilizačních center kolem Středozemního moře.

8.2. Trasa obcházející západně Alpy

vycházela opět ze západního okraje Jutského poloostrova s pokračováním podél řek Rýna a Rhôny na jihozápad Francie k pobřeží Středozemního moře (Marseille).

8.3. Německo-transalpské trasy

a) Západní německo-transalpská trasa (A)

směřovala ze západního okraje Jutského poloostrova skrz povodí řeky Vezery do oblasti dolního Pomohání a odtud na jih napříč Švábskou Albou k hornímu toku Dunaje, jehož jeden z brodů střežilo ve starší době železné hradiště Heuneburg (Fernández-Götz 2016). Následně pokračovala k východnímu okraji Bodamského jezera k městu Březnici, kde se v mladší době železné nacházelo centrální keltské sídliště a v době římské pevnost Brigantium (Klagian 2015). Dále pak trasa vedla údolím horního toku Rýna přes Septimerský průsmyk a kolem jezera Lago di Como k severozápadnímu okraji Apeninského poloostrova (Milán).

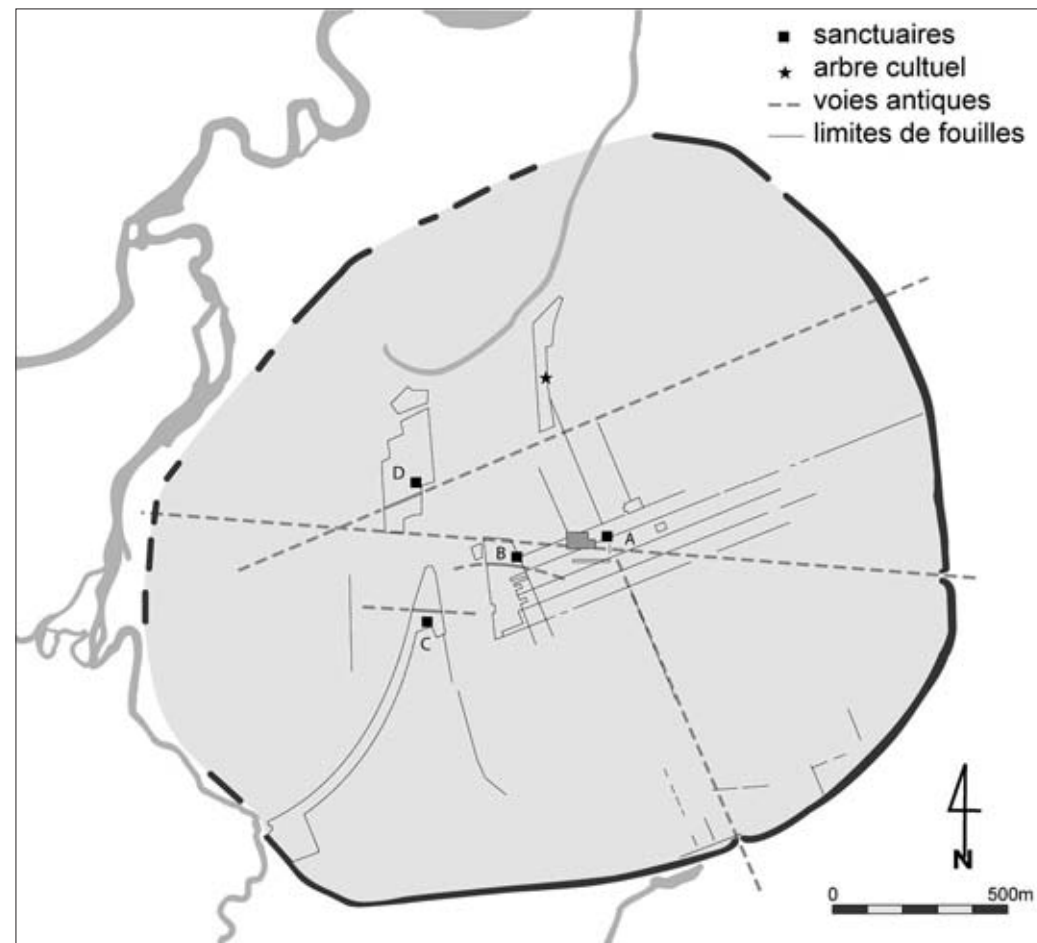
b) Střední německo-transalpská trasa (B)

vedla ze západního okraje Jutského poloostrova podél řeky Labe přes Posálí až ke vstupu do Durynského lesa, který v mladší době železné střežilo hradiště Alteburg, a dále do horního Pomohání, jehož významným centrem v době železné bylo

oppidum Staffelberg (Fichtl 2000). Odtud pokračovala k jihu, skrze pohoří Franská Alba s keltskými produkčně-obchodními centry Altendorf a Berching-Pollanten a výšinným opevněným sídlištěm Ehrenbürg (Schäfer 2002), až do bavorského Podunají. Zde se v blízkosti řeky Dunaje při strategických brodech/přivozech nacházela dvě významná keltská oppida Kelheim a Manching, z nichž první vyniká především svou velikostí 650 hektarů, zatímco druhé o něco menší s 380 hektary dominuje vysokou koncentrací archeologických nálezů z mladší doby železné dokládajících intenzivní dálkové kontakty s velkou částí Evropy (Moore 2017). V bavorské oblasti byla trasa navíc lemována také systémem halštatských dvorců a laténských viereckschanzí.

Západnější trasa směřovala od oppida Manching dále k Alpám s přechodem skrz Brenerský průsmyk a odtud dále na jih do severovýchodní části Apeninského poloostrova (Verona, Mantova).

Oppidum Kelheim střežilo naopak východnější trasu pokračující buďto podél Dunaje dále na východ anebo na jihovýchod do oblasti solných dolů v okolí Salzburku.

Obr. 4: Oppidum Manching
(zdroj: <http://www.archeo.ens.fr>)

Mapa 3: Německo-česko-transalpské trasy.

8.4. Německo-česko-transalpské trasy

a) Západní německo-česko-transalpská trasa (C)

vycházela ze západního okraje Jutského poloostrova, odkud pokračovala podél řeky Labe napříč solnou oblastí v Posáli přes Halle a skrze střední část Krušných hor do severních Čech, kde se v době železné nacházelo hned několik důležitých lokalit. Z vybraných lze uvést např. dvorec Droužkovice (Elšíková 2009) na předpokládaném rozcestí do západních a středních Čech, dále hradiště Úhošťany, Hradec u Kadaně, Nové Sedlo (Čtverák et al. 2003) a centrální sídliště Soběsuky (Militký – Kysela – Tisucká 2018) kontrolující brody na řece Ohři nebo hradiště Dolánky „Rubín“ (Čtverák et al. 2003) kontrolující vstup do členitější oblasti Rakovnické pahorkatiny.

Dále trasa směřovala na jihozápad kolem keltského hradiště Vladař (Chytráček – Šmejda 2005) do západních Čech, které opět vynikají vyšší koncentrací významných archeologických lokalit z doby železné, ať už se jedná o výšinnou opevněnou lokalitu Svržno s nálezy jantaru, dvorec Štítary nebo sídliště s jižními importy Ostrov u Stržebra a Mírkovice u Hostouně (Trefný 2011; Schmidtová 2018; Chytráček et al. 2017).

Ze západních Čech postupovala trasa přes Český les do bavorského Podunají až k brodu/přivozu na řece Dunaji, kde se v mladší době železné nacházelo významné produkčně-obchodní centrum Strabing (Schäfer 2002). Dalšími stanicemi na trase byla oppida Wallerdorf a Leonberg (Schäfer 2002), kolem kterých trasa pokračovala k jihu až do oblasti solných dolů v okolí dnešního Salzburku.

⁷ Blíže viz. http://geodaten.bayern.de/denkmal_static_data/externe_denkmalliste/pdf/denkmalliste_merge_279137.pdf

Dále skrz Alpy trasa postupovala podél řeky Salice a kolem významné vysokohorské lokality Dürrnberg (Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007) až k lokalitě Pfarrwerfen, kde se trasa dělila na západní větev přes Hochtorský průsmyk a východní větev skrz Radstatský průsmyk do oblasti horního Podráví. Zde se obě trasy spojovaly v blízkosti opevněných lokalit z doby železné Dellach „Gurina“ a Wieserberg im Gaital „Sankta Helena“ (Jernej 2004). Po překonání Kárnských Alp trasa následně postupovala údolímí řek But a Tagliamento až na jižní okraj Alp do Gemony a dále k pobřeží Jaderského moře (Aquileia).

Od západní německo-česko-transalpské trasy se v blízkosti toku Dunaje oddělovala ještě jedna větev směřující na jihozápad kolem produkčně-obchodního centra Dornach (Schäfer 2002) a kolem keltského oppida Fentbachschanze (Nicolai 2017) dále až k Alpám, kde v blízkosti města Murnau navazovala na střední německo-transalpskou trasu. Stejně jako v případě střední německo-transalpské trasy i tato byla v úseku mezi Dunajem a Alpami lemována systémem halštatských dvorců a laténských viereckschanzí.

b) Střední německo-česko-transalpská trasa (D)

směřovala společně se západní německo-česko-transalpskou trasou ze západního okraje Jutského poloostrova podél řeky Labe do solné oblasti v Posáli k Halle, kde se od ní oddělovala a pokračovala skrze východní část Krušných hor do severních Čech do staré sídelní oblasti západně od řeky Labe. Odtud dále na jih sledovala s určitým odstupem tok Labe a následně tok Vltavy přes střední Čechy až do jižních Čech. Již před hranicí České kotliny se trasa dělila do dvou základních větví na několika místech vzájemně propojených, které se sbíhaly až za řekou Berounkou (někde v okolí Příbrami).

Z významnějších lokalit na východní větvi lze zmínit v severních Čechách např. dvorec Tuchomyšl (Elšíková 2009) nacházející se severně od brodu přes řeku Bílinu, hradiště Debus (Čtverák et al. 2003) střežící přechod přes České Středohoří, či nížinná sídliště s centrální funkcí Lovosice na jižním okraji Českého Středohoří u levého břehu řeky Labe a Radovesice při brodu přes řeku Ohři s doklady zpracování jantaru (Militký – Kysela – Tisucká 2018). Ve středních Čechách (západně od řeky Vltavy) na trase dominují produkčně-obchodní centrum Chržín taktéž s doklady zpracování jantaru, výšinné halštatské hradiště a středisko elit Minice se středomořskými importy a dvě sídliště s jižními importy Tuchoměřice a Praha-Ruzyně „Jiviny“ při severozápadním okraji Prahy, v případě Tuchoměřic navíc i s doklady zpracování jantaru (Trefný 2011; Chytráček et al. 2017). Brod přes řeku Berouнку při soutoku s řekou Vltavou pak kontrolovalo významné keltské oppidum Závist (Waldhauser 2001).

Na západnější větvi byly důležitými centry především centrální sídliště s dvorcem v Bílině (Elšíková 2009) při brodu přes stejnojmennou řeku a keltské oppidum Stradonice při brodu přes řeku Berouнку (s doklady zpracování jantaru), které bylo v době laténské jedním z nejvýznamnějších z celého území Čech (Waldhauser 2001).

Od souběhu obou větví trasa pokračovala dále k jihu doprovázená několika keltskými viereckschanzemi (Třebsko I, II a Rakovice) a hradišti Zlivice a Písek (Venclová 2008b). Dále trasa pokračovala po hřebenech Mehelnické vrchoviny a Temelínské pahorkatiny až k hornímu toku Vltavy, ke kterému se přimykala přibližně od Hluboké nad Vltavou až po ústí Křemžského potoka do Vltavy, kde se v době laténské nacházelo významné centrum jihočeské oblasti oppidum Třísov (Waldhauser 2001; Kysela – Danielisová – Militký 2014).

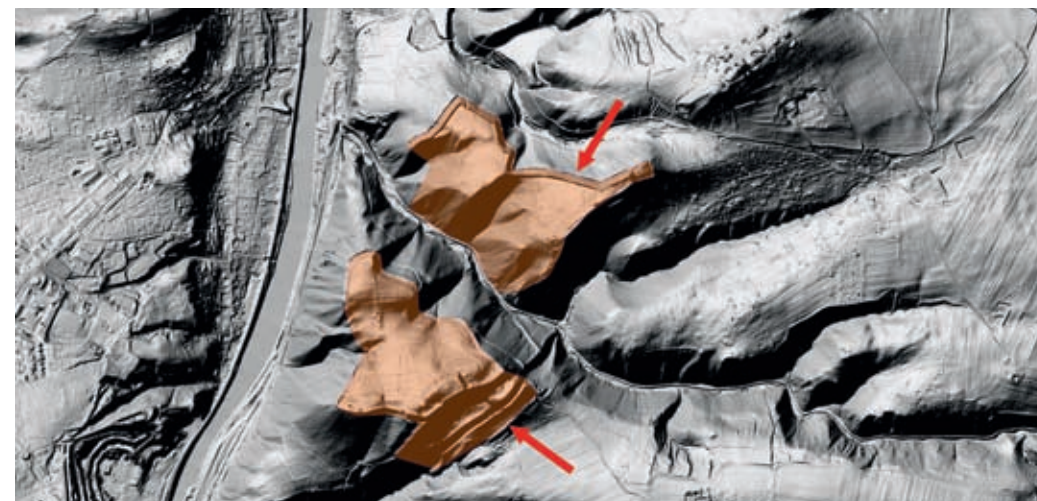
Za oppidem trasa postupovala skrz Blanský les k Českému Krumlovu a přes východní cíp Šumavy k brodu přes řeku Vltavu poblíž Vyššího Brodu, načež pokračovala k Dunaji, který překonávala před ústím řeky Traun (u Lince) pod dohledem dvou keltských oppid Freinberg a Gründberg (Urban 1994).

Přibližně po dvaceti kilometrech od Dunaje směrem na jih se v mladší době železné nacházela další významná lokalita produkčně-obchodní centrum Neubau (Trebsche 2014), kde se trasa větvila do dvou směrů: první do oblasti solných dolů v okolí Salzburku s návazností na západní německo-česko-transalpskou trasu a skrz údolí řeky Inn také na střední německo-transalpskou trasu, a druhý do oblasti měděných dolů v Horním Štýrsku s centrální lokalitou „Kaiserköpperl“ (Eibner 1996) poblíž obce Bärndorf. Východní větev pokračovala na jih přes průsmyk Rottenmanner Tauern, kolem důležitých keltských výšinných lokalit Sankt Margarethen a Magdalensberg (Salač 2012a) a přes horní Podráví až k pobřeží Jaderského moře (Aquileia).

Ještě ve středních Čechách, přibližně v prostoru mezi Příbramí a Březnicí, se od Vltavské trasy oddělovala trasa známá pod názvem „Zlatá stezka“ směřující napříč Šumavou k ústí řeky Inn u Pasova a dále na jihozápad do salzburské solné oblasti.

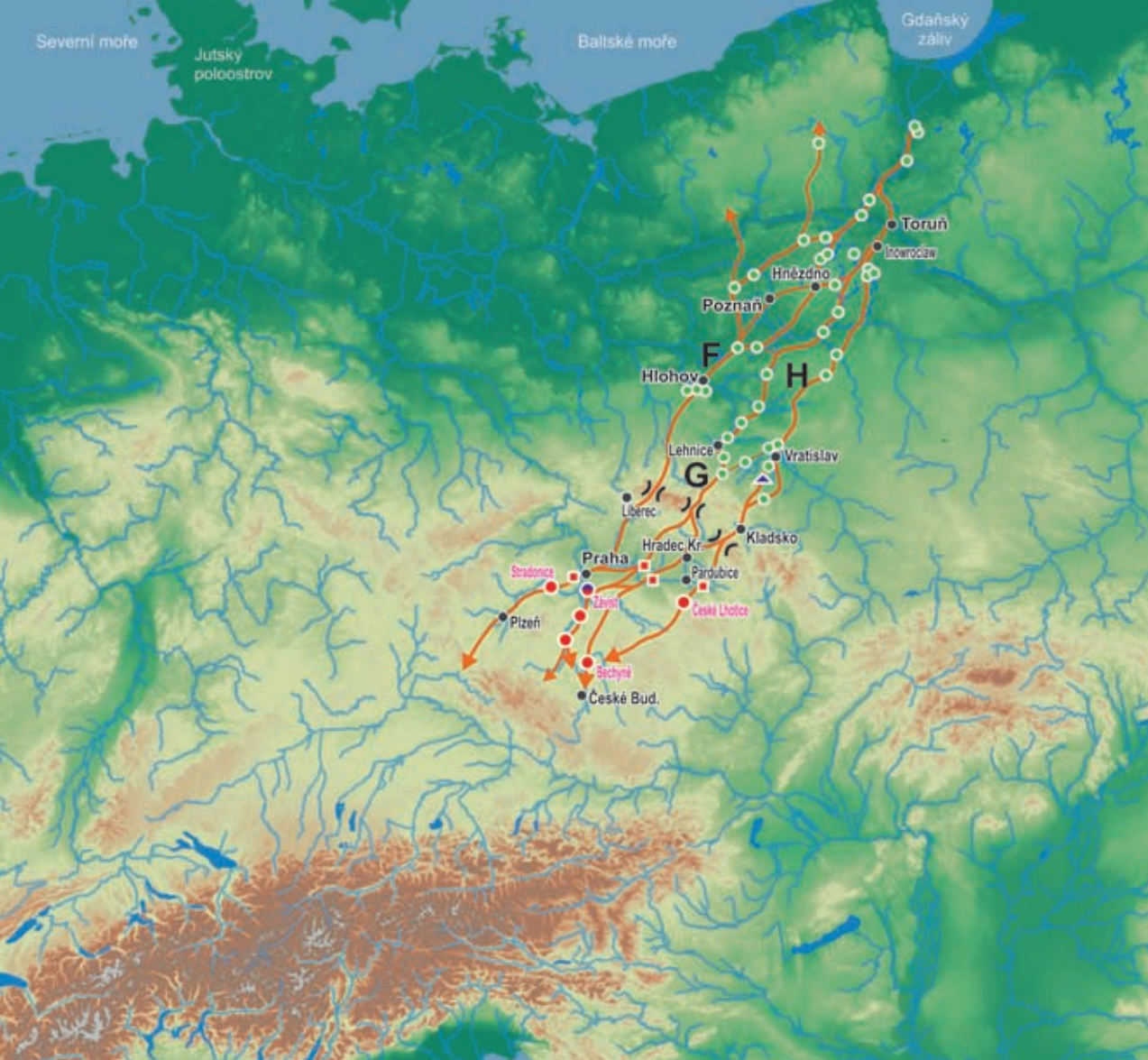
c) Východní německo-česká trasa (E)

vedla ze západního okraje Jutského poloostrova na jihovýchod s jistým odstupem od řeky Labe a následně podél řeky Havel až do prostoru okolí města Postupimí. Zde překročila řeku Havel a pokračovala opět na jihovýchod souběžně s řekou Sprévou směrem na Lužici přes Budyšín a Lobavu až k Žitavě, kde skrz Lückendorfský průsmyk vstupovala do České kotliny. Vstup do Čech kontrolovalo především hradiště Ojvín, vybudované v pozdním stupni lužické kultury doby železné (Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007). Dále trasa směřovala k městu Mimoní, kolem Bezdězu na Skalsko, Slivínko a k brodu/přívodu na řece Labi u Staré Boleslavi, načež pokračovala ku Praze, kde navazovala na střední německo-česko-transalpskou trasu.

Obr. 5: Keltské oppidum Závist na reliéfni mapě vytvořené z dat DMR5G (zdroj: ČUZK).

Mapa 4: Polsko-české trasy.

8.5. Polsko-české trasy

(s návazností na německo-česko-transalpské trasy)

Výchozí oblastí byl Gdaňský záliv, odkud vedla jediná trasa podél řeky Visly přibližně až do prostoru okolí města Chełmno, kde se větvila směrem na Solec Kujawski a Toruň – dva důležité přechody na řece Visle. Za ní se trasy rozbíhaly do více větví procházejících napříč polskými nížinami přes strategické brody až k hlavním průsmykům výrazného pásma Sudetského pohoří: k Novosvětskému, Žacléřskému a Dušnickému (Polská vrata).

a) Západní polsko-česká trasa (F)

Této trase dominují dvě lokality lužické kultury: hradiště Komorowo (Chytráček et al. 2017) s nálezem 910 kusů jantaru a hradiště Bruszczewo, významné metalurgické centrum a nejsevernější výspa nositelů únětické kultury z počátku doby bronzové druhotně osídlené na přelomu doby bronzové a železné, taktéž s nálezy jantaru (Hildebrandt-Radke 2010). Západní trasa dále pokračovala k brodu/přívozu na řece Odře u Hlohova a kolem polokulturní lokality Nowa Wieś s početnými nálezy jantaru i doklady jeho zpracování již z období paleolitu druhotně osídlené v neolitu, době bronzové, době železné a raném středověku (Burdukiewicz – Furmanek 2007). Dále trasa směřovala přes polskou Boleslav a Lwówek Śląski k Novosvětskému průsmyku a odtud na jihozápad podél řeky Jizery až k jejímu ústí, kde se po překročení řeky Labe stáčela k pražskému brodu/přívozu na řece Vltavě (u štvánického ostrova) s návazností na střední německo-česko-transalpskou trasu nebo s pokračováním na jihozápad kolem oppida Stradonice směrem do Plzeňské kotliny, kde se napojovala na západní německo-česko-transalpskou trasu.

Na západní větev polsko-českých tras navíc navazovaly ze severu další větve zajišťující spojení s jednotlivými částmi baltského pobřeží.

Přímější alternativou mohla být trasa přes Biskupin, Izdebno, Hnězdno a Śrem s napojením na západní větev buďto u Burszewa nebo u Hlohova. Další alternativní trasa vycházela z oblasti Chełmna na východ k Toruni a dále přes Inowrocław a Trzemeszno k Hnězdnu, s pokračováním opět na Śrem. V době římské se na této linii nacházelo několik důležitých stanic s doklady zpracování jantaru, a to zejména v kujavské oblasti na lokalitách Jacewo, Łojewo, Inowrocław, Kuczkowo a Gąski s nálezy jantarových dílen, a na katastru obce Sosnowiec poblíž města Śrem s dílnou i skladištěm jantaru. Lokality patřily przeworské kultuře (Cieśliński 2009).

b) Střední polsko-česká trasa (G)

vycházela taktéž z kujavské oblasti, odkud vedla na jihozápad sledovaná systémem hradišť lužické kultury na lokalitách Słupca, Modlica/Tarnowa, Pudliszki (Krobia), Kędzie, Wrzosa/Kretowice a Kunice (Puziuk 2010; Niesiołowska-Wędzka 1989) až k lokalitě Grzybiany (Stolarczyk – Baron 2014) významnému metalurgickému centru ze starší doby železné, s nálezy drobných hrudek jantaru svědčících o transportu této suroviny. Dále trasa pokračovala na jih k Žacléřskému průmysku, za kterým se větvila do několika proudů.

Nejvýchodnější trasa sledovala tok Labe až po brod u Kolína, zatímco západní větve se držely spíše jednotlivých rozvodí, z nichž dominantní byla především trasa vedená přes Dolní Olešnici a kolem Nové Paky na Slatinky, kde se ve starší době železné nacházela jantarová dílna (Chytráček et al. 2017). Za touto lokalitou trasa pokračovala na Češov, Osek a Odřepsy až k brodu přes řeku Labe u Poděbrad, po němž následovala lokalita u Poříčan s doklady zpracování jantaru (Chytráček et al. 2017).

Ještě před Poděbrady se odpojovala k jihu odbočka na Libici, kde přecházela řeku Cidlinu, a na Velký Osek k dalšímu brodu na Labi. Od všech tří brodů na Labi u Kolína, Velkého Oseku a Poděbrad bylo možné pokračovat buďto na západ k řece Vltavě anebo na jih k řece Sázavě.

Západní trasy vedly k vltavským brodům v Praze-Holešovicích (u ostrova Štvanice) a v Praze-Točné u oppida Závist, po jejichž překročení bylo možné navázat opět na střední německo-česko-transalpskou trasu anebo pokračovat na západ do prostoru Plzeňské kotliny, kde se napojovaly na západní německo-česko-transalpskou trasu.

Jižní trasy směřovaly k sázavským brodům ve městě Sázavě a u Luk pod Medníkem. Od západnějšího brodu u Luk po Medníkem trasa pokračovala k oppidu Hrazany (Waldhauser 2001) a kolem dvorce v Krašovicích (Elšíková 2009) až k brodu přes řeku Vltavu u Zvíkova nacházejícího se na dohled od oppida Nevězice (Waldhauser 2001), po jejímž překročení sledovala s jistým odstupem řeku Otavu až ke střední německo-česko-transalpské trase s napojením u města Písek, případně až ke Zlaté stezce s napojením u města Strakonice. Od sázavského brodu vedla trasa na Miličín a Jistebnice, kde se rozcházela do dvou směrů na jihozápad k Milevsku a Písku a na jih k Bechyni, kde se uvažuje o dalším možném keltském oppidu,⁸ a k Týnu nad Vltavou s návazností na střední německo-česko-transalpskou trasu nebo přes Bavorov až ke Zlaté stezce.

c) Východní polsko-česká trasa (H)

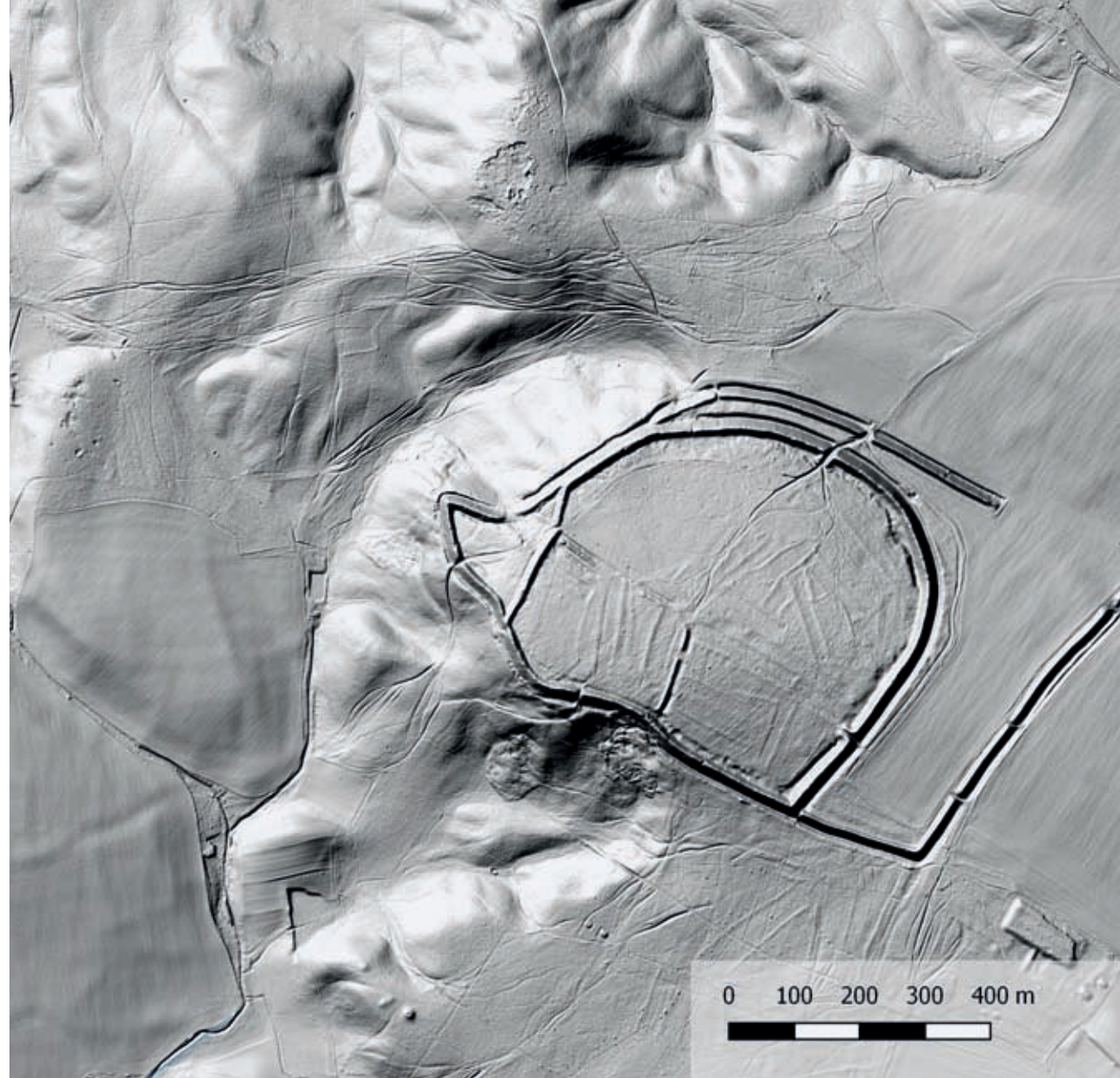
se odpojovala od západnějších větví tradičně v kujavské oblasti, ze které postupovala na jih směrem na Krušvici nacházející se na severním okraji jezera Gopło při brodu na řece Noteč pod dohledem tří hradišek lužické kultury Kruszwica „Góra Zamkowa“,

⁸ <http://m.mestobechyne.cz/filemanager/files/147838.pdf>

Kruszwica „Ostrów Rzępowski“, Kruszwica „Strzelnica“ (Puziuk 2010; Niesiołowska-Wędzka 1989). Dále trasa směřovala na Ślesin a k městu Konin při brodu na řece Vartě, za níž se stáčela na jihozápad k brodu přes řeku Proсну poblíž lokality Grodzisko (další hradiště lužické kultury), případně k jižnějšímu brodu u obce Grodzisk. Za řekou Prosnou trasa vedla k hradišti lužické kultury Bieganinu a přes Krotoszyn, Milicz a kolem archeologické lokality Zakrzów, s nálezem knížecího hrobu z doby římské (Janák 2009), až k brodu/přívozu na řece Odře ve Vratislavi. Odtud v několika větvích pokračovala do oblasti Kladska, přičemž nejdůležitější v době železné byla větev doprovázená významnými archeologickými lokalitami v Partynicích a Domasławu (Janák 2009). Z Kladské pánve trasa postupovala k Dušnickému průsmyku (Polským vratům), kde se rozbíhala do několika směrů, z nichž nejvíce využívané byly patrně dva směry, první sledující řeku Metuji od Nového Města nad Metují až k brodům na řece Labi u Jaroměře či Smiřic s návazností na střední polsko-českou větev a druhý obcházející řeku Labe přes Rychnov, a kolem dvou hradišek lužické kultury Potštejna a Běstovic do prostoru Vraclavska, kde se při přechodech toku Loučné nacházely patrně další centrální lokality z doby železné u Vraclavi a Slepotic (Milítký – Vích 2018; Danielisová – Kysela – Mangel – Kyselý – Milítký 2018). Za brodem přes tok Novohradku poblíž Hrochova Týnce se trasa opět rozbíhala na západ k Chrudimí, Čáslavi, Bylanům a dále na Prahu, a na jihozápad k Českým Lhoticím s keltským oppidem (Danielisová 2010), dále na Chotěboř, Havlíčkův Brod, Humpolec, Želiv a Soběslav až k Týnci nad Vltavou, za níž navazovala na západnější trasy.

Obr. 6: Pravěké hradiště Češovské valy v k. ú. Češov na střední polsko-české trase (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI II).

Mapa 5: Polsko-moravsko-zaalpské trasy.

8.6. Polsko-moravsko-zaalpské trasy

Cesty v době železné mezi polskými a moravskými zeměmi (historický kontext)

vycházely podobně jako polsko-české trasy z Gdaňského zálivu, odkud směřovaly dále na jih do kujavské oblasti, přes Krušvici a Konin až k řece Prosně poblíž města Kališ. Zde se rozbíhaly do tří základních směrů na západní přes Vratislav a Kladsko do oblasti Brněnska, střední přes Břeh, Rychlebské hory a severní Moravu k východnímu okraji Dražanské vrchoviny, a východní přes Olesno, Bycinu a Ratiboř (případně i přes Opolí) na Olomouc.

Ve starší době železné byla z těchto nejvíce dominantní západní polsko-moravská trasa na Kuřimsko a Brněnsko (Golec – Fojtík 2020), kde se koncentrovalo nejvíce jantarových dílen v rámci celého území Moravy. V průběhu mladší doby železné, zejména ve střední době laténské, dálkový obchod na této trase s Moravou postupně slábnul. V této době se ve vratislavské oblasti (Wrocław, Oława, Strzelin) nacházela početná keltská enkláva, která, jak dosvědčují archeologické nálezy, měla úzké obchodní vazby především na východní Čechy, zatímco kontakty s moravským prostředím jsou zde doloženy jen minimálně (Bochnak 2011; Olędzki – Ziąbka – Kędzierski 2014a). Zcela jiné je to v případě keltské enklávy na Hlubčické plošině (Krnov, Opava, Racibórz, Kožle, Głubczyce, Prudnik), kde lze naopak vidět zřetelnou vazbu především na moravské prostředí, což je také jeden z důvodů, proč průběh jantarové stezky pro střední dobu laténskou směřujeme z Moravy více na východ po východní polsko-moravské trase z Olomouce na Ratiboř a odtud na sever k městu Kališ. Na trase byly nejvýznamnější v rámci hlubčické oblasti (v Horním Slezsku) produkčně-obchodní centrum Nová Cerekev a na moravském území produkčně-obchodní centrum v Němčicích nad Hanou, u kterého lze sledovat intenzivní obchodní kontakty se severem i s jihem.

Zatímco ve střední době laténské měli Keltové ve Slezsku docela početné zastoupení, v pozdním latěnu se z tohoto území zcela vytrácí. Ve stejné době přichází ze severu kultura przeworská, která velmi brzy osidluje rozsáhlé oblasti v dnešním centrálním a jižním Polsku od Toruně až po Vratislavskou nížinu v Dolním Slezsku, přičemž některá naleziště zasahují také do západní části Horního Slezska. Ke konci mladší doby železné je východní hranicí jejich výskytu linie spojující města Otmuchov, Břeh a Namyslov, která přibližně odpovídá průběhu střední polsko-moravské trasy směřující z kujavské oblasti, přes Kališ, kolem Namyslova, skrze brod/přívaz na řece Odře poblíž Břehu a dále na Otmuchovsko a napříč Rychlebskými horami až na severní Moravu u Branné, odkud vedla východně od řeky Moravy až k jejímu brodu/přívazu u Moravičan s pokračováním dále na jih k významnému oppidu Staré Hradisko s početnými nálezy jantaru i doklady jeho zpracování. Vzhledem k tomu, že v té době byla oblast Hlubčické pahorkatiny takřka bez osídlení, je přesun moravskoslezské trasy na severozápad vcelku logický.

V souvislosti s dálkovým obchodem na jantarové stezce v pozdním latěnu je zmiňována také archeologická lokalita ve Vratislavi – místní části Partynice, odkud pochází nález tří velkých skladišť obsahujících více jak 1250 kg jantarové suroviny a také početné nálezy keramiky datované do 1. století př. Kr. (Seger 1931; Nowothenig 1936; Petersen 1937; Wielowiejski 1987). Z toho lze usuzovat, že v tomto období fungovala souběžně se střední polsko-moravskou trasou i západní polsko-moravská trasa, jak ostatně dosvědčují i nálezy z archeologické lokality v Bořitově s doklady zpracování jantaru. Partynické skladiště jantaru zásobovalo patrně i východní Čechy, jak dokládají nálezy surového jantaru např. na keltském oppidu v Českých Lhoticích (Waldhauser 1996).

A) Západní polsko-moravsko-zaalpská trasa (I) – využívaná především ve starší době železné (halštatské)

byla od Baltu až po východní Čechy totožná s východní polsko-českou větví, od níž se odpojovala někde mezi Dušníky a Potštejnem.

Ještě na polském území, přibližně mezi Henrykówem a Kladskou oblastí, na tuto trasu navazoval ze severu také východnější koridor sledující nejprve střední polsko-moravsko-zaalpskou trasu od Kališe přes Ostrzeszów a Woskowice Górne k brodu/přívazu na řece Odře v okolí Břehu s pokračováním na Pohořelou, kde se od „střední“ trasy koridor odpojoval na jihozápad na Przeworzno, Henryków a Ząbkowice Śląskie. Využívání tohoto koridoru ve starší době železné potvrzují nálezy dvou rozsáhlých skladišť jantarové suroviny na lokalitách Woskowice Górne (depot s kusy surového jantaru o váze přes 60 kg) a Henryków (depot se surovým jantarem o váze cca 50 kg) (Chytráček et al. 2017).

Z východních Čech trasa pokračovala od Potštejna na jih k Zářecké Lhotě, kde se nacházel brod přes Tichou Orlici a dále na Litomyšl, Svitavy až k Hřebečovskému hřbetu na pomezí Pohledů a Křenova. Kromě trasy vedené obloukem přes východní Čechy lze uvažovat i o přímější trase podél Kladské Nisy přes Kladskou Bystřici, kolem Mezilesí a Mladkova na Jablonné nad Orlicí a dále na Lanškroun, Staré Město, Moravskou Třebovou a Křenov, kde navazovala na západnější trasu. Dále k jihu trasa pokračovala ve dvou větvích západně a východně od řeky Svitavy.

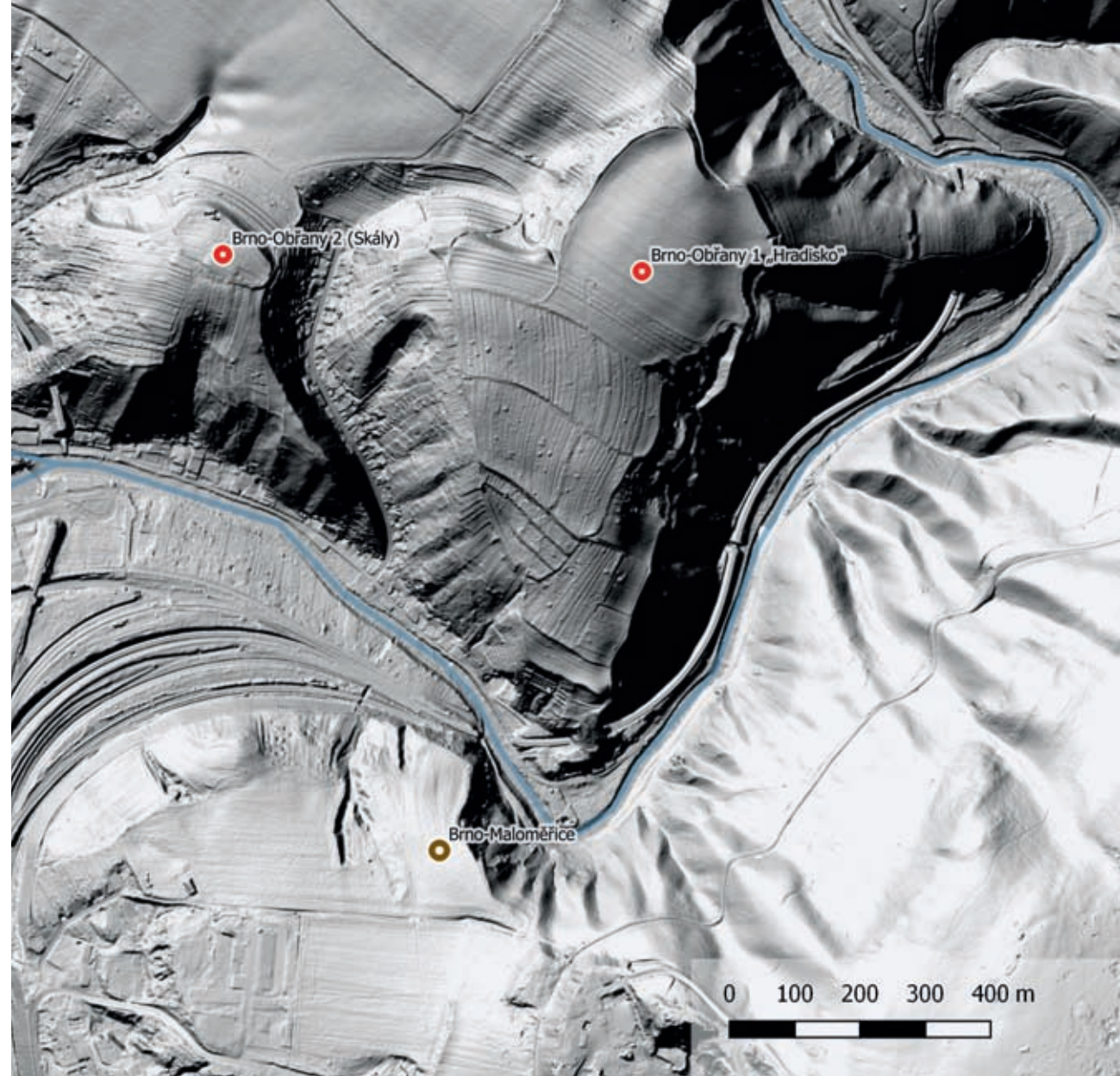
Západní větev směřovala na Letovice, Svitávku a na Bořitov, kde byla zjištěna jantarová dílna z mladší doby železné (Čižmář 1997). Dále trasa směřovala na Kuřim – významné centrum ze starší doby železné taktéž s doklady zpracování jantaru. V samotném Brně byly zjištěny ještě další dvě jantarové dílny ze starší doby železné

v Brně-Ivanovicích a Brně-Řečkovcích (Chytráček et al. 2017). Po překročení řeky Svratky následovaly další dvě centrální lokality ze starší doby železné v Brně-Horních Heršpicích a Modřicích (Golec – Fojtík 2020), kde se trasa spojovala s východnějšími větvemi, především pak s trasou směřující od oppida Staré Hradisko dále na jih, která bude v textu ještě podrobněji vysvětlena.

Východní větev vedla buďto přímo přes Rudnou a Roubanskou nebo obloukem přes Křenov na Velké Opatovice, odkud dále na jihovýchod na Sudice a kolem Boskovic k severnímu okraji Moravského krasu, kde se trasa větvila do tří směrů na Blansko, Punkevní žleb a Ostrov u Macochy. První trasa na Blansko pokračovala k Olomučanům a Habrůvce, kde se v jeskyni Býčí skála nacházela významná centrální svatyně ze starší doby železné s více jak 1800 ks hotových jantarových korálků a také s doklady zpracování jantaru (Golec 2019), odkud pokračoval přes Babice a Kanice až k Brnu-Lišni. Druhý směr vedl nejpříměji k jihu s přechodem říčky Punkvy u Skalního mlýna a s pokračováním na Rudice, Křtiny, Ochoz u Brna a Brno-Líšeň. Třetí směr obcházel Moravský kras z východu přes Sloup a Ostrov u Macochy. Od Brna-Líšeň, kde se jednotlivé větve spojovaly pod dohledem dvou hradišť v Brně-Obřanech a tří hradišť v Brně-Lišni, trasa pokračovala na jihozápad přes Brno-Tuřany až k Modřicím, kde navazovala na západní trasu od Brna.

Obr. 7: Pravěká hradiště v polohách „Hradisko“ a „Skály“ v k. ú. Brno-Obřany na západní polsko-moravsko-zaalpské trase (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI I).

B) Střední polsko-moravsko-zaalpská trasa (J)

– jantarová stezka ve vazbě na keltské oppidum Staré Hradisko využívaná především v závěru mladší doby železné (v pozdní době laténské)

vedla z kujavské oblasti na Krušvici, Konin, Kališ, Ostrzesów, Bralin, Woskowice Górne, Břeh, kolem Grodkowa, na Strzegów, Otmuchov, napříč Rychlebskými horami na Brannou, Velké Losiny, Moravičany, Loštice, Ptení, kolem oppida Staré Hradisko, na Brno-Líšeň, Modřice, Hrušovany u Brna, Mušov, Falkenstein, Michelstetten a Oberleiserberg až k řece Dunaji, který přecházela poblíž Klosterneuburgu. Dále pokračovala ve dvou větvích: východní na Vídeň, Himberg, Šoproň, Szombathely a k řece Rábě a západní na Baden, Vídeňské Nové Město, Schwarzenbach, Velem a opět až k řece Rábě. Odtud k jihu na Verzej, Ptuj, Celje a Lublaň až po Aquileiu. Detailnější popis této trasy je součástí samostatné kapitoly č. 9.

V úseku, kde trasa přecházela Drahanskou vrchovinu, existovala patrně ještě jedna souběžná trasa probíhající cca 8 km jihovýchodněji. Od západnější trasy se oddělovala někde u Ptení, odkud vedla ke Stínavě, Drahanům a na Studnice, za nimiž sestupovala k brodu přes řeku Hanou. Dále směřovala na jih k časně laténskému hradišti Ježkovice „Černov“ (Čížmář 2004), kde se sbíhala s jednou z větví přicházející od Olomouce. Dále pokračovala k Pozořicím a k Brnu-Lišni nebo k Brnu-Tuřanům.

Na moravském území se od střední polsko-moravsko-zaalpské trasy oddělovalo k jihovýchodu, někde v prostoru mezi Novým Malínem a Brníčkem, ještě několik dalších větví, které nepřecházely řeku Moravu, nýbrž se stáčely směrem na jihovýchodní Moravu a na západní Slovensko. Převážná část těchto větví byla společná s panonsko-labskými stezkami.

Nejvýchodnější z nich byla větev na Uničov, Laštany, Hlubočky, kolem oppida Loučka „Obírka“ (Parma 2004), obcházející řeku Bečvu přes Hranice a na Jičinu, kde se v poloze „Požaha“ nacházelo významné hradiště púchovské kultury s nálezy finálních výrobků z jantaru (Čížmář 2004). Dále trasa pokračovala přes Valašské Meziříčí a skrz pohoří Javorníky na Slovensko k dalšímu významnému hradišti púchovské kultury Púchov „Púchovská Skalka“, odkud pochází několik fragmentů jantarové suroviny (Švihurová 2015). Poté směřovala na jihozápad k Nitranskému Pravnu, kolem Prievidzy v blízkosti keltského hradiště nacházejícího se v poloze „Hradisko Štvrte“ (Pieta 2010) a dále po hřebenech Vtáčnicka ke Zlatým Moravcům a Levicím s pokračováním dále do panonské oblasti, tedy západního Maďarska.

U oppida Loučka „Obírka“ se od výše uvedené větve odpojovala více k jihu druhá větev na Lipník nad Bečvou, Bystřici pod Hostýnem, kolem oppida Chvalčov „Hostýn“ s nálezy jantaru (Čížmář 1997), na Slušovice, a kolem keltského hradiště Všemina a hradiště púchovské kultury Loučka (Geršl 2017) na Slavičín až k trenčínskému brodu na řece Váh, v jehož blízkosti se v mladší době železné nacházely dvě výšinné lokality: hradiště Skalka nad Váhom s nálezy jantaru (Švihurová 2015) a Trenčín „Trenčínský hrad“. Odtud trasa pokračovala buďto dále na jihovýchod na Bánovce nad Bebravou, Žabokreky nad Nitrou a přes Krásno a Zlaté Moravce s pokračováním do panonské oblasti anebo se stáčela k jihu na Topoľčany, Nitru a Nitranský Hrádok s brodem přes řeku Nitru, za kterou trasa směřovala opět do oblasti Panonie.

Třetí větev směřovala z Uničova přes Laštany a Svätý Kopeček na Velkou Bystřici, Přerov, Hulín a Otrokovice „Chmelín“ (Parma 2006) s nálezem jantarové suroviny z doby laténské. Odtud pokračovala k Uherskému Brodu a kolem Bánova dále na Slovensko až k oppidu u Trenčianských Bohuslavíc (Pieta 2010), kde se trasa stáčela na jih sledující řeku Váh k Pobedimi, zde přecházela tok a vedla dále na jihovýchod

kolem laténského hradiště Hubina až ke dvěma produkčně-obchodním centrům z doby laténské k Nitře a Nitranskému Hrádku (Pieta 2010) a odtud dále do Panonie.

Poslední nejzápadnější větev byla od Nového Malína přibližně po Otrokovice totožná s třetí větví, odkud vedla dále podél řeky Moravy až k Uherskému Hradišti. Za ním se trasa odkláněla od toku Moravy k jihu na Hrubou Vrbku s nálezy surového jantaru (Šmerda 2007), dále na Vrbovce, Jablonici až ke Smolenicím, kde se na vrchu „Molpír“ nacházelo ve starší době železné centrální hradiště nadregionálního významu (Pieta 2010). Dále k jihu trasa pokračovala buďto po hřebenech Malých Karpat kolem keltského hradiště Plavecké Podhradie „Pohanská“ nebo východním obloukem kolem keltského hradiště Horné Orešany „Slepý vrch“ (Pieta 2010) a přes Chorvátský Grob až do Bratislavy, kde se obě trasy spojovaly. Odtud pokračovala na západ k přechodu řeky Dunaje poblíž Devína a následně ke Carnuntu. V úseku mezi Carnuntem a Devínem se v mladší době železné nacházely tři opevněné výšinné lokality: oppidum v Bratislavě, hradiště na Devíně a hradiště poblíž Hainburgu na kopci „Braunsberg“ (Urban 1994). Od Carnunta,⁹ významného centra především v době římské, se trasa stáčela k jihu na Bruck an der Leithu a Donnerskirchen. Zde opět navazovala na střední polsko-moravsko-zaalpskou trasu. Tato nejzápadnější větev, vedená východně od toku Moravy, byla alternativou k hlavnímu koridoru střední polsko-moravsko-zaalpské trasy vedené naopak západně od řeky Moravy.

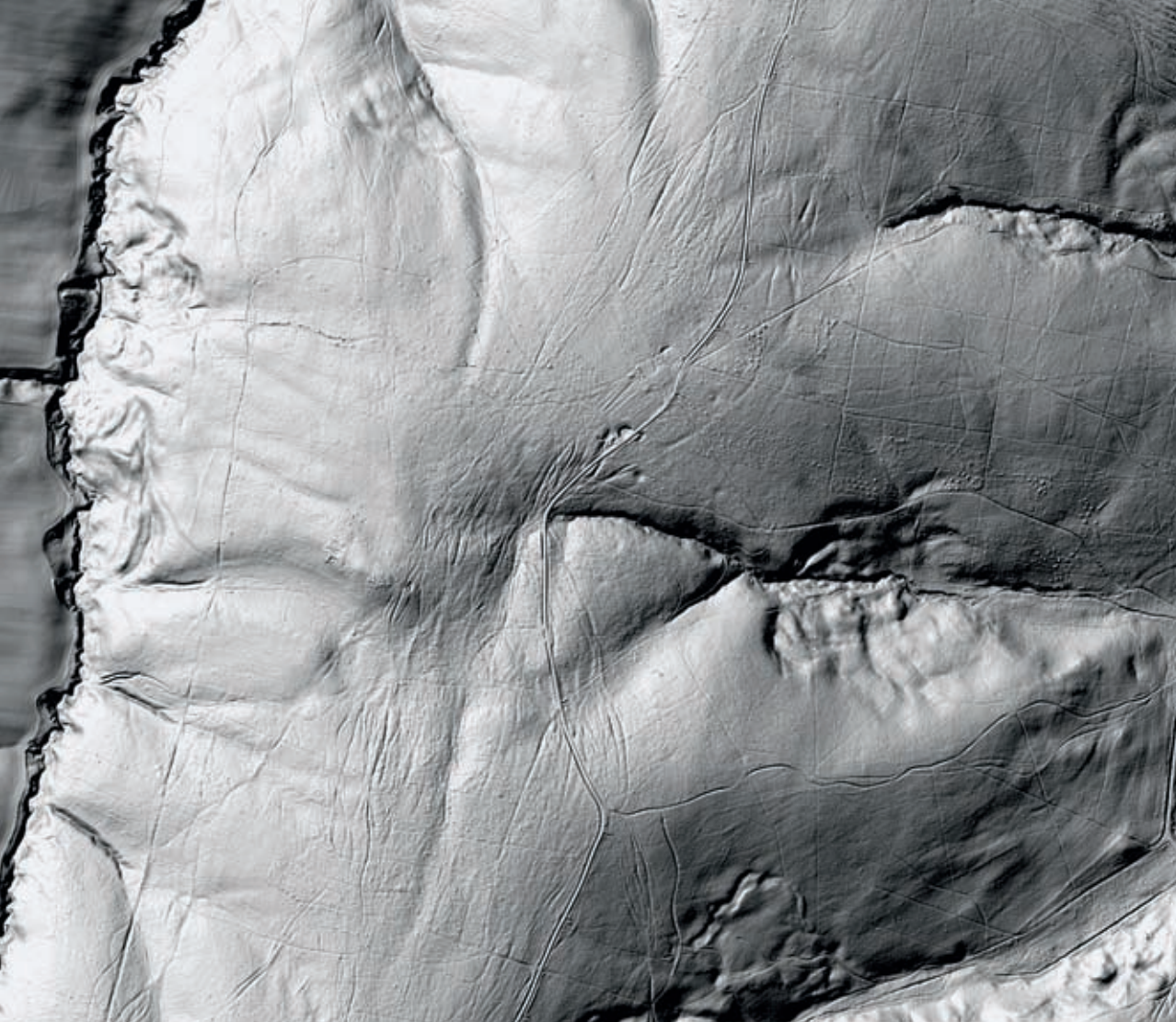
Další navazující trasa vycházela ze střední Moravy z oblasti Hané. Od střední polsko-moravsko-zaalpské trasy se odpojovala v blízkosti Starého Hradiska někde v prostoru okolí Ptení, odkud vedla na jih přes Mostkovice k významnému keltskému produkčně-obchodnímu centru u Němčic nad Hanou (Čižmář – Kolníková – Noeske 2008), a dále

k východnímu okraji Ždánického lesa, za kterým sledovala západní hřeben Kyjovské pahorkatiny přes Věteřov, Čejč, kolem Velkých Bílovic na Podivín, kde přecházela řeku Dyji, načež sledovala její jižní terasu kolem Břeclavi k Hohenau a následně západní terasu řeky Moravy, přes Drösing (důležité produkčně-obchodní centrum z mladší doby železné), Stillfried (opevněné centrum ze starší i mladší doby železné) a Stripfing (produkčně-obchodní centrum z mladší doby železné) až k přechodu řeky Dunaje u města Carnunta (Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007). Tato trasa byla zcela jistě využívána i v pozdní době laténské, jak dosvědčují nálezy tzv. knotenringe (něm.), bronzových nevelkých kroužků z vnější strany pokrytých různě provedenými nálitky, které jsou typické pro toto období. Jejich největší koncentrace byly zjištěny na moravském oppidu Staré Hradisko v počtu 25 kusů, dále v nedalekém keltském depotu/vótu ve Ptení (Hlava 2015), kde bylo nalezeno 10 těchto předmětů společně se závěsky a ozdobami zhotovenými ze skla, jantaru a bronzu. Ze sídliště v Němčicích nad Hanou, kde se předměty datované do pozdní doby laténské vyskytují jen řídce, pochází 17 kusů. Větší koncentrace byla zjištěna také za přechodem řeky Dunaje, kde byly bronzové kroužky objeveny na lokalitách Petronell-Carnuntum, Hainburg an der Donau-Braunsberg a Bad Deutsch-Altenburg. Další již méně početné nálezy byly zjištěny v blízkosti trasy na lokalitách Medlovice, Ždánice, Čejč, Mutěnice, Podivín, Břeclav, Bernhardsthal, Drosing a Oberweiden. Významné soubory těchto předmětů jsou známy také z dalších částí jantarové stezky z oblastí nacházejících se severně i jižně od „bójské“ sféry vlivu. Na jihu to jsou nálezy především z výšinného sídliště Velem St. Vid v Transdanubii a na severu nálezy na lokalitách kultur przeworské a oksywské v Polsku (Dębiec – Karwowski 2014).

Do Carnunta směřovala také trasa z Brna-Lišně, odkud vedla přes Blučinu, Diváky a Nejdek, kde přecházela řeku Dyji, načež sledovala její jižní terasu přes Lednici až k souběhu s východnější trasou směřující z Hané do Carnunta.

⁹ http://www.no.e.gv.at/noe/Kunst-Kultur/Denkmal_Band_45.pdf

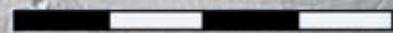
0 100 200 300 400 m

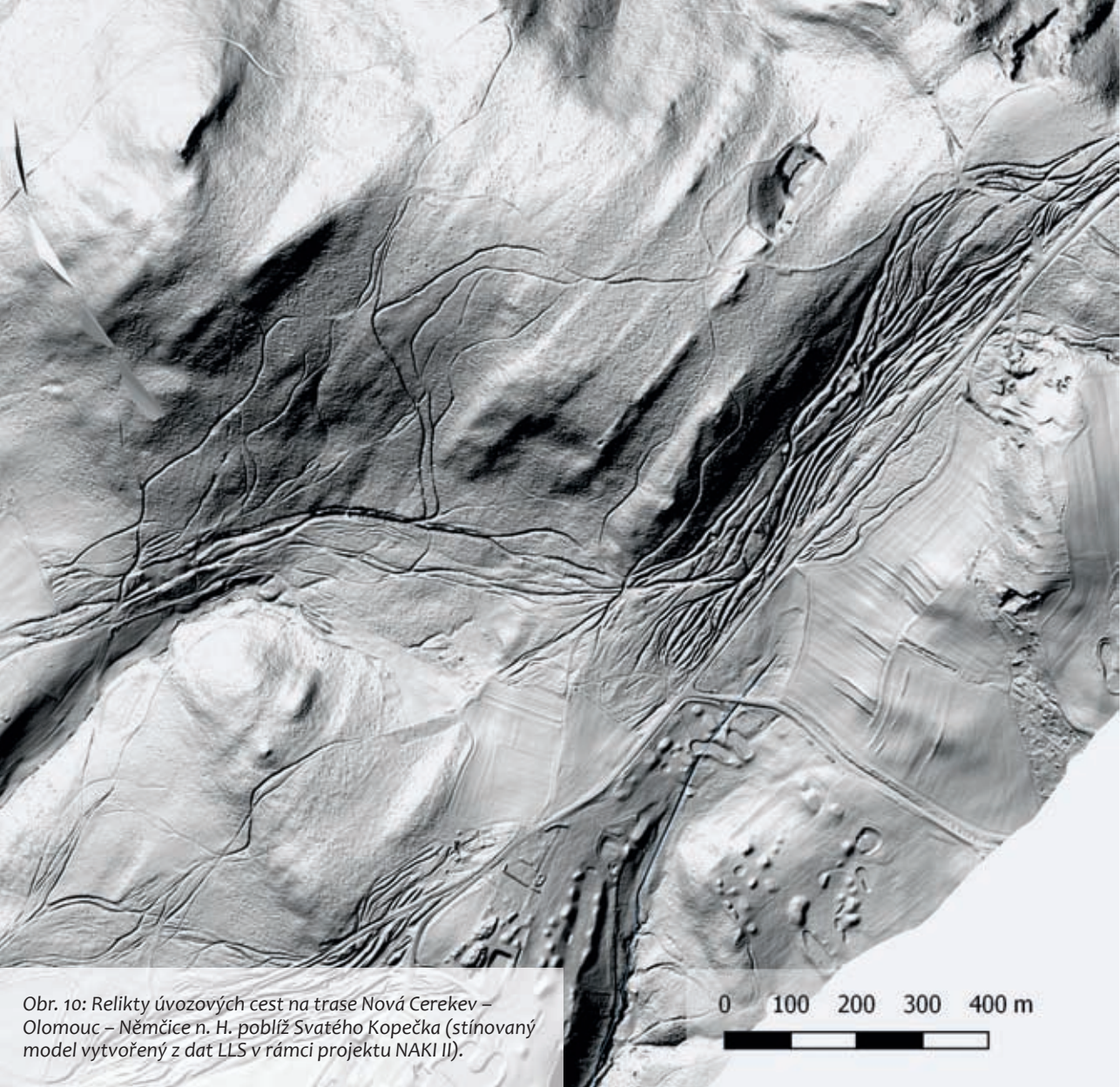
Obr. 8: Relikty úvozových cest na trase Ptení – Podivín – Carnuntum poblíž Morkovic-Slížan (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI II).

0 100 200 300 400 m

Obr. 9: Relikty úvozových cest na trase Ptení – Podivín – Carnuntum poblíž Ždánice (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI II).

C) Východní polsko-moravsko-zaalpská trasa K (přes centrální část Moravy) – využívaná především v polovině mladší doby železné (ve středním laténu)

Od střední polsko-moravsko-zaalpské trasy se odpojovala jižně od Ostrzeszowa a vedla dál na Kępno, Byczynu, Olesno, Dobrodzień a Bycinu až k brodu přes řeku Odru v Ratiboři s možným přechodem také severněji v okolí obce Przewóz. Z Ratiboře trasa pokračovala přes Samborowice, kde se v mladší době železné nacházela jantarová dílna (Dulęba – Soida 2017), a přes Ketř až k Nové Cerekvi – významnému keltskému produkčně-obchodnímu centru ze střední doby laténské (Rudnicki 2014). Tato větev jantarové stezky byla využívána minimálně od konce doby bronzové, kdy polské země osidlovali příslušníci lužické kultury. Průběh trasy je dobře patrný především z rozmístění nekropolí lužické kultury, které byly velmi často zakládány v blízkosti hlavních tras. Na trase byla zjištěna pohřebiště na lokalitách Kepno, Laski-Borek (přes 2 000 hrobů z 10.–5. stol. př. Kr.), Ciecierzyn, Polanowice, Olesno, Dobrodzień, Świbie (576 hrobů z 8.–4. stol. př. Kr.), Wikowiczki, Samborowice (přes 200 hrobů) a Ketř (přes 4000 hrobů z let 3000–450 př. Kr., jedno z největších na území Polska) (Malinowski 1962; Bukowski 1992; Gedl 1987). Významným bodem na trase je také polykulturní lokalita Pławniowice při brodu na řece Kłodnica (Wojciechowska 1968). Od Nové Cerekev trasa pokračovala dále na jihozápad k brodu přes řeku Opavu v Holasovicích na dohled od polokulturního hradiště z eneolitu, doby bronzové, starší doby železné (lužická kultura), raného a vrcholného středověku (Tomášek 2015). Dále trasa pokračovala kolem halštatského dvorce v Loděnicích (Juchelka 2015; Bambasová 2019) přes členitější území Nízkého Jeseníku až k jeho západnímu okraji kontrolovanému ze dvou hradišť lužické kultury v Jívové a Dolanech (Vránová – Vrána 2005; Vránová – Martínek 2018), načež následoval brod přes řeku Moravu v Olomouci. Kromě trasy Ostrzeszów –

Obr. 10: Relikty úvozových cest na trase Nová Cerekev – Olomouc – Němčice n. H. poblíž Svatého Kopečka (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI II).

0 100 200 300 400 m

Ratiboř – Olomouc byly využívány také alternativní větve: západnější přes Opolí a východnější obcházející zcela řeku Odru přes Ostravu k Moravské bráně, která bude vysvětlena v samostatné kapitole.

Západnější větev se od hlavní trasy odpojovala někde v okolí Ciecierzyna, odkud směřovala na Kluczbork, Turawu a Opolí s brodem přes řeku Odru a dále na Krapkowice, Głogówek, kolem Krnova a přes Bruntál až k Uničovu s pokračováním na jih k brodu přes řeku Moravu u Nákla, odkud směřovala k Olomouci. I tato trasa byla lemovaná pohřebišti lužické kultury na lokalitách Krzywizna, Kluczbork, Kuniów, Lasowice Małe, Gosławice (Malinowski 1962; Bukowski 1992). Trasa byla doprovázena také několika opevněnými i neopevněnými výšinnými lokalitami lužické kultury v polohách Głogówek, Bohušov „Fulštejn“, Pielgrzymów/Mokre a Krnov „Kostelecký vrch“ (Puziuk 2010; Niesiołowska-Wędzka 1989). Přestože západnější větev je archeologicky prokazatelná, nálezy jantaru pro dobu železnou z tohoto úseku zatím postrádáme.

Z Olomouce trasa pokračovala jihozápadně na Kralice na Hané, kde se ve starší době železné nacházelo významné centrum s několika dvorci a jantarovými dílnami (Golec – Fojtík 2020). Za touto lokalitou se trasa rozbíhala do dvou větví na Seloutky, důležité centrum ze starší doby železné, a na Němčice nad Hanou, dominantní produkčně-obchodní centrum Moravy ze střední doby laténské nacházející se na křižovatce dálkových cest Jantarové a Panonsko-labské (Čižmář – Kolníková – Noeske 2008). Obě větve směřovaly dále na jihozápad přibližně až ke Křižanovicím, další centrální lokalitě ze starší doby železné (Golec – Fojtík 2020), načež trasa pokračovala dál po hřebenech Ždánického lesa až k brodu na řece Dyji u Strachotína nebo u Pavlova. Od řeky Dyje trasa směřovala k Falkensteinu, kde se napojovala na střední polsko-moravsko-zaalpskou trasu.

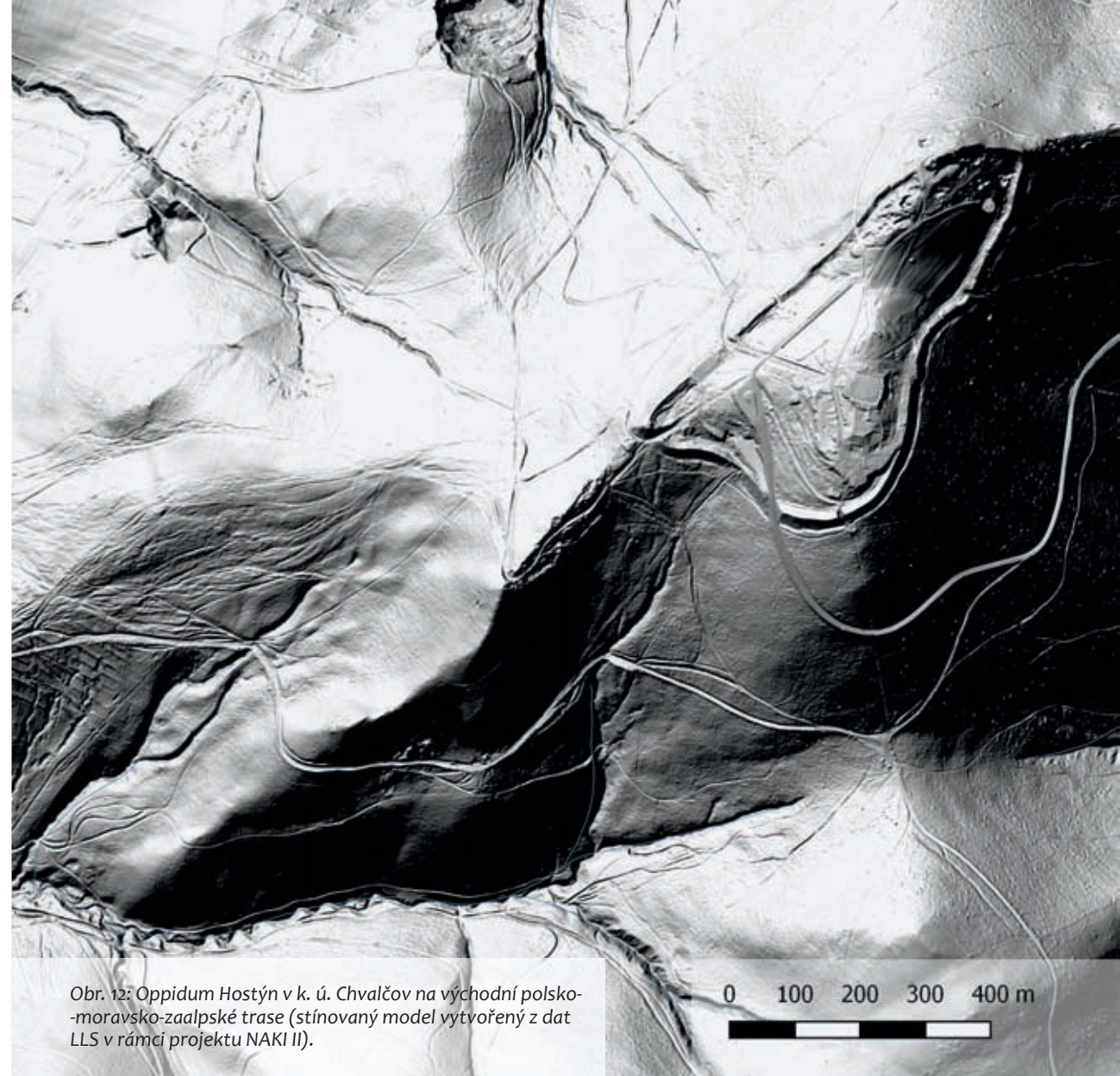

Obr. 11: Bronzové plastiky z významného produkčně-obchodního centra v Němčicích nad Hanou prezentované na výstavě „Na jantarové stezce“ – Muzeum a galerie Prostějov, 7. 4. – 5. 6. 2016, autorka scénáře Hana Čižmářová. Zdroj: <http://www.keltska-noc.cz/>

D) Východní polsko-moravsko-zaalpská trasa L (Moravskou branou)

Trasa byla společná s východní polsko-moravsko-zaalpskou trasou K až po brod přes Kłodnici u Pławniowic, případně po brod přes říčku Rudu u stejnojmenné obce. Dále trasa pokračovala na Pszów s raně středověkým hradištěm Holasiců a středověkým hradem Kotówka,¹⁰ odkud pochází i nálezy lužické kultury, a přes Gorzyczki k brodu na řece Olši. Přechod řeky je dobře rozpoznatelný také na starých mapách např. na I. vojenském mapování, kde je dokonce zakreslen i most, jediný od Těšína až po ústí do Odry. Odtud sledovala východní terasu řeky Odry po brod přes Ostravici na území dnešní Ostravy, za kterým pokračovala na jihozápad stále při jižním okraji Moravské brány až do prostoru Hornomoravského úvalu k Bystřici pod Hostýnem. V době laténské byla trasa kontrolovaná z hradišť púchovské kultury Staříč, Štramberk „Kotouč“, Jičina „Požaha“, Jasenice a Loučka (Geršl 2017) a z keltského oppida Chvalčov „Hostýn“ (Čížmář 2004). Za Bystřicí se trasa postupně stáčela k jihu na Holešov a Otrokovice, kolem Uherského Hradiště, na Hrubou Vrbku, Vrbovce, Jablonici a podél Malých Karpat k Bratislavě a Devínu, kde byl přechod řeky Dunaje. Odtud směřovala na Carnuntum, Bruck an der Leithu a Donnerskirchen, kde se napojovala na střední polsko-moravsko-zaalpskou trasu. Bližší popis této trasy v úseku od Otrokovic dále na jih je společný s popisem jedné z bočních větví střední polsko-moravsko-zaalpské trasy. S ohledem na polohu nálezu jantarové suroviny při brodu na řece Odře u Pustějova (Čížmář 1997) je třeba uvažovat také o dalších spojnících mezi jednotlivými větvemi hlavních severojižních tras, především pak mezi centrálními lokalitami z doby železné v hlubčické oblasti (Nová Cerekev a Ketř), s napojením na trasy přicházející od severu, a Moravskou branou, s napojením na trasy pokračující dále na jih.

¹⁰ <https://ugl.lubomia.finn.pl/res/serwis/pliki/20284020?version=1.0>

Obr. 12: Oppidum Hostýn v k. ú. Chvalčov na východní polsko-moravsko-zaalpské trase (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI II).

Mapa 6: Salzbursko-moravské solné stezky s návazností na trasu Němčice n. H. – Nová Cerekev – Krakov.

8.7. Salzbursko-moravské solné stezky (M)

– využíváné i k transportu jantaru

Nejbližší zdroje soli pro území Moravy, prokazatelně využívané již v době železné, byly v okolí Salzburka na lokalitách Hallstatt a Dürrnberg (Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007). Lze tedy předpokládat, že právě odtud byla zásobena solí větší část Moravy i Čech. Vzhledem k strategickému významu této suroviny byly „solné stezky“ důležitými obchodními komunikacemi, na kterých postupně vznikala jednotlivá regionální i nadregionální obchodní centra. Jak potvrzují mnohé archeologické nálezy, po těchto cestách proudily kromě soli i jiné druhy zboží včetně jantarové suroviny, která byla buďto obchodována již na jednotlivých centrálních osadách na trase, anebo přepravována dál skrze alpské průsmyky (nejvíce přes Brenerský) na jih do oblasti vyspělého Středomoří.

Z Moravy vedly trasy směrem na jihozápad až západ ve čtyřech základních liniích, které se na některých úsecích ještě dále větily.

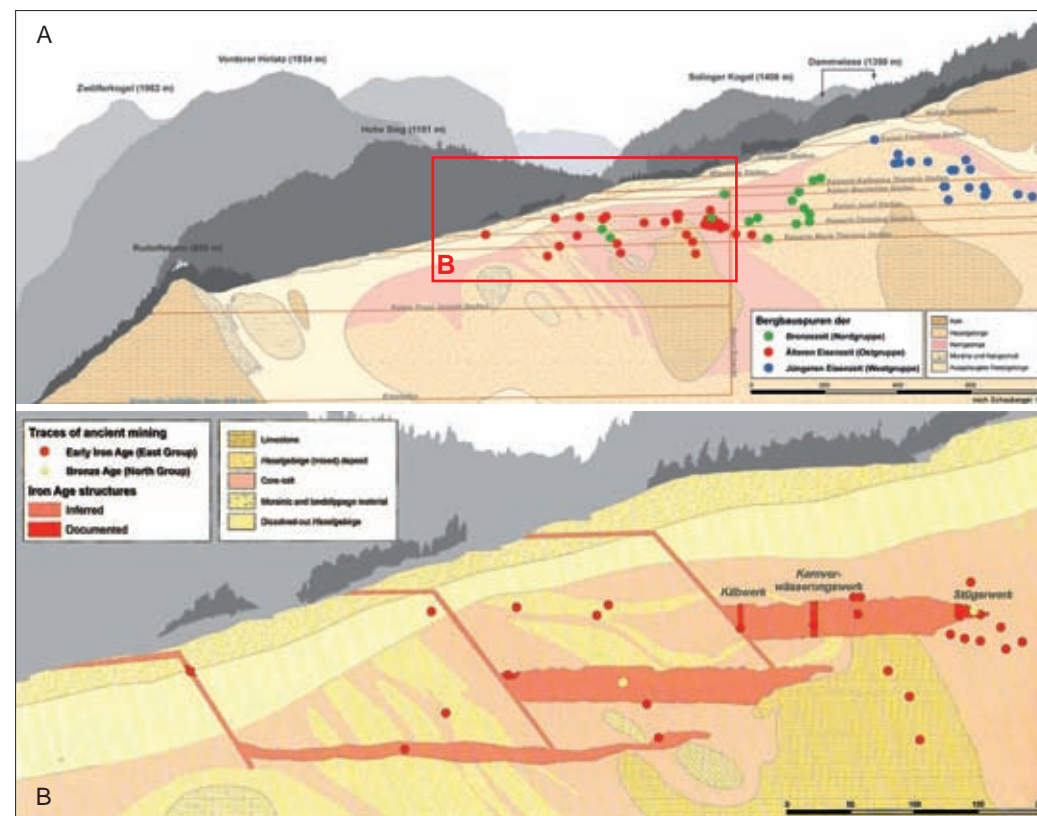
Severní trasa směřovala přes Modřice a Bratčice, dvě významné centrální lokality ze starší doby železné a přes Dolní Kounice, Vedrovice a Hostěradice až k Morašicím a Suchohrdlům, dalším halštatským centrům (Golec – Fojtík 2020). Na tuto trasu se ještě napojovaly jiné dvě souběžné linie – severnější přes Brno, Střelice a Ivančice k Vedrovicím a jižnější přes Měnín, Blučinu (významné centrum z doby bronzové osídlené i v době železné), Hrušovany u Brna (halštatské centrum), Pohořelice a Hostěradice k Suchohrdlům (Čižmář 2004; Golec – Fojtík 2020). Dále trasa vedla na Znojmo, za nímž se dělila do dvou větví na Roseldorf, významné produkčně-obchodní centrum z mladší doby železné (Holzer 2007), a na Pulkau. Obě trasy pak směřovaly ke Kremži s předpokládanou centrální lokalitou z mladší doby železné (Militký 2018) nacházející se v blízkosti přechodu řeky Dunaje, odkud se pokračovalo na Melk.

Střední trasa, která je v terénu méně zřetelná, vedla z Křižanovic po západním hřebeni Ždánického lesa až k přechodům řek Svratky a Jihlavy u Mušova. Dále pokračovala na jihozápad přes Hrušovany nad Jevišovkou, Hrádek a Seefeld na Roseldorf, kde se napojovala na severnější větev.

Jižní trasa vedla z Křižanovic k Pálavě a dále kolem Falkensteina, přes produkčně-obchodní centrum Michelstetten k oppidu/výšinné lokalitě Oberleiserberg (Trebsche 2010; 2014). Zde odbočovala na jihozápad k Praunsbergu, centrální lokalitě ze starší doby železné (Lauermaun 1990), a na Haselbach, produkčně-obchodní centrum z mladší doby železné (Trebsche – Fichtl 2015), za níž směřovala na západ k přechodu řeky Dunaje. Po překročení řeky poblíž města Tulln trasa pokračovala opět na západ přes Etzersdorf, produkčně-obchodní centrum z mladší doby železné, a St. Pölten na Melk.

Na jižní trasu se poblíž Falkensteina napojovala ještě čtvrtá trasa směřující z Moravské brány kolem Hostýna na Uherské Hradiště, kde přecházela řeku Moravu a dále pokračovala na Bzenec, Hodonín až k Břeclavi. Zde skrze brod u Pohanska jižně od Břeclavi přecházela řeku Dyji, načež postupovala dále na Valtice a Falkenstein.

Od Melku, případně od Loosdorfu, trasa směřovala dále na západ buďto stále v blízkosti Dunaje až k produkčně-obchodnímu centru z mladší doby železné, k lokalitě Neubau (Trebsche 2014), kde se napojovala na střední německo-česko-transalpskou trasu, nebo na jihozápad přes Steyr, Bad Hall a Gmunden, kde odbočovala k jihu do oblasti solných dolů v okolí Hallstattu.

Obr. 13: Solné doly v Hallstattu. A: celkový pohled. Místa jednotlivých stop pravěké těžby jsou označena bodovými symboly barevně odlišenými podle stáří nálezů. Zelená: doba bronzová, červená: starší doba železná, modrá: mladší doba železná. B: detailní pohled na strukturu obyvatelských prostor východní těžební skupiny ze starší doby železné. (Kern et al. 2009).

Mapa 7: Polsko-slovensko-panonské trasy.

8.8. Polsko-slovensko-panonské trasy

a) Západní polsko-slovensko-panonská trasa (N)

Trasa odbočovala od východní polsko-moravsko-zaalpské trasy L v blízkosti řeky Olše, kterou dále sledovala při jejím severním břehu přes Karvinou, Těšín a Nýdek až k brodu u Jablunkova, za kterým pokračovala k jihu skrze Jablunkovský průsmyk na Čadcu a přes východní okraj pohoří Javorníky na Žilinu. Zde přecházela řeku Váh a dále směřovala napříč Malou Fatrou k Prievidze, kterou východně míjela přes pohoří Vtáčnik s pokračováním dále na jih na Krivín a Levice nebo na Zlaté Moravce a Vráble. Trasa byla silně opevněna zejména v době laténské. Severní část trasy byla kontrolována z hradisek púchovské kultury na lokalitách Těšín „Zámecký vrch“, Nýdek „Ostrý vrch“, Divina „Velký vrch“, Rochovica, Žilina-Závodie, Turie „Hrádek“ a Jasenovo „Vyšehrad“ (Pieta 2010). Jižní část trasy, přibližně od severního okraje pohoří Vtáčnik byl naopak pod nadvládou Keltů. Keltské nálezy s dávkými vlivy pochází např. z opevněné lokality Hradec „Štvrte“ poblíž Prievidzy. Další opevněnou lokalitou na trase s laténskými nálezy je hradiště „Krivín“ (Pieta 2010).

b) Střední polsko-slovensko-panonská trasa (O)

Z polské Kališe směřovala souběžně s východní polsko-moravsko-zaalpskou trasou přes Ostrzeszów, Kępno, Byczynu, Olesno, Dobrodzień a Świebie, kde odbočovala více na jihovýchod na Kamieniec, Bytom, kolem Katowic na Jaworzno, Tyniec až k Veličce s napojením na východní polsko-slovensko-panonskou trasu. Na střední trase se nachází několik hradisek z přelomu doby bronzové a starší doby železné. Jedná se o hradiště lužické kultury na lokalitách Kamieniec, Grodziec, Jaworzno, Tyniec „Opactwo“ a Tyniec „Grodzisko“ (Puziuk 2010; Niesiołowska-Wędzka 1989).

c) Východní polsko-slovensko-panonská trasa (P)

Od západnějších tras se odpojovala již u Inowrocławawy nebo Konina při brodu přes řeku Vartu, odkud vedla na Tuliszków a po mírně zvýšeném terénu Turecké vysočiny až k městu Varta, kde se přimkla ke stejnojmenné řece a pokračovala dál při západní terase řeky na Sieradz, Burzenin a kolem dvou hradišť lužické kultury Topiel u obce Szczawno a Mieścisko u obce Strobin, načež buďto dál obcházela řeku Vartu na Krzepice a Čenstochovou, nebo vedla přímějí na Pajęczno a Siedlec. Dále trasa vedla skrze krasovou oblast Krakovsko-čenstochovské jury až ke Krakovu a Veličce. Hradiště lužické kultury byla zjištěna na lokalitách Siedlec a Podzamcze „Birów“ společně s několika významnějšími pohřebišti v okolí Čenstochové patřícími stejné kultuře (Puziuk 2010; Niesiołowska-Wędzka 1989; Bukowski 1992).

Od Veličky postupovala jedna z tras na jih přes Jordanów, Jabłonku, Tvrdošín až k západnímu okraji pohoří Tatry, kde se větvila na západnější směr přes Vyšný Kubín do regionu Turca a východnější směr přes Liptovskou Matu a Španiu Dolinu k Bánské Bystrici s pokračováním dál na jih do oblasti Panonie. V mladší době železné byla trasa přecházející územím dnešního Slovenska kontrolována z hradišť púchovské kultury v polohách Vyšný Kubín „Ostrá Skala“, Sučany „Skalka“, Sklabinský Podzámok, Folkušová – Necpaly „Brotnica“ a Blatnica „Plešovica“ (Pieta 2010). Na východnější větvi se pak nacházela hradiště púchovské kultury v polohách Kvačany a Liptovská Mara „Havránok“, kde byly zjištěny i doklady zpracování jantaru (Švihurová 2015).

8.9. Východoevropské trasy (Q)

Do této skupiny řadíme všechny trasy směřující z Baltu jednak skrze Karpaty do oblasti Potisí a jednak trasy obcházející východně Karpaty směrem k Černému moři.

9. Jantarová stezka východně obcházející Alpy

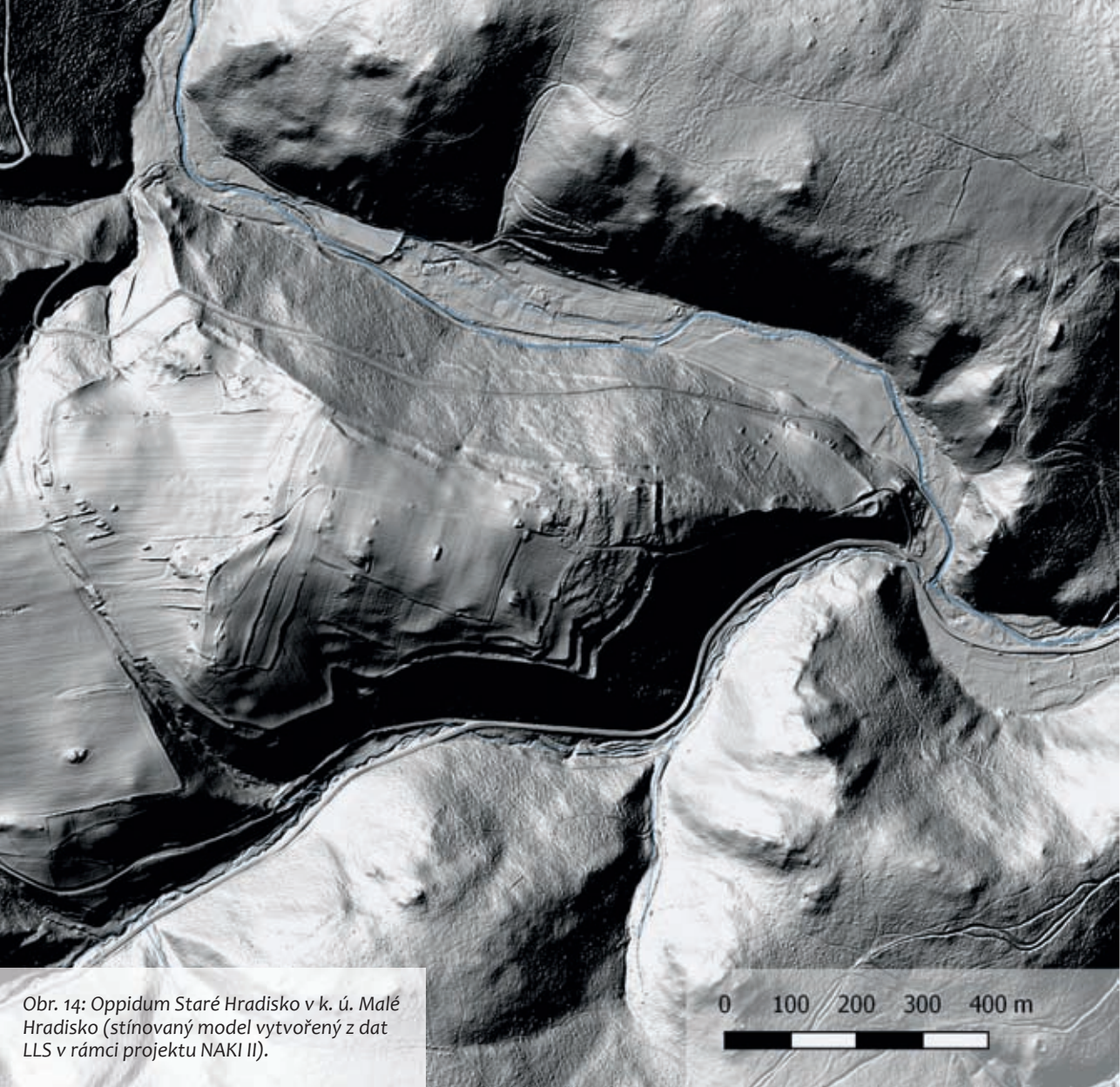
– střední polsko-moravsko-zaalpská trasa

Jak již bylo uvedeno výše, tento dopravní koridor byl využíván zejména v pozdním latěnu, kdy moravskému úseku dominovalo keltské oppidum Staré Hradisko a dolnorakouskému úseku oppidum/výšinná lokalita Oberleiserberg. Další pokračování pozdně laténské trasy obcházející východně Alpy bylo do jisté míry podobné s hlavní silnicí z doby římské spojující Aquileiu a Carnuntum s odbočkou na Vindobonu (dnešní Vídeň). Tato trasa bude v textu dále uváděna pod názvem „Jantarová stezka“.

9.1. První písemné zprávy o Jantarové stezce

Nejstarší zpráva, dávaná do souvislosti s Jantarovou stezkou, je od římského historika Plinia Staršího (*Gaius Plinius Secundus 23/24-79*). Ve svém díle *Naturalis historia* (česky *Přírodopis*) v odstavcích IV a XVII shrnuje vše, co zná o jantaru na základě různých dostupných zdrojů (popisuje jeho vlastnosti, možnosti použití, distribuci atd.). Zmiňuje se také o urozeném Římanovi (příslušníku jezdeckého stavu), který se za Neronovy vlády (*Nero Claudius Drusus Germanicus, 54-68*) vypravil z hraničního římského tábora Carnuntum v Panonii, dnes obce Petronell-Carnuntum v Rakousku, k pobřeží Baltského moře s cílem získat zde jantar a dopravit ho do Říma. Vzdálenost z Carnunta k pobřeží Germánie zde stanovuje na 600 římských mil. Následně uvádí, že posel císaře Nerona dovezl od břehů Baltského moře tolik jantaru, že jím byl vyzdoben celý římský amfiteátr, gladiátorské zbraně i oděvy. Nejtěžší kus jantaru, který byl přinesen do Říma, vážil 13 liber (4,26 kg) (Bliujiene 2011, 56–60).

9.2. Staré Hradisko a Oberleiserberg – dvě důležitá oppida na Jantarové stezce

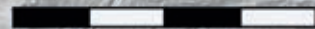
Oppidum Staré Hradisko

Oppidum Staré Hradisko je jedno z nejvýznamnějších keltských center na Moravě a také důležité středisko obchodu na dálkových cestách. Bylo opevněno několik metrů vysokým valem dlouhým více než 2 km, což svědčí o technických i organizačních dovednostech tehdejších stavitelů. Archeologické nálezy umožnily datovat oppidum do přelomu 2. a 1. stol. př. Kr. (mladší doba laténská). Keltové zde vyráběli keramiku točenou na hrnčířském kruhu, zpracovávali železnou rudu a tavili sklo pro výrobu skleněných šperků. Na Starém Hradisku je doložena též ražba mincí a zpracování jantaru. Toho zde Keltové zanechali tolik, že se zde později i „těžil“. Díky tomu je Staré Hradisko zaznamenáno i na Komenského mapě Moravy z roku 1627 pod označením „Hradisco, ubi myrrha effoditur“ (Hradisko, kde je nacházena myrha). Nálezy jantaru spojují Staré Hradisko s oblastí Baltu (se severem), nálezy zlomků bronzových a skleněných nádob či římské republikánské mince naopak poukazují na kontakty s oblastí vyspělého Středomoří (s jihem). Charakter nálezů i zástavby vykresluje oppidum jako středisko řemesel a obchodu, nepochybně i středisko správní a snad i centrum kultu (Čížmář 2002).

Co se týče výskytu jantarových výrobků pocházejících z oppida Starého Hradiska, a také z blízké obce Ptení, přesné paralely byly zjištěny např. v Maďarsku na lokalitě Szárazd-Regöly, dále na slovinské lokalitě Spodnji Lanovž v rámci intravilánu města Celje, či v Itálii v oblasti Frulánska (Aquileia) a Benátska (Adria, Oderzo). Konkrétně se jedná se o tři základní varianty pozdně laténských korálů: a) velké prstencové korály s kulatým, jazýčkovitým nebo oválným průřezem, b) prstencové korály s kónickým

Obr. 14: Oppidum Staré Hradisko v k. ú. Malé Hradisko (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektu NAKI II).

0 100 200 300 400 m

otvorem, c) diskovité korály s konvexními stranami a svislým lemem. Většina těchto lokalit se nachází v blízkosti Jantarové stezky, což vypovídá o jejím využívání Kelty minimálně již od mladší doby železné (Božič 1998).

Oppidum/výšinná lokalita Oberleiserberg

Polykulturní lokalita na vrchu Oberleiserberg, ležící poblíž městečka Ernstbrunn, byla opakovaně osídlena lidmi v neolitu (4300 př. Kr.), v rané době bronzové (2200–1600 př. Kr.), v období popelnicových polí (11.–8. století př. Kr.) a v době laténské (3. až 1. století př. Kr.). Během doby římské zde byla vybudovaná opevněná stanice římské armády s velitelskou stavbou a strážní věží. Na místě bývalého římského areálu vzniklo v 10.–11. století slovanské pohřebiště. Přibližně v roce 1200 byl na kopci postaven románský kostel přebudovaný později na gotický.¹¹

Z lokality pochází velké množství archeologických nálezů, z nichž podstatná část se datuje do doby laténské, kdy se na Oberleiserbergu nacházelo významné keltské výšinné sídliště, které lze s jistými výhradami pokládat za oppidum. To v jisté podobě přežilo i dácký vpád v polovině 1. století př. Kr. O. Urban tu předpokládá pokračování osídlení i ve stupni LT D2 (Komoróczy 2006, 187).

Spektrum nálezů z doby laténské na Oberleiserbergu naznačuje velmi omezené kontakty s oppidem v Bratislavě, přestože se nachází nejbližší ze všech oppid, a zároveň velmi úzké kontakty se vzdálenějšími oblastmi dnešního Slovinska na jihu obývanou v té době keltskými Taurisky, což může souviset právě s existencí dominantní severojižní komunikace. Týká se to především metalurgické výroby stříbrných mincí a bronzových spon, v obou případech typu Oberleiserberg.

¹¹ <https://www.openatlas.eu/gkn/index.php/themen/oberleiserberg>

Například spony typu Oberleiserberg a jejich varianty jsou typologicky úzce spjaty se sponami typu Magdalenska Gora ze Slovinska. Lokalita Magdalenska Gora se nachází při jihovýchodním okraji města Lublaň, které leží přímo na Jantarové stezce. Na podobné vztahy poukazuje i řada dalších nálezů. Sídliště na Oberleiserbergu bylo bezpochyby důležitým střediskem, jehož kontakty byly orientovány také na sever, směrem k východogermánské zóně. Toto spojení je zřejmé především z rozmístění železných spon typu Kostrzewski J, které jsou na Oberleiserbergu přítomné ve výrazně velkém počtu 70 kusů. Dále na sever se tento typ spon vyskytuje také na oppidu Staré Hradisko, a ve větším počtu zejména v hrobech oksywské kultury na dolním toku řeky Visly při baltském pobřeží datovaných až do druhé poloviny 1. století př. Kr. (Karwowski 2012; 2015; 2016).

Obr. 15: Oppidum/výšinná lokalita Oberleiserberg.
(zdroj: <https://de.wikipedia.org>)

LEGENDA K MAPÁM 8 až 23:

Keltské lokality na Jantarové stezce:

- keltské oppidum
- hradiště s nálezy z doby laténské
- velké keltské produkčně-obchodní centrum
- menší keltské produkčně-obchodní centrum
- keltská těžební lokalita
- keltské sídliště na severní Moravě
- keltské pohřebiště
- keltský depot

Významné lokality z jiných období na Jantarové stezce:

- centrální halštatské hradiště
- centrální halštatská lokalita
- jiné pravěké hradiště
- pravěké pohřebiště

Nálezy jantaru na Jantarové stezce a v blízkém okolí:

- nálezy jantaru z doby laténské
- nálezy jantaru z doby halštatské
- nálezy jantaru z doby bronzové

Římské objekty na Jantarové stezce:

- římská stanice/město
- římská vojenská pevnost u Mušova
- římský tábor na Moravě

Archeologické nálezy na moravské části Jantarové stezky mimo staré sídelní oblasti:

- pravěký nálezy na Drahanské vrchovině
- archeologický nálezy z eneolitu na přechodové jesenické oblasti
- archeologický nálezy z doby bronzové na přechodové jesenické oblasti

Nálezy grafitu na pravěkých archeologických lokalitách severní Moravy:

- grafitové ložisko v okolí Branné
- nálezy tuhé keramiky s grafitem pocházejícím z oblasti Branné

Významné orientační body na Jantarové stezce na Moravě a v Polsku:

- vrcholové místo

Archeologické nálezy v Polsku poblíž Jantarové stezky:

- archeologický nálezy z doby laténské mezi severní hranicí Moravy a Namyslovem
- sklad surového jantaru ze starší doby železné u Woskowic Małych a Górnych
- keltská mincovna u Kališe
- nálezy keltských mincí poblíž Jantarové stezky v Polsku
- nálezy římských republikánských mincí poblíž Jantarové stezky v Polsku
- jiný jižní import poblíž Jantarové stezky v Polsku
- Bagardské mosty

Mapa 8: Jantarová stezka.
Úsek Aquileia – Celje.

9.3. Detailní průběh Jantarové stezky

9.3.1. Úsek trasy mezi Jaderským mořem a Dunajem

Východiskem Jantarové stezky na jihu byla Aquileia,¹² v době římské důležitý přístav a produkčně-obchodní i kulturní centrum při severním okraji Jaderského moře. Město bylo vybudováno v místech, kde se původně nacházela keltsko-venetská osada jménem Akilis, založená Karny, keltským kmenem z Alp. Římané toto území ovládli již ve 2. století př. Kr. a postupně z něj vytvořili jedno z nejvýznamnějších center Římské říše, které v době největší prosperity, ve 4. století, pojímalo až 300 000 obyvatel. Současné město Aquileia se nachází na severovýchodním okraji Itálie a je součástí územního spolku obcí Agro Aquileiese v autonomním regionu Friuli-Venezia Giulia. Antické pozůstatky římského města, které byly v roce 1998 zapsány do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO,¹³ je možno zhlédnout jak na volných prostranstvích, tak i ve dvou muzeích.

Od Aquileie trasa vedla na severovýchod přes Krasovou plošinu, jižně kolem Julských Alp, až do rovinatější oblasti Lublaňské kotliny k brodu přes řeku Sávu u dnešního města Lublaň (slovinšsky Ljubljana), kde se v mladší době železné nacházela nejprve keltská pevnost zřízená Taurisky a následně římské vojenské centrum Emona vybudované Claudiem roku 35 př. Kr. (Gaspari 2014).

Další zastávkou na trase bylo město Celje při brodu přes řeku Savinju. Již od starší doby železné, kdy oblast osidlovali Ilyrové, byl přechod řeky kontrolován z hradiště nacházejícího se při jižním okraji dnešního města na Mikulášském kopci. Asi 400 let

¹² https://www.fondazioneaquileia.it/files/allegati/aquileia_a_border_city_eng.pdf

¹³ <https://whc.unesco.org/document/154378>

Mapa 9: Jantarová stezka. Úsek Celje – Šoproň/Schwarzenbach.

př. Kr. se na lokalitě objevují Keltové, kteří zde vybudovali důležitý hospodářský a dopravní uzel nazývaný Kelea, později zařazený do oblasti Noricum. V této době na lokalitě probíhal velmi čilý dálkový obchod, mimo jiné i s moravským prostředím, jak dokládají nálezy jantaru prokazatelně vyrobeného na keltském oppidu Staré Hradisko. Dále se zde připomíná také ražba mincí. Ještě větší důležitosti nabývá lokalita v době římské, kdy se z města stává prosperující centrum Celeia (Korošak 2015; Božič 1998).

V blízkosti brodu přes řeku Drávu se nacházela další stanice, dnešní město Ptuj. V pravěku se zde vyskytovalo několik menších sídlišť, z nichž nejvýznamnější bylo osídlení na hradním kopci. Kolem roku 15 př. Kr. byla lokalita začleněna do Norického království. Název osady, který se v době římské vyvinul do podoby „Poetovio“, je pravděpodobně předkeltský. Až do konce 1. století se zde nacházela římská legie, po jejímž odchodu se z legionářské pevnosti stává kolonie s názvem Colonia Ulpia Traiana Poetovio. Populaci zde tvořili zejména přistěhovalci z Itálie, z východních provincií, a v menší míře také domorodí Keltové (Nestorovič 2012).

Za řekou Drávou trasa směřovala na sever k řece Mura, kterou přecházela poblíž dnešní vesnice Veržej při severovýchodním okraji Slovinska. V letech 30 př. Kr. až 640 po Kr. se zde připomíná římská stanice Ad Vicesimum (Lohner-Urban – Scherrer 2015).

Jantarová stezka dále postupovala územím dnešního Maďarska. V době římského vlivu byly důležitými stanicemi na trase Municipium Aelium Salla – současné město Zalalövö u řeky Zala (András 1998), stanice Ad Arrabonem – název je většinou ztotožňován s římským táborem u obce Katafa na pravém břehu řeky Ráby (Gabler 2017; Kolb 2019), může se však jednat i o jinou lokalitu v širším okolí města Körmend, Colonia Claudia Savariensum (Hečková 2012) – dnešní město Szombathely a Municipium Flavium Scarabantia (Jankó – Kücsán – Szende 2010) – dnešní Šoproň.

Z výše jmenovaných byly nejvýznamnějšími centry především Colonia Claudia Savariensum (zkráceně Savaria),¹⁴ hlavní město provincie Pannonia Superior, a Municipium Flavium Scarabantia při rozcestí k Vindoboně a Carnuntu. Na území dnešního Rakouska římské silnice dále pokračovaly jednak na sever přes Donnerskirchen a Bruck an der Leitha na Carnuntum,¹⁵ a jednak na jihozápad přes Himberg k Vindoboně – dnešní Vídní (Mosser 2015; Teichner 2013; Kolb 2019).

Stejně jako na jižnějších úsecích Jantarové stezky je i na maďarském a rakouském území stezka doprovázená početnými nálezy z doby železné. V úseku mezi městy Szombathely a Šoproní se významnější lokality z doby železné koncentrují především v jihozápadním okolí Šoproně. Jedná se o hradiště Harka „Istenszéke“, Sopron-Várhely „Burgstall“, Sopron „Sánchegy“ a Sopron „Várishegy“, z nichž první tři byla osídlená po celou dobu železnou a třetí ve starší době železné (Gyula 1997; Ďurkovičová 2015; Jankó – Kücsán – Szende 2010). Důležitou lokalitou s centrální funkcí bylo především hradiště Sopron-Várhely „Burgstall“ s dvojitým a na některých místech i s trojitým opevněním. Nálezy jantaru na akropoli i v blízkém okolí spojují lokalitu s Jantarovou stezkou. Další nálezy jantarových šperků z doby železné byly zjištěny na dílčích větvích trasy pokračujících ze Šoproně na Vídeň na lokalitách Donnerskirchen, Mannersdorf a Au am Leithagebirge (Chytráček et al. 2017).

V době železné byla v úseku mezi řekami Rábou a Dunajem využívána patrně ještě jedna alternativní trasa, která od výše jmenované probíhala západněji. Trasa směřovala k východnímu podhůří Alp do prostoru Günserských hor, kde se v mladší době železné nacházelo keltské oppidum Velem-Szent-Vid. Lokalita byla opakovaně

Mapa 10: Jantarová stezka.
Cesty jižně od řeky Dunaje.

¹⁴ http://www.savariadancefestival.com/webimages/RomaiEmlekek_Eng.pdf

¹⁵ http://www.no.e.gv.at/noe/Kunst-Kultur/Denkmal_Band_45.pdf

navštěvována již od neolitu. V době bronzové se zde nacházelo centrum výroby a zpracování bronzů. Na začátku mladší doby železné zde pak vzniká významné obchodní a výrobní centrum zaměřené především na produkci železa (Czajlik 2000). Z lokality pochází také nálezy jantaru (Chytráček et al. 2017).

Dále trasa pokračovala na severozápad k lokalitě Pauliberg, kde je pro mladší dobu železnou doložena těžba olivinitického a pyroxenického bazaltu k výrobě mlýnských kamenů tzv. žernovů. Jejich produkce pokračovala v širším okolí Oberpullendorfu (v oblasti Burgenlandu) též v době římské a raném středověku. Kromě místního využití se tyto kameny distribuovaly i na větší vzdálenosti, přičemž početné nálezy pocházejí také z prostoru Moravy. Místa jejich výskytu často korespondují s hlavními cestami, což jistě není náhoda. Pro dobu laténskou jsou přímo na Jantarové stezce známy nálezy z Vídně a Starého Hradiska, a pro dobu římskou z Pasohlávek. Do blízkého okolí Jantarové stezky (do 10 km) lze zařadit také laténský kamenný žernov z Unčovic. Nález z Bořitova pak souvisí s pokračováním hlavní cesty do východních Čech a na Vratislavsko. Zbývající nálezy z období laténu byly zjištěny východně od řeky Moravy v polohách Žalkovice, Zahnašovice a Uherský Brod. Tyto korespondují spíše s východo-západní nadregionální cestou přicházející ze středního Slovenska z širšího okolí Žiaru nad Hronom, kde A. Přichystal identifikoval další možná ložiska bazaltu podobného složení. Nelze však vyloučit, že i tyto nálezy souvisí s těžební oblastí v okolí Paulibergu a Oberpullendorfu, jelikož podobné nálezy byly učiněny také na Slovensku v Plaveckém Podhradí, Bratislavě a na Devíně, tedy na trase pokračující z východní Moravy dále na jih až do oblasti Burgenlandu (Čížmář – Leichmann 2007; Danielisová – Mangel – Drnovský 2011, Halama – Zeman 2009).

Za Paulibergem následovalo oppidum Schwarzenbach – další významné železářské centrum vybudované Kelty. Opevnění s výškou valů až 7 m a rozlohou 15 hektarů je

v terénu stále dobře viditelné. Kromě keltského osídlení z mladší doby železné se na lokalitě našly stopy starších kultur především z neolitu a z doby bronzové (Lobisser – Neubauer 1997).

Odtud trasa směřovala k Vídeňskému Novému Městu a kolem opevněné lokality Malleiten ze starší doby železné (Kyrle – Hofmann 1924) na Bad Vöslau a Baden, kde se nacházela další dvě stejně datovaná hradiště v polohách „Lindkogel“ a „Rauheneck“ (Trebsche 2018). Dále na sever trasa vedla při východním okraji Vídeňského lesa na Mödling s blízkými hradišti „Kalenderberg“, „Goldene Stiege“ a „Frauenstein“ ze starší doby železné (Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007; Tarpini 2002), z nichž první bylo osídleno také v následující mladší době železné. Odtud se trasa stáčela k Vídni s pokračováním dále proti proudu Dunaje kolem keltského hradiště Leopoldsberg, kterému bude v tomto textu ještě věnována pozornost, až do prostoru poblíž Klosterneuburgu, kde byl přechod přes Dunaj.

V blízkosti centra města Vídně v městském obvodu Landstraße se v pozdním laténu nacházelo rozsáhlé keltské sídliště, které bylo založeno na důležité křižovatce cest přicházejících z několika směrů: z východu a ze západu vedla podunajská cesta, od jihozápadu směřovala trasa z Norika, od jihu až jihovýchodu Jantarová stezka, která pokračovala dále na sever k Pálavě a poslední směr přicházel z Čech přes produkčně-obchodní centra Roseldorf a Haselbach. Dle kategorizace P. Trebscheho náleželo sídliště k velmi velkým střediskům (s velikostí okolo 100 ha) společně s keltským osídlením v Bratislavě (Trebsche – Fichtl 2015, 3). Jednalo se o jedno z největších keltských sídlišť v Rakousku. Jen pro srovnání asi nejznámější keltské produkčně-obchodní centrum v Rakousku na lokalitě Roseldorf zaujímá plochu jen cca 40 ha, podobně jako Němčice nad Hanou na Moravě, Neubau u Lince v Horním Rakousku či Nová Cerekev v Horním Slezsku, které Trebsche řadí do kategorie velkých středisek

s velikostí 30 až 40 ha (Danielisová et al. 2018). Přibližně dva kilometry západněji v prostoru dnešního centra byl kolem roku 15 př. Kr. založen římský vojenský tábor Vindobona, který se následně stal významným správním městem provincie Pannonia (Mosser 2015).

Průběhy hlavních římských silnic mezi Aquilejí, Carnuntem a Vindobonou lze vcelku úspěšně rekonstruovat kromě archeologických vodítek také ze starších map a itinerářů, především pak z Peutingerovy mapy a Antoniových itinerářů. Itineráře byly pořizovány již v období římského císařství. Jednalo se o příručky obsahující údaje o silnicích, silničních stanicích a vzdálenostech mezi jednotlivými lokalitami. Antoniové itineráře zahrnují jak námořní, tak i suchozemské trasy. Jejich autor je neznámý stejně jako přesné datum vzniku. Předpokládá se, že dílo vzniklo na začátku 3. století, jenž bylo ke konci 3. století nově zredigováno. Peutingerova mapa vznikla teprve ve středověku ve druhé polovině 13. století na základě kopie Agrippovy mapy ze 4. století. Jedná se o vojenskou pochodovou mapu obsahující zákresy silnic Římské říše s významnějšími stanicemi (Seifertová 2013).

9.3.2. Pokračování trasy od Dunaje dále na sever po severní hranici Moravy

Pro dobu římskou je za výchozí bod na Dunaji obecně pokládáno město Carnuntum,¹⁶ jehož zříceniny se nacházejí cca 40 km východně od centra Vídně a 20 km západně od centra Bratislavy. Původně legionářský tábor založený na místě bývalé keltské osady se nacházel na rozcestí dvou tras směřujících na sever jednak do centrální části moravského prostoru a jednak na západní Slovensko (viz dílčí větve střední polsko-moravsko-zaalpské trasy). Obě trasy byly využívány minimálně již od starší doby železné, včetně doby laténské. Kromě těchto dvou existovala také západnější trasa, která překračovala řeku Dunaj v oblasti mezi dnešní Vídní a Klosterneuburgem, odkud pokračovala buďto na severozápad do Čech anebo přímo na sever opět do moravského prostoru. Lze předpokládat, že spojení mezi západní Panonií a Moravou fungovalo v mladší době železné více po této západnější trase, což je patrné především z vyšší koncentrace již zmíněných centrálních lokalit (jedná se především o laténské pohřebiště u obce Mannersdorf, velké produkčně-obchodní centrum ve Vídni místní části Landstraße, hradiště Leopoldsberg, oppidum/vyšinnou lokalitu Oberleiserberg, produkčně-obchodní centrum Michelstetten a další) a také z větší četnosti nálezů jantaru na trase, a to nejen pro dobu laténskou, ale také pro dobu halštatskou a bronzovou. V následujícím textu jí proto bude věnována hlavní pozornost.

V mladší době železné byl tedy výchozím bodem na Dunaji východní okraj Vídeňského lesa, kde se pod dohledem keltského hradiště Leopoldsberg překonávala řeka Dunaj. Dále na sever Jantarová stezka pokračovala po hřebenech Weinviertelské pahorkatiny směrem k Pálavě a podél řeky Svatky k Modřicím. Zde překračovala řeku a postupovala k Brnu-Líšni, kde se nacházel hlavní vstup do prostoru Dražanské

¹⁶ http://www.no.e.gv.at/noe/Kunst-Kultur/Denkmal_Band_45.pdf

vrchoviny. Ten je v terénu stále rozpoznatelný ve formě početného svazku úvozových cest. Líšeň byla již od pravěku významným bodem na trase, jelikož zde stezka opouštěla starou sídelní oblast jižní Moravy a vstupovala do kopcovité oblasti Dražanské vrchoviny. Vzhledem k důležitosti tohoto místa bylo v blízkém okolí Líšně vybudováno hned několik hradišť, z nichž bylo možné kontrolovat tento strategicky důležitý bod. Dále na sever Jantarová stezka pokračovala k Ochozi, kolem Křtin na Bukovinu a Rozstání, odkud se větvila do dvou směrů do oblastí Plumlovská a Ptenská. Jedna z hlavních větví směřovala také k oppidu Staré Hradisko. Po překonání Dražanské vrchoviny stezka pokračovala směrem k obci Ptení a následně opět po ideální suché trase po hřebenech Bouzovské vrchoviny přes Laškov, Vilémov a Ješov do Loštic, odkud podél toku Třebůvky přicházela po mírně zvýšené terase k Moravičanům. Zde stezka přecházela řeku Moravu, aby následně pokračovala přes les Doubravu a kolem Úsova, Dubicka a Brnička po hřebenech Úsovské pahorkatiny na Dlouhomilov a následně k Novému Malínu u Šumperka. Dále trasa sledovala východní terasu řeky Desné a přiléhající hřebeny Kamenitého kopce až k Maršíkovu, kde stezka přecházela tok Desnou, a následně k Velkým Losinám, kde překračovala tok Losinku. Za brodem trasa stoupala do kopců Branenské vrchoviny na Jindřichov a Brannou, za níž následoval nejnáročnější úsek na Travnou horu a skrz Rychlebské hory do oblasti Slezska.

9.3.3. Archeologické lokality na Jantarové stezce mezi Dunajem a Dyjí

a) Dvojice hradišť kontrolující přechod Jantarové stezky přes řeku Dunaj

Dolnorakouské výšinné opevněné hradiště Leopoldsberg se nachází při severním okraji Vídně na stejnojmenném kopci ve výšce 425 m n. m. Nejstarší nálezy zde pocházejí z období kultury popelnicových polí, konkrétně z let 1300–1200 př. Kr. S pouze menšími přestávkami byl kopec nepřetržitě osídlen až do konce doby halštatské (cca do 5. století př. Kr.) a následně ještě v době laténské od 2. stol. do konce 1. století př. Kr. Všechny tyto skutečnosti jsou dokladem raného osídlení lokality ještě před založením města Vídně (Urban 1999). Druhá neméně významná polykulturní lokalita se nachází v blízkosti levého břehu Dunaje na kopci Bisamberg, který byl osídlen po tisíciletí. Objevy zde dokazují nejstarší zpracování mědi v Rakousku. Na kopci byla zjištěna také laténská keramika.¹⁷ Obě lokality měly nepochybně velký strategický význam. Bylo z nich totiž možné kontrolovat důležitý přechod přes řeku Dunaj v místě, kde na oba břehy navazuje zvýšený terén pahorkatin vhodný pro vedení dálkových cest (po hřbetnicích).

b) Lokalita Oberleiserberg na souběhu Jantarové stezky a Solné stezky

Bližší informace k této archeologické lokalitě jsou obsaženy v kapitole 9.2.

c) Michelstetten – produkčně-obchodní centrum na Jantarové stezce

Na ploše 9200 m² bylo dokumentováno více než 1640 nálezů z období středního neolitu, z období popelnicových polí, z halštatského období, doby laténské, římské, raného a vrcholného středověku i novověku. V mladší době železné se zde nacházelo

¹⁷ <https://uhasammlung.univie.ac.at/kataloge/kataloge-mit-freiem-zugang/bisamberg-projektnr8-9/>

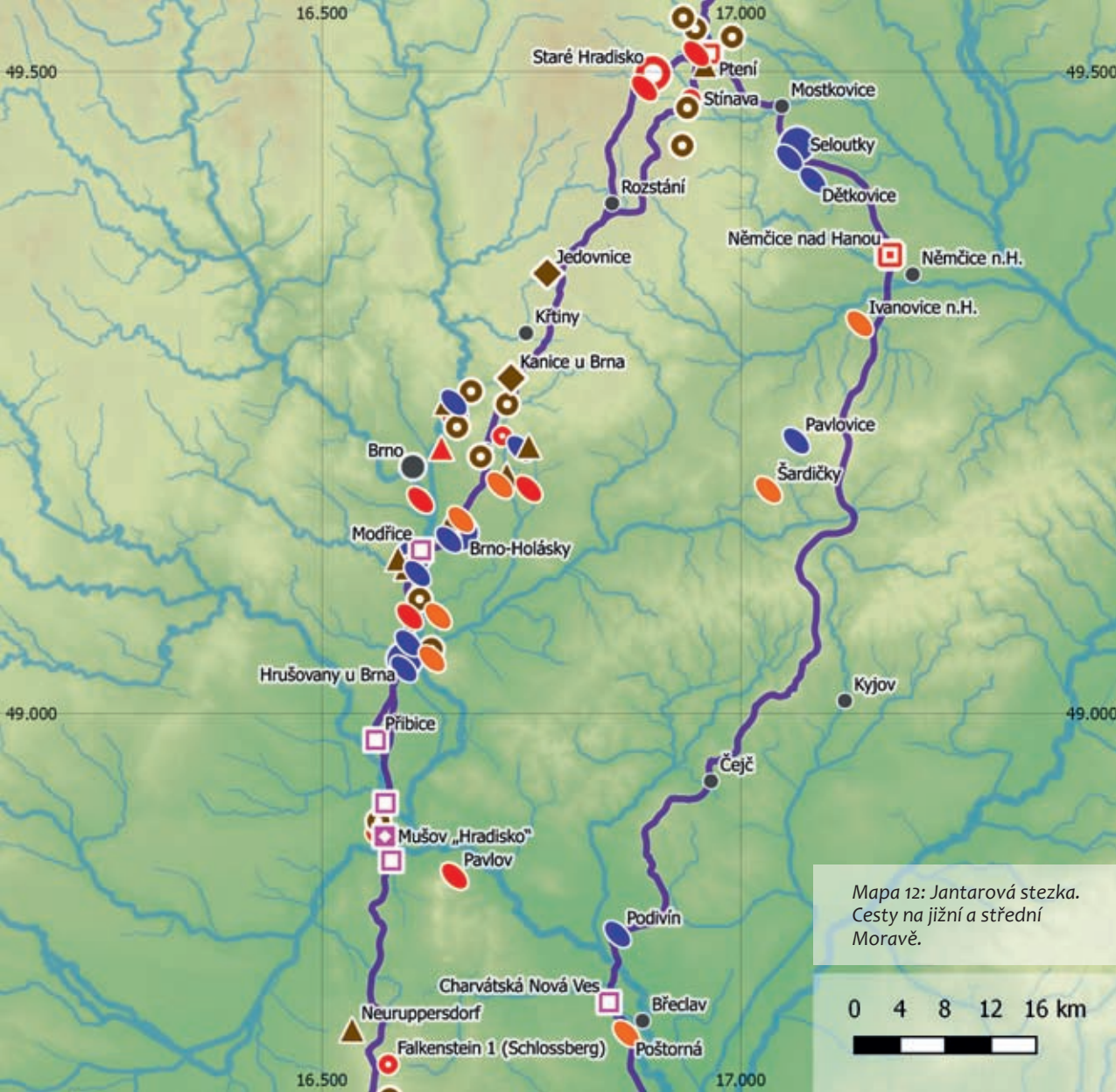
významné sídliště s doklady metalurgie železa a bronzu. Zajímavý je také nález tyglíků na odlévání mincí (Trebsche 2010).

d) Hradiště Falkenstein „Schanzboden“ – významný bod na Jantarové stezce

Ve východní části kopce Heidberg v poloze Schanzboden se nachází relikty dvou opevnění z období středního neolitu (cca 4500 let př. Kr.). Tato lokalita je vzdálena necelý 1 km od předpokládané trasy Jantarové stezky. Starší část opevnění má 400 m v průměru (to odpovídá ploše cca 12 ha), přičemž na jižní straně je zesíleno třemi souběžnými valy. Přibližně po 100 letech bylo napříč trojitým valem vybudováno další menší opevnění taktéž přibližně kruhového tvaru. Z lokality pochází mimořádně vzácný nález tzv. Venuše z Falkensteinu. Hradiště sloužilo jako ústřední sídlo lidu s moravskou malovanou keramikou lengyelské kultury. Jedná se o doposud nejstarší zjištěné hradiště ve střední Evropě (Neugebauer 1981). Na základě výše uvedených skutečností lze s jistou opatrností vyslovit hypotézu o využívání dílčího úseku Jantarové stezky (napříč Moravou až po řeku Dunaj) již ve středním neolitu.

e) Hrad Falkenstein kontrolující sestup Jantarové stezky z Weinviertelské pahorkatiny do oblasti rozsáhlých sníženin Dyjsko–svrateckého úvalu

Objekt se nachází v severním výběžku Weinviertelské pahorkatiny na 80 m vysokém vápencovém útesu „Schlossberg“ ve strategicky vynikající poloze. Z hradu lze vidět velkou část jižní Moravy, a především celý průběh Jantarové stezky až po úpatí Dražanské vrchoviny. Kromě rozsáhlého středověkého hradu z počátku 11. století, po kterém dnes zbyly pouze zříceniny, byly na skalnatém návrší nalezeny i fragmenty malované keramiky lengyelské kultury (neolit) a dále také laténské nálezy, které dokládají přítomnost Keltů (Urban 2000; Grömer 2010, 195).

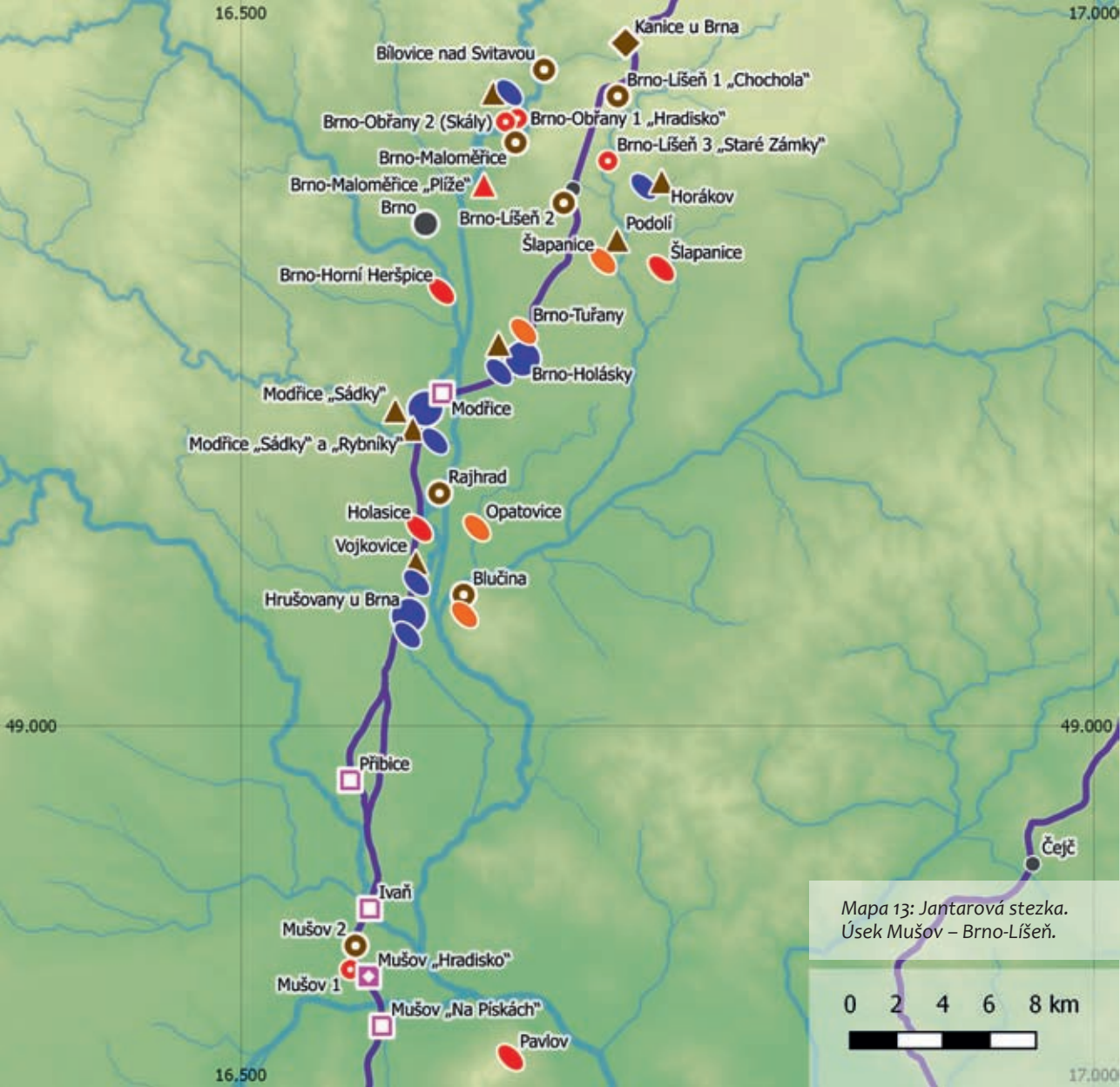

Mapa 12: Jantarová stezka.
Cesty na jižní a střední Moravě.

9.3.4. Archeologické lokality na moravském úseku Jantarové stezky

Kromě pravěkých a raně středověkých hradišť zajišťujících kontrolu nad stezkou, kterým bude ještě dále věnována pozornost, je nutné zmínit také pravěká pohřebiště nacházející se mnohdy v těsné blízkosti předmětné trasy (do cca 2 km). Zřejmě prostorová blízkost cest a nekrolí byla u pravěkých kultur v oblasti barbarika patrně běžným jevem. Podobně tomu bylo i u mnoha vyspělých starověkých civilizací. Tak například Řekové umísťovali hroby mimo městský obvod, ale ne příliš daleko, protože o hroby předků muselo být náležitě pečováno. Většinou nekropole vyrůstala za branami měst podél hlavních cest, aby byly hodně na očích (Morris 1987). Taktéž pro Římany byla pohřebiště posvátnými místy. Hrobky Římanů byly budovány převážně podél silnic vycházejících z jednotlivých měst. V Římě například lemovaly známou cestu Via Appia v délce 12,6 km (Malina 2003: 18).

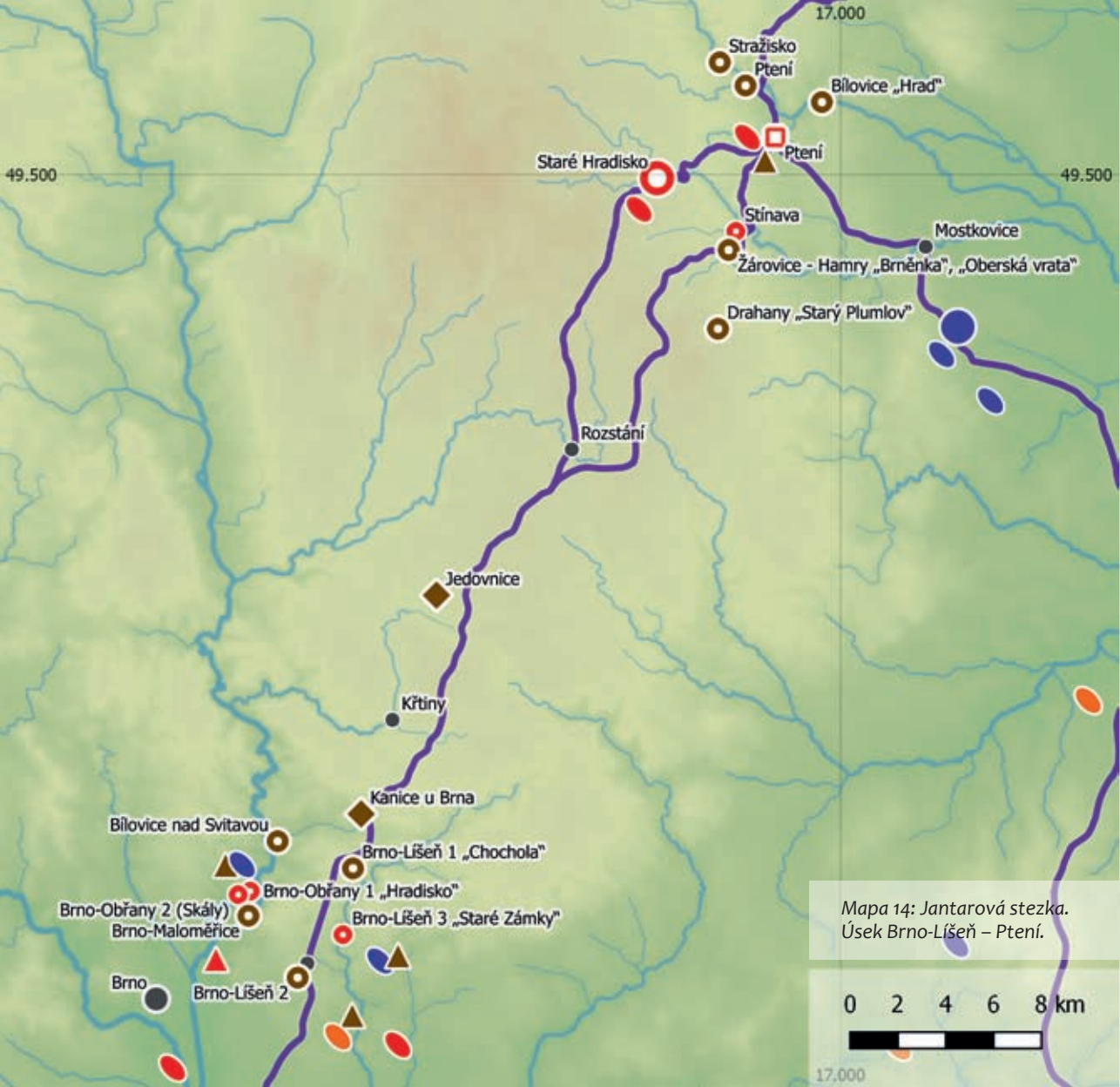
V případě Jantarové stezky jsou na moravském území ve směru od jihu prvním větším pohřebištěm Vojkovice u Židlochovic. Pohřebiště s převažujícími nálezy z doby bronzové a halštatské s více jak 150 hroby se nachází v poloze „Vojkovické nivy“ (Štrof 2000; Golec 2005). Dále na sever v lokalitě Modřice „Sádky“ se nachází germánské nekropole s 230 hroby ze střední a mladší doby římské (Mikulková 2014). Taktéž v Modřicích v tratích „Sádky“ a „Rybníky“ bylo zjištěno rozsáhlé pohřebiště jihomoravské halštatské kultury (tzv. horákovské kultury), z něhož je v současnosti podchyceno cca 100 hrobů. Jedná se o největší halštatské pohřebiště na jižní Moravě s dokladem elit (Kos 2004). Následuje lokalita Brno-Holásky, kde byly objeveny tři velké mohyly horákovské kultury (Mírová – Golec 2018). Ze stejného období pochází také velká knížecí mohyla u Horákova v poloze „Hlásnice“. Poněkud starší velmožský hrob byl zjištěn ve Velaticích, který patří velatické fázi středodunajských popelnicových polí (Salaš 1993). Další významné pohřebiště z pozdní doby bronzové a rané doby

Mapa 13: Jantarová stezka. Úsek Mušov – Brno-Líšeň.

železné bylo zachyceno u Podolí u Brna. Prozkoumáno zde bylo 145 z cca 600 žárových hrobů (Říhovský 1982). Pro laténské období lze za nejvýznamnější nekropoli na stezce označit lokalitu Brno-Maloměřice v trati „Plíže“. Jedná se o birituální laténské pohřebiště se 76 hroby, které je pokládáno za jedno z největších keltských pohřebišť na Moravě (Čížmářová 2005). Velké pohřebiště s 263 popelnicovými i prostými hroby bylo odhaleno také v Brně-Obřanech (Adámek 1961). Za Drahanskou vrchovinou trasa sestupovala do prostoru okolí obce Ptení, kde bylo zjištěno několik pohřebišť z různých období – kultury lužických popelnicových polí, laténské a mladohradištní (Vích 2004; Čížmář 1974). Poslední větší pohřebiště na trase v rámci moravského území se nacházelo poblíž obce Moravičany v poloze „Dílečky“ nedaleko od přechodu Jantarové stezky přes řeku Moravu. Svým rozsahem 1260 hrobů na ploše cca 1800 m² se jedná o doposud největší zjištěné popelnicové pole v České republice. Jsou zde zastoupeny hroby od lužické fáze lužických popelnicových polí, přes období platěnické skupiny východohalštatské kultury, až po dobu laténskou (Nekvasil 1982).

Je pravděpodobné, že alespoň dílčí úsek Jantarové stezky využívala také římská armáda při postupu dále na sever do oblasti barbariku. V úseku od Mušova po Modřice byly zjištěny římské tábory na lokalitách Mušov „Hradisko“, Mušov „Na Pískách“ I–IV, Ivaň, Přibice I–III a Modřice, z nichž nejvýznamnější byl v blízkosti přechodu Jantarové stezky přes řeku Dyji na lokalitě Mušov „Hradisko“. Na základě archeologických památek lze konstatovat, že se jednalo o nejvýznamnější římské opevnění z období markomanských válek v barbariku. Opevnění nebylo zřejmě koncipováno pouze jako klasický tábor k ubytování velkých vojenských kontingentů. Tato centrální opevněná báze zřejmě poskytovala zázemí i pro nejvyšší armádní velení, koordinující v barbariku operující vojenské jednotky, zajišťovala logistickou podporu, ústřední okupační správu, péči o zraněné a zřejmě i ubytování významných příslušníků okruhu císařské politiky (Komoróczy – Vlach 2010).

Mapa 14: Jantarová stezka.
Úsek Brno-Líšeň – Ptení.

Dokladem pravěkého původu trasy jsou také nálezy učiněné zcela mimo staré sídelní oblasti. Z úseku mezi Brnem-Líšní a Starým Hradiskem můžeme uvést např. nález kopí z období popelnicových polí poblíž Kanic u Brna objevený v prostoru, kde prochází hlavní svazky úvozových cest z Brna-Líšně směrem na Křtiny. Jedná se o ojedinělý typ, jaký se používal k boji v řecké oblasti. Datování odpovídá mladší době bronzové (Salaš 2016). Další archeologickou lokalitou na stejném úseku trasy jsou Jedovnice s nálezy mincí i možného osídlení z doby římské (Wankel 1882; Pilnáček 1926, 6; Doležel 1999).

Další významnou lokalitou na trase je obec Ptení, kde bylo zjištěno intenzivní osídlení z doby laténské. Jedná se o řadu menších zemědělských usedlostí umístěných v poměrně velkých vzdálenostech od sebe (několik set metrů) ve směru od Ptení k Ptenskému Dvorku (Čižmářová 1993), tedy přímo v ose Jantarové stezky, v celkové délce cca 3 km. Vzhledem k početným nálezům z této lokality a blízkého depotu dokládajícím dálkové kontakty s oblastmi dnešního Slovinska a severní Itálie lze uvažovat o těsné vazbě právě na Jantarovou stezku.

Jedním z důležitých důkazů o využívání této trasy k dálkovému transportu jantarové suroviny je nález velkého kusu surového jantaru poblíž Mohelnice. Jeho nálezce, jistý pan Mojmír Čep, tento předmět zcela náhodně objevil v tehdy čerstvé navážce poblíž zemědělského družstva v Bílé Lhotě na Litovelsku. Dle jeho sdělení se prý zemina vozila z okolí Moravičan, kde se upravoval (napřimoval) tok řeky Moravy v úseku mezi Moravičany a Stavenicemi. Přesný rok nálezu si pan Čep již nepamatuje, prý to bylo někdy v polovině 60. let 20. století. Jak bylo zjištěno z jiných zdrojů (Skácelová 2002), právě v této době byla za účelem těžby šterku provedena přeložka meandrující řeky Moravy do přímějšího koryta. Nález jantaru pochází tedy nejspíš z prostoru uměle vyhloubeného koryta řeky Moravy z míst, kde se kříží s předpokládanou

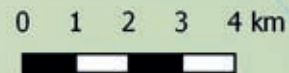
trasou Jantarové stezky viditelnou ve formě svazku úvozů sestupujících z lesa Doubrava do údolní nivy řeky Moravy. Takřka ze stejné lokality pochází také nález dřevěné lodi dendrochronologicky datované do roku 281 př. Kr. (Peška 1999; Rogers 2011). Nález jantaru může tedy pocházet z keltského přístaviště/přivozu (dosud nepotvrzeného) nacházejícího se při přechodu řeky Moravy. Pokud by tomu tak bylo, jednalo by se o doposud nejseverněji zjištěný nález jantaru z mladší doby železné na Moravě. Základní parametry nálezu jantaru: šířka: 43 mm, výška: 24 mm, délka: 70 mm, objem: 80 ccm, hmotnost: 96 g. Na základě chemické analýzy provedené pracovníky z Katedry analytické chemie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, byl potvrzen baltský původ vzorku (ústní sdělení J. Pešky). Toto zjištění je také jedním z argumentů, proč jedna z větví Jantarové stezky z mladší doby železné pokračuje od oppida Staré Hradisko dále na severovýchod k Lošticím a Moravičanům, čímž se vyhýbá strategicky důležitému Olomouckému kopci. Dokonce je možné, že po stejné trase byl jantar přepravován i ve starších obdobích, jak naznačují nálezy jantaru v Moravičanech ze starší doby železné (Chytráček et al. 2017, 205) a v Dubicku z mladší doby bronzové (Stahl 2006, 99). V obou případech se jedná opět o nejsevernější nálezy na Moravě v daném období.

Průběh Jantarové stezky v oblasti Mohelnicka pro laténské období lze odvodit také z rozmístění keltských sídlišť z mladší doby železné, která se nacházejí na obou březích řeky Moravy, což evokuje existenci brodu/přivozu. Od předpokládaného brodu/přivozu u Moravičan sídelní struktura pokračuje dále na sever, přičemž nejsevernější sídliště bylo zjištěno východně od řeky Moravy v katastru obce Hrabová. Jedná se doposud o nejsevernější zjištěné laténské sídliště na Moravě.¹⁸

¹⁸ <http://www.muzeum-sumperk.cz/domains/muzeum-sumperk.cz/index.php/cs/fotogalerie/21-odborne-clanky/210-praveke-nalezky-z-dubicka-a-hrabove>

Mapa 16: Jantarová stezka.
Detail trasy v prostoru
Mohelnicka.

Poblíž obce Dubicko, kde Jantarová stezka opouští starou sídelní oblast Mohelnicka a nastupuje do vyšších poloh jesenické oblasti, byl již v roce 1941 nalezen při orbě na poli soubor laténských železných předmětů, který patrně pocházel z narušeného hromadného nálezu. Předpokládaný depot se skládal z kosal, zlomku srpu a dvou dlát. V této souvislosti je třeba připomenout i další nálezy depotů železných předmětů z mladší až pozdní doby laténské na Moravě a v blízkém okolí, které se většinou soustředí na velmi podobná místa dálkových tras nacházející se také při okrajích starých sídelních oblastí. Přímo na Jantarové stezce je to lokalita Schwartzzenbach při jihovýchodním okraji pohoří Rosalia, dále lokalita Falkenstein při severním okraji Weinviertelské pahorkatiny a snad i lokalita Dzięwiętllice v Polsku při severním úpatí Rychlebských hor. Na trase z Moravy na Slovensko byly laténské depoty zjištěny na lokalitách Chvalčov a Přílepy při okraji Hostýnských vrchů, na lokalitách Všemina a Provodov při okraji Vizovické vrchoviny a na lokalitě Buchlovice při přechodu Chřibů. Na pomoravské trase sledující s jistým odstupem východně řeku Moravu mezi Uničovem a Lipníkem nad Bečvou jsou to lokality Dolany (dosud nepublikované nálezy, které jsou představeny v tomto katalogu) a Loučka při okrajích Oderských vrchů. Podobně byl depot zjištěn také na trase z Malé Hané do východních Čech u Velkých Opatovic, kde se předpokládá pokračování hlavní trasy ve směru na Svitavy a Litomyšl (Kotýnek 2018, 77).

Mapa 17: Jantarová stezka. Úsek Dlouhomilov – Otmuchov.

V úseku od Dubicka dále na sever byly zjištěny početné nálezy zejména z období eneolitu na lokalitách Dlouhomilov, Dolní Studénky „Třemešek“, Vikýřovice „Wauberg“, Velké Losiny-Maršíkov, Velké Losiny (brod na Desné), Velké Losiny (u kostela), Pleče (Šebela 2016; Halama 2015; Läuter 1965) a na opačné severní straně Rychlebských hor v širším okolí Vidnavy (Zuber 1972). Ze stejného období pochází také pravěké hradiště v katastru Stavenic v poloze „Na Flecích“ (Daňhel 2014), které mohlo kontrolovat vyústění Jantarové stezky sestupující z vyšších poloh jesnické oblasti. Na využívání trasy mezi Dubickem a Otmuchovem v následující době bronzové poukazují, kromě již zmíněného nálezu jantaru z Dubicka, také ojedinělé nálezy z Hrabové (Halama 2012), Police (Halama 2016), Šumperka, Velkých Losin (Halama 2015) a Branné (Halama 2014) na moravské straně a ze Skorošic, Nových Vilémovic (Juchelka 2014) a okolí Javorníka (Rychlý – Stuchlík 2016) při severním okraji Rychlebských hor. Přestože pro dobu železnou z prostoru jesnické oblasti archeologické předměty zatím postrádáme, lze předpokládat, že i v této době byla tato severojižní komunikace využívána, a to především v době laténské, jak naznačují nálezy jantaru z Moravičan a depotu železných předmětů z Dubicka a také nálezy z blízkého okolí Otmuchova, které budou v textu ještě zmíněny.

Severojižní koridor byl využíván patrně i v raném středověku, kdy brod/přívaz přes řeku Moravu kontrolovalo slovanské hradiště v poloze „Hradisko u sv. Josefa“ nacházející se nedaleko Moravičan, avšak již na katastru obce Stavenice. Z lokality a blízkého okolí pochází mimo jiné i tuhá keramika, silně prostoupená grafitem. Na základě materiálové analýzy bylo překvapivě zjištěno, že surovina na jejich výrobu nepochází z blízkých výchozů u Pavlova, nýbrž až z lokalit v okolí Petříkova, Branné, Velkého nebo Malého Vrbna, které se nacházejí 70 km dále na sever (Kouřil – Gryc 2014). Spojitost s Jantarovou stezkou je v tomto případě velmi pravděpodobná vzhledem

k polohám jednotlivých výchozů grafitu nacházejících se do 1 km od předpokládaného koridoru. Tuto hypotézu podporuje také nález keramických střepů na neolitickém sídlišti kultury s lineární keramikou v Postřelmově v poloze „U Františka“, u kterých byla taktéž zjištěna příměs grafitu. Několik odborně posouzených zlomků ukazuje opět na ložiska v okolí Branné (Kašpárek 2013; Gregerová 2004, 5, 12, 22, 23).

Jak již bylo uvedeno výše, trasa z Moravy do Slezska vedla přes Rychlebské hory, přičemž nejvyšším bodem na tomto úseku byla Travná hora s kótou 1125 m n. m. Tato lokalita byla současně také nejvyšším bodem na celé trase od Středomoří až po Balt. I přes svou nevýraznou polohu v rámci okolních kopců se patrně jednalo o dobře známou lokalitu, která si své výsadní postavení udržela ještě v novověku. Důkazem toho může být zákres na mapě knížectví Niského (Grotkovského). Její titul zní: Slezské vévodství Grotkovské s biskupským okrskem Niským. Datum vzniku mapy je neznámé, v atlase Johannese Janssonia (1558–1664) se poprvé objevuje v roce 1645. Mapa o rozměrech 50 × 39 cm, a měřítku 1 : 185 000 zachycuje celé nízké knížectví, přilehlé části Kladska, Moravy, Opolského, Břežského a Minstrberského knížectví. Terén je vykreslen pahorkovou manýrou, přičemž jediným popsáním terénním tvarem je Travná hora v Rychlebských horách, která nese německý název Der Wiesen berg.¹⁹

¹⁹ <https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/029/185/2619321389/>

9.3.5. Pravěká a raně středověká hradiště na Jantarové stezce na Moravě

Na vymezeném úseku stezky bylo identifikováno celkem 24 pravěkých a raně středověkých hradišť, z čehož u osmi lokalit byly zjištěny také nálezy z doby laténské.

a) Soustava hradišť kontrolující Jantarovou stezku podél řeky Svratky

Hradiště Mušov 1. Na lokalitě byly zjištěny doklady osídlení z pozdní doby kamenné, kultury únětické ze starší doby bronzové a z doby laténské (Peška 2001).

Hradiště Mušov 2. Z prostoru nejsou doposud bezpečně známy žádné nálezy. Asi 100 m severozápadně od něho je doloženo sídliště z mladší doby hradištní (Unger 1984).

Hradiště Blučina. Na lokalitě bylo zjištěno osídlení únětické kultury a věteřovské skupiny ze starší doby bronzové, rituální aktivity velatické fáze kultury středodunajských popelnicových polí z mladší doby bronzové a v menší míře i osídlení horákovské skupiny východohalštatské kultury (Salaš 1997).

Hradiště Rajhrad. Z prostoru byly zjištěny doklady slovanského osídlení ze střední, mladší a pozdní doby hradištní (Unger 1997).

b) Soustava hradišť kontrolující nástupní část Jantarové stezky směřující do zvýšeného prostoru Dražanské vrchoviny

Hradiště Bílovice nad Svitavou „Hradisko“. Nálezy z lokality patří kultuře lengyelské a dále jevišovické kultuře z pozdní doby kamenné (Čížmář 2004, 80–81).

Hradiště Brno-Líšeň 1 „Chochola“. Osídlení celého areálu je možné zařadit do podolské fáze středodunajských popelnicových polí z pozdní doby bronzové (Čížmář 2004, 90–91).

Hradiště Brno-Líšeň 2. Na lokalitě byly zjištěny sídlištní objekty lengyelské kultury a kultury jordanovské z mladší doby kamenné, dále podolské fáze středodunajských polí z pozdní doby bronzové a slovanské ze střední doby hradištní (Stuchlíková 1999).

Hradiště Brno-Líšeň 3 „Staré Zámky“. Hradiště se nachází na jižním okraji Moravského krasu v katastru dnešní městské části Brno-Líšeň, přibližně 1,5 km severovýchodně od středu obce. Prostor hradiště o rozloze asi 4,5 hektaru, který je chráněn jako archeologická památková rezervace, je strategicky velmi dobře umístěn na skalní ostrožně obtékané potokem Říčkou. Osídlení areálu se datuje od konce neolitu až do začátku 11. století. Konkrétně zde byly zjištěny nálezy lengyelské kultury z mladší doby kamenné, dále jevišovické kultury z pozdní doby kamenné, podolské fáze kultury středodunajských popelnicových polí z pozdní doby bronzové, z doby laténské, z počátku stěhování národů a ze slovanského období (střední a mladší doba hradištní). Svého největšího rozkvětu hradiště dosáhlo zejména v době velkomoravské, kdy se stalo také jedním z nejvýznamnějších center státu. Lze ho proto považovat za přímého předchůdce dnešního města Brna (Čížmář 2004, 92–93).

Hradiště Brno-Maloměřice. Nálezy z lokality dokládají osídlení kultury jevišovické z pozdní doby kamenné (Valoch – Šebela 1995).

Hradiště Brno-Obřany 1 „Hradisko“. Prostor byl poprvé osídlen ve velatické fázi kultury středodunajských popelnicových polí z mladší doby bronzové, dále zejména v podolské fázi kultury středodunajských popelnicových polí z pozdní doby bronzové, horákovskou skupinou východohalšatské kultury, v době laténské a na počátku doby stěhování národů (Podborský 1994).

Hradiště Brno-Obřany 2 „Skály“. Byly zde zjištěny doklady osídlení podolské fáze kultury středodunajských popelnicových polí z pozdní doby bronzové, horákovské skupiny východohalšatské kultury a z doby laténské (Čížmář 2004, 97–98).

c) Soustava hradišť kontrolující přechod Jantarové stezky přes severozápadní okraj Hané – starý sídelní prostor mezi Drahanskou a Bouzovskou vrchovinou

Oppidum Staré Hradisko. Lokalita z doby laténské (Čížmář 2002). Bližší popis je obsažen v kapitole 9.2.

Hradiště Žárovice-Hamry „Brněnka“ nebo „Oberská vrata“. Rozloha hradiště je cca 50 ha. K lokalitě je vztahován název „Oberská vrata“ uvedený již roku 1391. Nálezy z lokality patří lužické a slezské fázi kultury popelnicových polí (Čížmář 2004, 270).

Hradiště Stínava „Ježův hrad“. Z prostoru hradu byl získán materiál datovatelný do slezské fáze kultury lužických popelnicových polí, doby halšatské a laténské (Čížmář 2004, 234–235).

Hradiště Drahaný „Starý Plumlov“. Kromě středověkého hrádku se na lokalitě nacházelo také pravěké hradiště, náležející jako typ Brdo kultuře lužických popelnicových polí s osídlením v její slezské fázi a dále platěnické skupině východohalšatské kultury (Čížmář 2004, 114–115).

Hradiště Ptení. Na lokalitě byly učiněny nálezy keramiky lengyelské kultury z mladší doby kamenné (Šmíd 2002).

Hradiště Bílovice „Hrad“. Na lokalitě bylo zjištěno osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou z mladší doby kamenné, kultury nálevkovitých pohárů z pozdní doby kamenné a kultury platěnické z doby halšatské (Šmíd 2003).

Hradiště Stražisko. O případném pravěkém opevnění nejsou doposud žádné informace, neboť bylo zcela jistě zničeno při výstavbě středověkého hradu Grünberg, případně při likvidaci jeho zbytků. Na lokalitě stojí nyní kostel se hřbitovem. Pravěké nálezy lze datovat do období popelnicových polí (Čížmář 2004, 236–237).

d) Hradiště Náměšť na Hané „Rmíz“ při významné křižovatce dálkových cest

Hradiště bylo vybudované lidmi kultury nálevkovitých pohárů a následně ještě přebudováno lidmi platěnické skupiny ve starší době železné. Z lokality pochází také ojedinělé doklady osídlení z doby laténské. Jedná se o další významné hradiště zaujímající plochu 17,5 ha. Jeho součástí je čelní kamenná zeď z 1. třetiny 4. tis. př. Kr., kterou je možno označit za nejstarší dosud odkrytou kamennou architekturu podobného charakteru ve střední Evropě. Opevnění je strategicky dobře umístěno poblíž křižovatky Jantarové stezky s dálkovou trasou přicházející z oblasti Čech a pokračující přes Moravu jednak dále na východ do oblasti Slezska a jednak na jihovýchod do oblasti Panonie. S křižovatkou těchto cest patrně souvisí také polykulturní pravěká lokalita s nálezy osídlení neolit–eneolit, se sídlištními objekty lengyelské kultury, kultury nálevkovitých pohárů a také ojedinělým nálezem bronzové sekery a dláta ze střední doby bronzové. Lokalita byla objevena ve druhé polovině 20. let 20. století při stavbě silnice z Olbramic do Náměště na Hané. Později již nebyla lokalita nalezena (Šmíd 2007).

e) Soustava hradišť kontrolující přechod Jantarové stezky přes oblast Mohelnicka – starý sídelní prostor mezi Bouzovskou vrchovinou a Nízkým Jeseníkem

Hradiště Lechovice „Obersko“. Na lokalitě byl zjištěn materiál ze slezské fáze kultury lužických popelníkových polí z pozdní doby bronzové a platěnické skupiny východohalštatské kultury (Čižmář 2004, 164–165). Dle ústního sdělení Pavla Šlézara byly z lokality nově získány i doklady z raného středověku.

Hradiště Loštice „Kozí vrch“. V současné době je areál téměř zcela odtěžen kamenolomem. Z lokality byl získán fond z období eneolitu a raného středověku (Svobodová – Šmíd 1998). Údaje o lokalitě byly aktualizovány na základě ústního sdělení Pavla Šlézara.

Hradiště Moravičany. Mimo osídlení z různých období pravěku včetně doby laténské zde byly odkryty také kulturní vrstvy z 11.–13. století (Čižmář 2004, 181). Existence hradiště v podobě nepatrného valu a příkopu byla potvrzena terénním průzkumem, který provedl v roce 2016 Pavel Šlézar. Výsledky z terénního průzkumu zatím nebyly publikovány.

Hradiště Stavenice 1 „Hradisko u sv. Josefa“. Hradiště lze datovat do slovanského období mladší doby hradištní (Čižmář 2004, 233–234).

Hradiště Stavenice 2 „Na Flecích“. Hradiště vzdálené cca 1,3 km východně od středu obce se nachází v oblasti Úsovské vrchoviny. Jedná se o výrazný zčásti zalesněný kopec tyčící se nad tokem Doubravka ve výšce 312 m n. m. Osadu na temeni kopce chránila soustava opevnění. Z původních mohutných valů a příkopů se v lese zachovaly výrazné terénní vlny, které místy dosahují převýšení až 6 m a ohraničují plochu cca 4,5 hektarů. V předmětném prostoru bylo získáno množství archeologických nálezů značné vypovídací hodnoty: mimo jiné vrtané a broušené kamenné sekery a sekeromlaty, početně se vyskytly štípané čepele, rydla, vrtáky a úštěpy. Lze zmínit jejich cizí původ – prokazatelně nejvzdálenější se jeví silicity ze středního Polska (cca 400 km), což opět vypovídá o blízkosti dálkové trasy severojižního směru. Nálezy z lokality dokládají osídlení boleslavského stupně bádenské kultury 3500–3300 př. Kr. (Daňhel 2014).

Mapa 18: Jantarová stezka. Úsek Otmuchov – Domaszowice.

9.3.6. Pokračování Jantarové stezky od Rychlebských hor na sever k Baltu

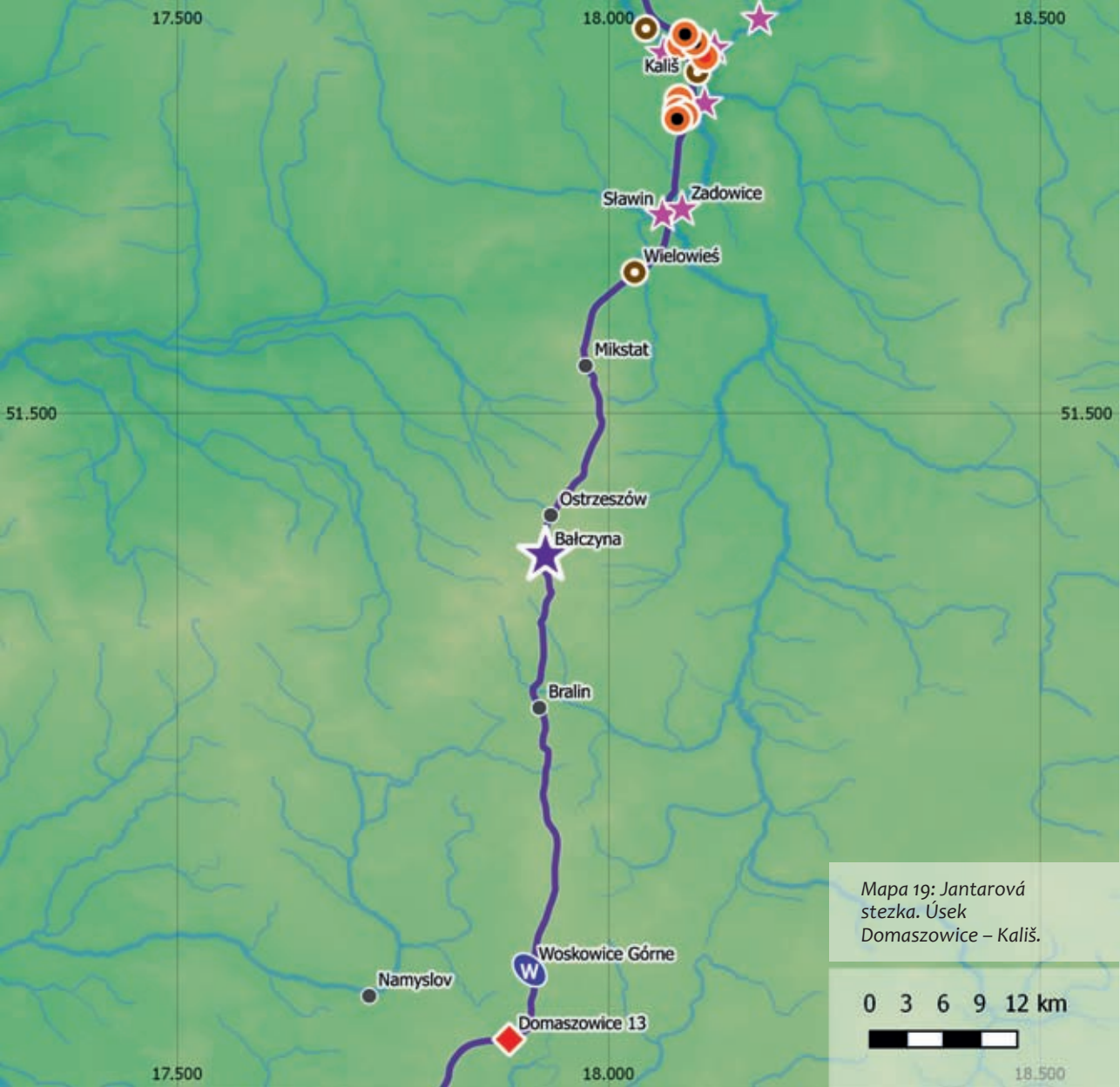
Na polském území od Rychlebských hor dále na sever lze průběh Jantarové stezky pro pozdní dobu laténskou rekonstruovat především z poloh jednotlivých nálezů keltské a przeworské kultury. Jak již bylo uvedeno v předešlých kapitolách, průběh stezky přibližně odpovídá východní hranici tehdejšího rozšíření przeworské kultury v linii spojující města Otmuchov, Břeh a Namyslov. Archeologické nálezy z té doby byly zjištěny na lokalitě Dzięwięcice 4 (stopy osídlení);²⁰ dále na lokalitách Kobiela 5 (stopy osídlení), Strzegów 8 (žárové pohřebiště), Gola Grodkowska 2 (stopy osídlení), Gola Grodkowska 3 (stopy osídlení), Osiek Grodkowski 18 (stopy osídlení) a Przylesie Dolne 1 (stopy osídlení);²¹ a severně od řeky Odry na lokalitách Kościerzycy 19 (stopy osídlení), Kościerzycy 21 (stopy osídlení), Mąkoszyce 6 (sídlíště), Mąkoszyce 13 (sídlíště) a Domaszowice 13 (sídlíště).²²

Z rozmístění těchto lokalit můžeme trasu rekonstruovat takto: z Travné hory Jantarová stezka postupovala dále na sever po svazích Rychlebských hor do slezské oblasti na Žulovou a Dzięwięcice až k brodu přes Kladskou Nisu u Otmuchova. Dále trasa pokračovala po hřebenech Sudetského podhůří až do prostoru Slezské nížiny kolem Grodkowa k Pohořelé, kde se křížila s východo-západní trasou z Krakova na Vratislav a Lehnici. Za Pohořelou trasa sestupovala k řece Odře, kterou přecházela skrze brod/přívoz v okolí města Břeh. Dále na sever pokračovala při východním okraji Namyslovské plošiny po výrazné terase v některých úsecích až o 10 m převyšující sousední Opolskou plošinu přes Makoszyce a Dąbrowu až k Domaszowicím.

²⁰ <https://paczkow.pl/download/attachment/9433/uchwala-nr-321.pdf>

²¹ http://www.grodkow.pl/static/img/k01/obwieszczenia/Studium_Grodkow_tekst_zmiany_studium_wyloenie_do_publiczneg.pdf

²² https://www.opole.uw.gov.pl/dzienniki_urzedowe/2005/dz%2032.pdf

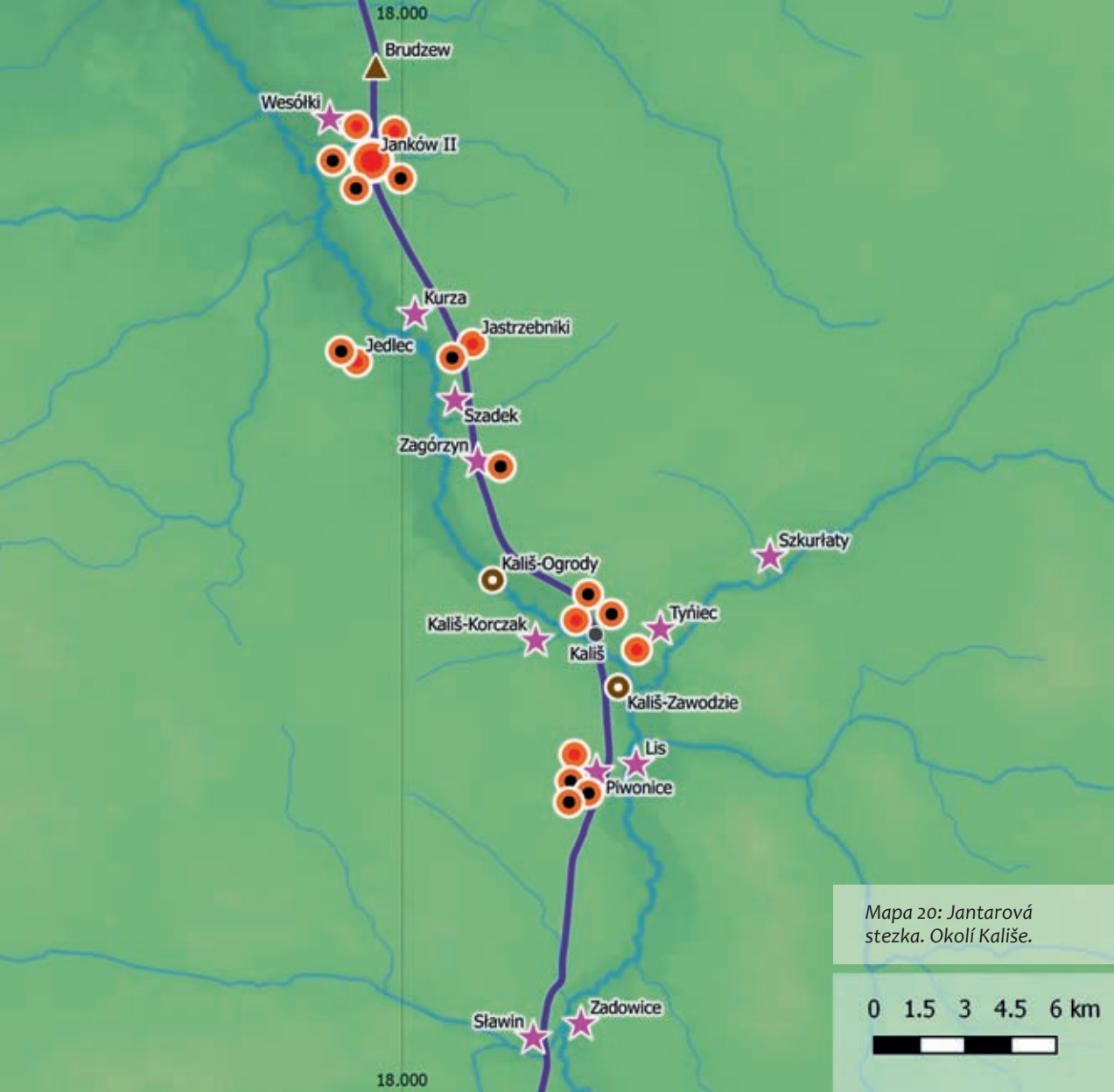

Mapa 19: Jantarová stezka. Úsek Domaszowice – Kališ.

Od namyslovské terasy cesta postupovala dál k Věrušovské vysočině, při jejímž jižním okraji u obce Woskowice Górne byly zjištěny doklady využívání alespoň dílčí části Jantarové stezky v podobě jednoho depotu surového jantaru ze starší doby železné o váze několik desítek kilogramů (Chytráček et al. 2017). Jak již však bylo uvedeno výše, tyto nálezy souvisejí spíše s trasou, která se od námi sledované odpojovala někde v okolí Pohořelé na Kladsko a Brněnsko, kde byla pro starší dobu železnou zjištěna největší koncentrace jantarových dílen na území Moravy.

Za Věrušovskou vysočinou, kde trasa vedla přes Kępno nebo přes Bralin, následovala Ostrzeszowská vrchovina s dominantním kopcem Bałczyna, kde se patrně sbíhaly cesty z několika směrů od Krakova, Ratiboře/Opolí/Moravské brány, Břehu, Vratislavy a Lehnice, čemuž nasvědčují jak polohy a koncentrace archeologických lokalit na jednotlivých přístupových trasách, tak i geomorfologické a hydrologické dispozice celé okolní krajiny. Odtud trasa pokračovala po hřebeni morénového valu přes Ostrzeszów a Mikstat a dále Kališskou vysočinou přes Ołobok až k brodu přes řeku Prosnu u Kališe, dalšímu důležitému bodu na Jantarové stezce.

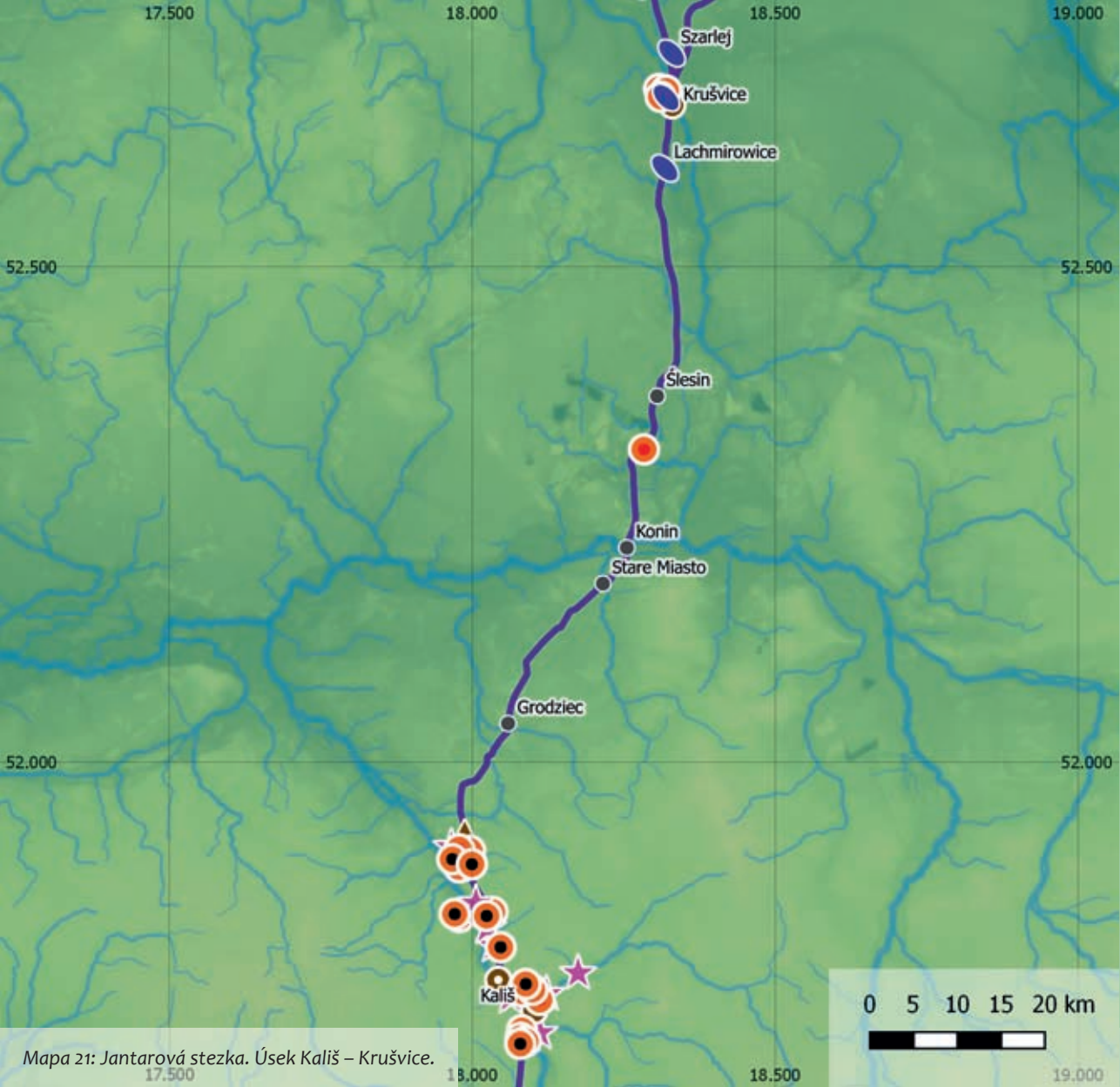
Z širšího okolí Kališe pochází mnoho cenných archeologických nálezů, které svědčí o strategickém i ekonomickém významu celé oblasti. Tento prostor byl opakovaně navštěvován jak Kelty v době laténské, tak i dalšími kulturami v navazujících obdobích (v době římské, v období stěhování národů i v raném středověku). Z doby laténské zde bylo zjištěno jednak množství římských republikánských mincí a také keltské mince na lokalitách Piwonice, Kališ, Zagórzyn, Jastrzebniky, Jedlec, Janków II, z nichž většina je datovaná do pozdního laténu (Dymowski 2011; Rudnicki 2012; Dymowski – Romanowski 2017). Zcela unikátní je nález sídliště przeworské kultury na lokalitě Janków II, kde byly objeveny stopy keltského mincovnictví ve formě početných mincí nazvaných „typ Janków II“ a hliněné destičky k odlévání

Mapa 20: Jantarová stezka. Okolí Kališe.

mincovních střížků včetně suroviny (slitiny zlata a stříbra) k jejich výrobě (Rudnicki et al. 2009; Olędzki – Ziąbka – Kędziński 2014a). Na kontakty s jihem poukazují také další typy nálezů jako např. nálezy spon zdobených zvířecí hlavou z lokalit Kurza a Janków II nebo nález spony typu „Idrija Ia“, nazvané podle lokality ve Slovinsku, ze Rzężaw. Mezi jižní importy dále patří nálezy měděných zrcadel s tvarovanou rukojetí z lokalit Zadowice a Charłupia Mała, nálezy keltské grafitové keramiky (např. z Kališe-Wydrate) a keltské malované keramiky (např. ze Zadowic), nebo také objevy laténských železných seker s uzavřenou čtyřhrannou tulejí ze Szkurłat i Jastrzębnik (Ziąbka 2012; Bochnak 2014). Z vojenských doplňků lze zmínit ozdobné pochvy mečů vyrobené z bronzu pomocí techniky „opus interrasile“, a jeden exemplář dlouhého meče s latinským nápisem ALLIVS PA, všechny pocházející z pohřebiště poblíž obce Wesółki (Tyszler 2016). Kromě výše uvedených jednotlivých nálezů existují také větší soubory artefaktů většinou z hrobových kontextů, které lze s největší pravděpodobností přičíst taktéž Keltům. Patří sem např. bohaté kovářské a válečnické hroby ze Zadowic (hrob 376), Kališe-Korczaka a z Wesółek (hroby 3 a 36). V této souvislosti je třeba připomenout i nálezy železářských osad na lokalitách Piwonice, Sławin, Lis a Tyńiec (Olędzki – Ziąbka – Kędziński 2014b). Tyto všechny poznatky jsou bezpečným důkazem o napojení na Jantarovou stezku.

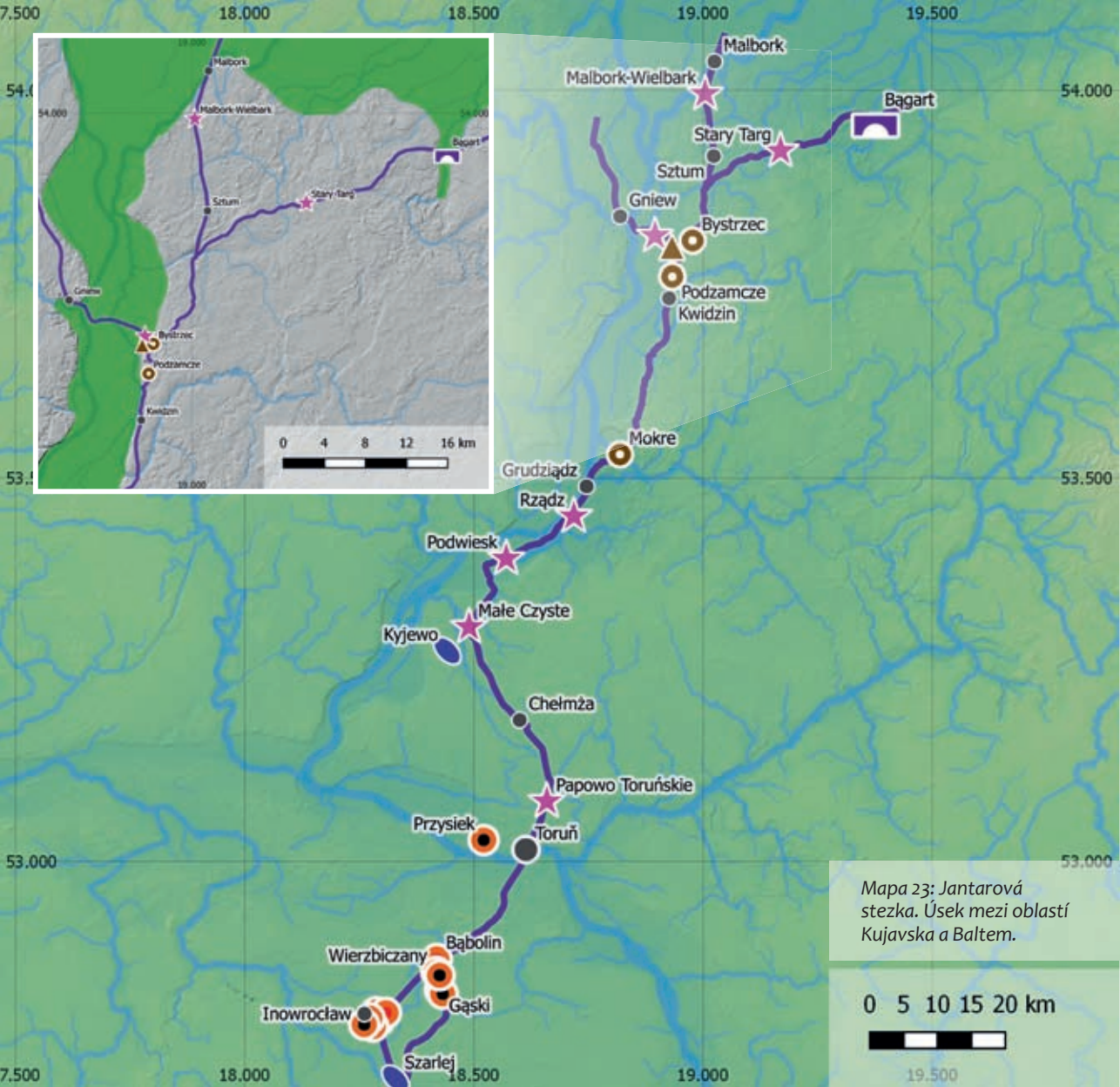
Z Kališe trasa pokračovala dále na severozápad při pravém břehu řeky Prosny kolem již zmíněných lokalit Jastrzębniki a Janków a kolem halštatského pohřebiště Brudzew s nálezy jantaru (Chytráček et al. 2017), za kterým se stáčela na severovýchod na Grodziec, Stare Miasto a Konin. Zde přecházela řeku Vartu a dále pokračovala na sever přes Ślesin až k severnímu okraji jezera Gopło, kde se v místě současného města Krušovice nacházel brod přes řeku Noteč. Ve starší době železné bylo místo silně opevněno třemi hradišti lužické kultury v polohách „Góra Zamkowa“, „Ostrów Rzępowski“ a „Strzelnica“ (Puziuk 2010; Niesiołowska-Wędzka 1989).

Mapa 21: Jantarová stezka. Úsek Kališ – Krušvice.

Mapa 22: Jantarová stezka. Cesty v oblasti Kujavska.

Mapa 23; Jantarová stezka. Úsek mezi oblastí Kujavska a Baltem.

Z Krušvice pochází také nález surového jantaru a z blízkého okolí na trase Jantarové stezky několik dalších nálezů finálních výrobků z jantaru (Chytráček et al. 2017). Pro mladší dobu železnou jsou z Krušvice známy i nálezy několika keltských mincí. Dále trasa pokračovala oblastí Kujavska na severovýchod přes Karczyn s dalším nálezem keltské mince, a kolem lokalit Gąski, Wierzbiczany a Bąbolin, taktéž s nálezy keltských mincí i římských republikánských mincí, až k přechodu řeky Visly u Toruň (Dymowski 2011; Rudnicki 2012; Dymowski – Romanowski 2017). Řeka Visla zde v pozdním laténu tvořila přirozenou hranici mezi oblastí przeworské kultury na jihu a oblastí oksywské kultury na severu.

Od řeky Visly Jantarová stezka pokračovala na Papowo Toruńskie, odkud pochází početné laténské nálezy, a přes Chełmzu a Małe Czyste, zde taktéž s laténskými nálezy, až do oblasti okolí města Chełmno. Dále trasa sledovala východní terasu řeky Visly přes Podwiesiek a Rządź, další dvě lokality s laténskými nálezy, a přes Grudziądz k brodu přes řeku Osa u obce Mokre, kde se ve starší době železné nacházelo hradiště lužické kultury. Poté trasa vedla na Kwidzyn, kolem hradiště lužické kultury v Podzamcze až k lokalitě Bystrzec, významnému polykulturnímu sídlišti s rozsáhlým pohřebištěm, kde bylo zjištěno cca 500 hrobů převážně oksywské kultury. Lokalita byla osídlená v mnoha obdobích od neolitu, přes dobu halštatskou, dobu laténskou, dobu římskou, raný a vrcholný středověk až do novověku (Wołagiewicz 1997; Żórawska 2003; Gołębiewska 2011; Harasim 2011 and 2013; Bochnak – Harasim 2012; Teska 2015). Právě zde předpokládáme větvení tras na západní překračující řeku Vislu a pokračující na Gniew, Tczew a Gdaňsk při západním okraji delty řeky Visly, na střední trasu směřující na Malbork a na východní trasu, která byla vedena při východním okraji delty řeky Visly přes Czernin, Stary Targ a Bagart s Bagartskými mosty dále na severovýchod až k Baltskému moři. Na všech třech větvích byly zjištěny také laténské nálezy (Harasim 2013).

9.4. Dopravní objekty a stavby na Jantarové stezce

Významnými dopravními stavbami na Jantarové stezce jsou především silnice z doby římské, jejichž relikty byly zjištěny nejčastěji v intravilánech jednotlivých starověkých měst jako například v Aquilei, Šoproni nebo v Szombathely, kde je dodnes dochovaný a stále používaný více jak padesátimetrový úsek. Dobře rozpoznatelné jsou také stopy po římské silnici v oblasti středního Hradska (Mittelburgenland) odhalené leteckou prospekci a geofyzikálními průzkumy. Cesta vychází z Köszegu směrem na Klostermarienbergr, kde přechází tok Stooberbach u Frankenau a poté vede západně od říčky Raidingbach podél Großmutschnerského obecního lesa na Nebersdorf a Großwarasdorf až k Raidingu. Zde se prudce stáčí na východ směrem k Horitschonu a dále pokračuje přes Neckenmarkt k maďarským hranicím a Šoproni (Heiling 1989).

Z doby římské pocházejí také milníky informující o vzdálenostech do vybraných míst. Jedná se vlastně o jedny z prvních dopravních značení. Na Jantarové stezce byly tyto objekty zjištěny na starověkých lokalitách v Aquileii, v Lublani (starověké Emoně), v Celji (starověké Celeii), v Ptuji (starověkém Poetoviu), v Szombathely (starověké Savarii), ve Vídni (starověké Vindoboně) a v Klosterneuburgu.²³

Poněkud mladší je milník z polského Konina, který se datuje k roku 1151, tedy do raného středověku. Jedná se o jeden z nejstarších milníků v Polsku. Pozoruhodná je na něm nejen jeho poloha přímo na předpokládané Jantarové stezce, neméně zajímavé jsou i nápisy na něm obsažené udávající vzdálenosti ke Kališi a Krušvici, dvěma stanicím, které se nacházejí také na Jantarové stezce (Rynowiecki 2004).

²³ <https://de.wikipedia.org/wiki/Miliarium>, <http://museums.eu/collection/object/7511/del-stebra-miljnik>

Z moravského prostoru je zajímavý také objev keltské dřevěné lodi tzv. monoxylu učiněný J. Peškou v roce 1999 na východním okraji Moravičanského jezera poblíž Mohelnice. Loď byla dendrochronologicky datovaná do roku 281 př. Kr. (Peška 1999; Rogers 2011). Poloha nálezu je dobře rozpoznatelná na ortofotomapě od ČUZK z roku 2000, kde jsou ještě zřetelné stopy po těžké technice, která loď vyzvedávala. Porovnáním této polohy s liniovou vrstvou zaniklých koryt řeky Moravy bylo zjištěno, že se monoxyl nacházel při jednom z břehů těchto zaniklých toků.

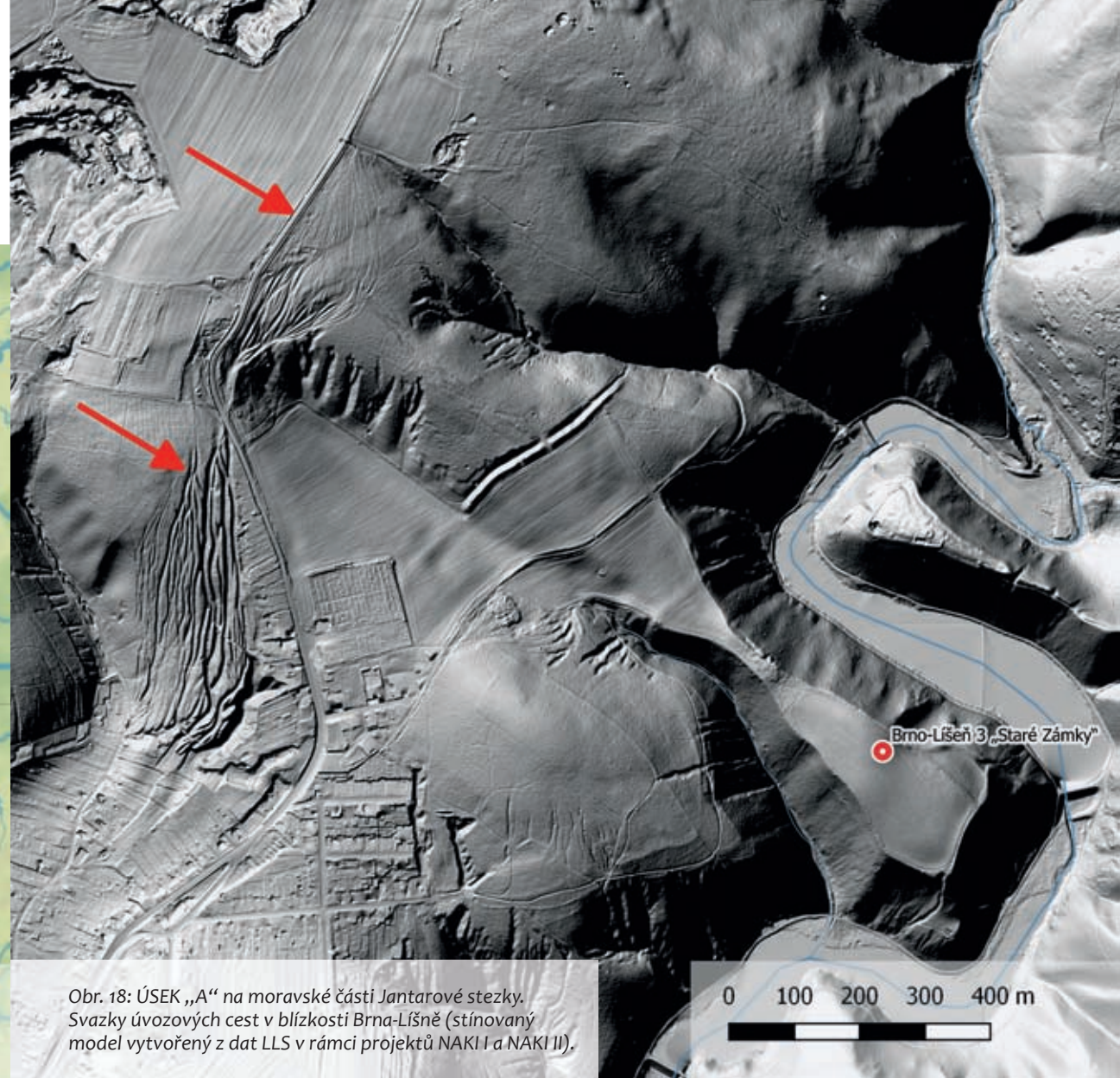
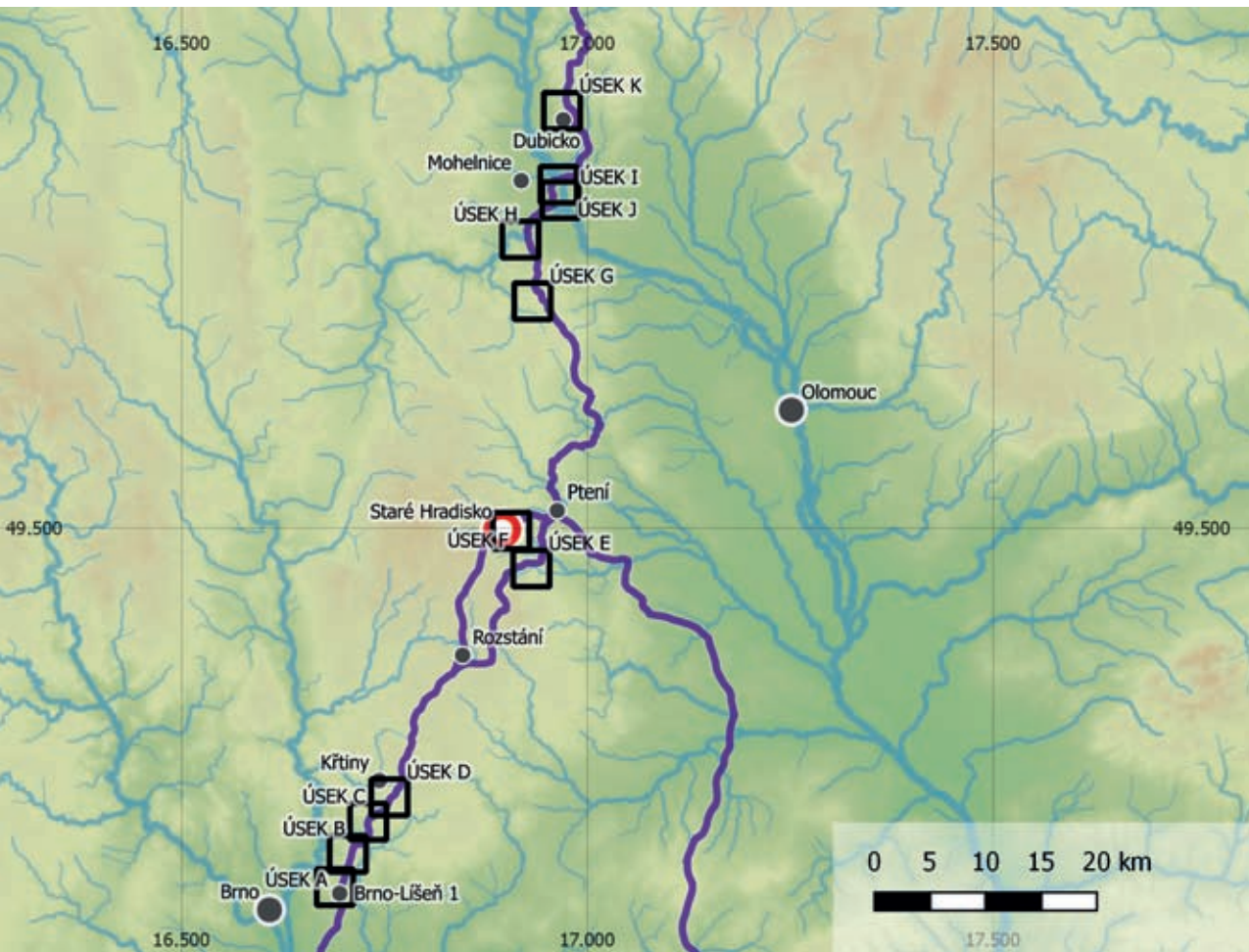
Dopravní stavby byly na Jantarové stezce zjištěny také v blízkosti Baltu. Na jedné z dílčích větví směřující na jih od východního pobřeží Gdaňského zálivu při východním okraji delty řeky Visly byly již v 80. letech 20. století objeveny konstrukce dřevěných mostů, nebo spíše dřevěných chodníků, které zajišťovaly bezpečný přechod přes močálovité území říčky Dzierzgoń. Jelikož se nacházejí v blízkosti obce Baġart, jsou proto někdy nazývány jako tzv. „Baġartské mosty“. Jižní most, označovaný také jako „most I“ je starší ze závěru doby bronzové (dendrochronologicky datovaný kolem r. 1000 př. Kr.). Nacházel se mezi vesnicemi Mokajmy a Nowiec a byl dlouhý 640 m. Severní most, označovaný jako „most II“ spojoval říční terasy mezi obcemi Baġart a Święty Gaj. Západní okraj mostu se nacházel asi 140 metrů severovýchodně od farmy Józefa Mazurka v obci Baġart, zatímco druhý konec ústil v prostoru jižně od dnešní vesnice Święty Gaj. Archeologickým výzkumem bylo zjištěno, že most byl postaven v 1. století př. Kr. a dále udržován až do 3. století po Kristu. Jeho délka byla přibližně 1230 m a šířka 3,5 m. Dílčí fragmenty mostu jsou dnes k vidění v Muzeu Archeologiczno-Historycznem w Elblągu.²⁴

²⁴ http://rychliki-ug.bip-wm.pl/public/get_file_contents.php?id=216372

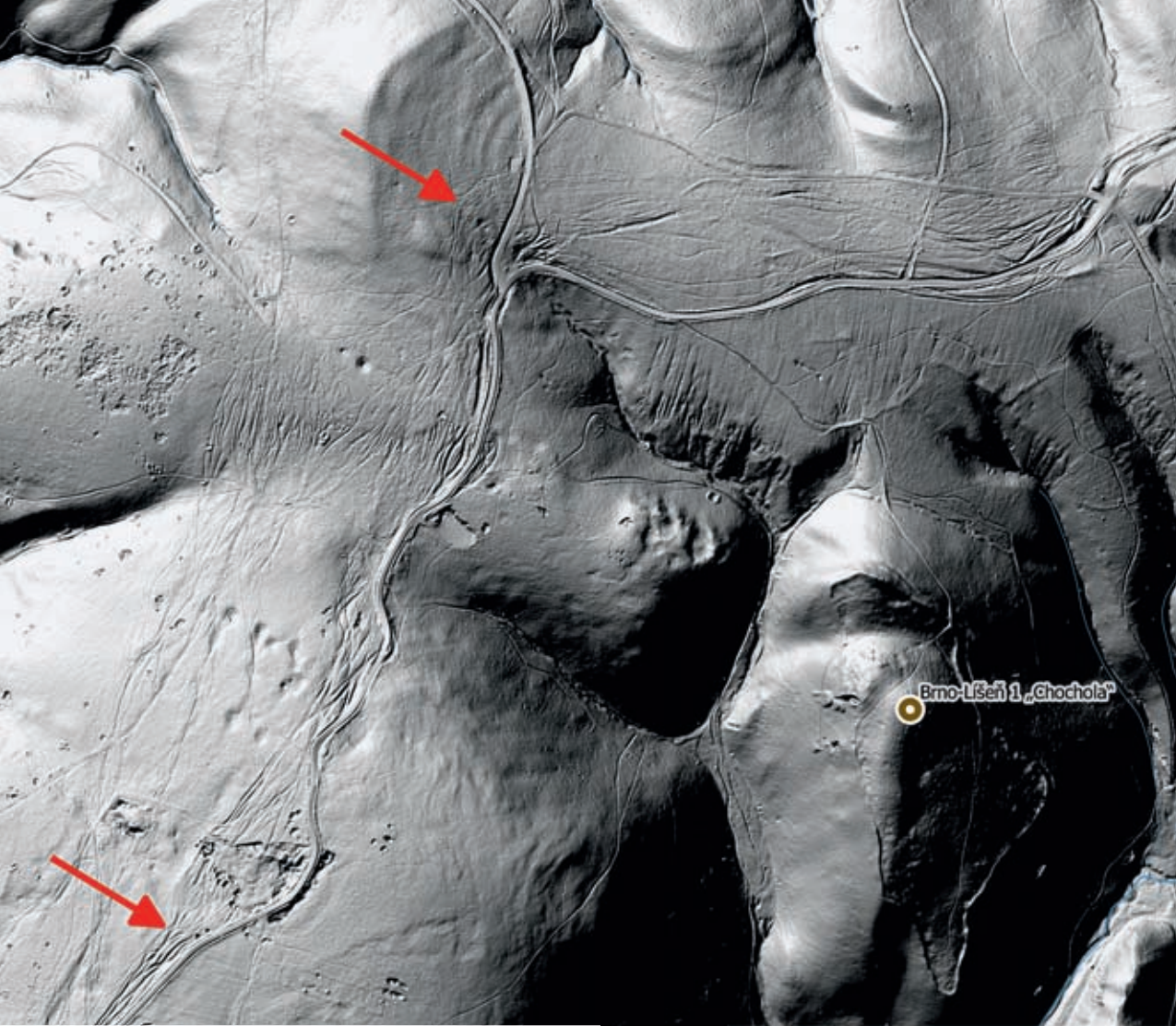

Obr. 17: Barbaři a Římané na Jantarové stezce – rekonstrukce podoby Baġartských mostů.
Zdroj: www.mob.elblag.pl/sciagnij_24&psig=AOvVaw3tmknZoRZ8oLdd_UyMGf-X&ust=1581081602473000

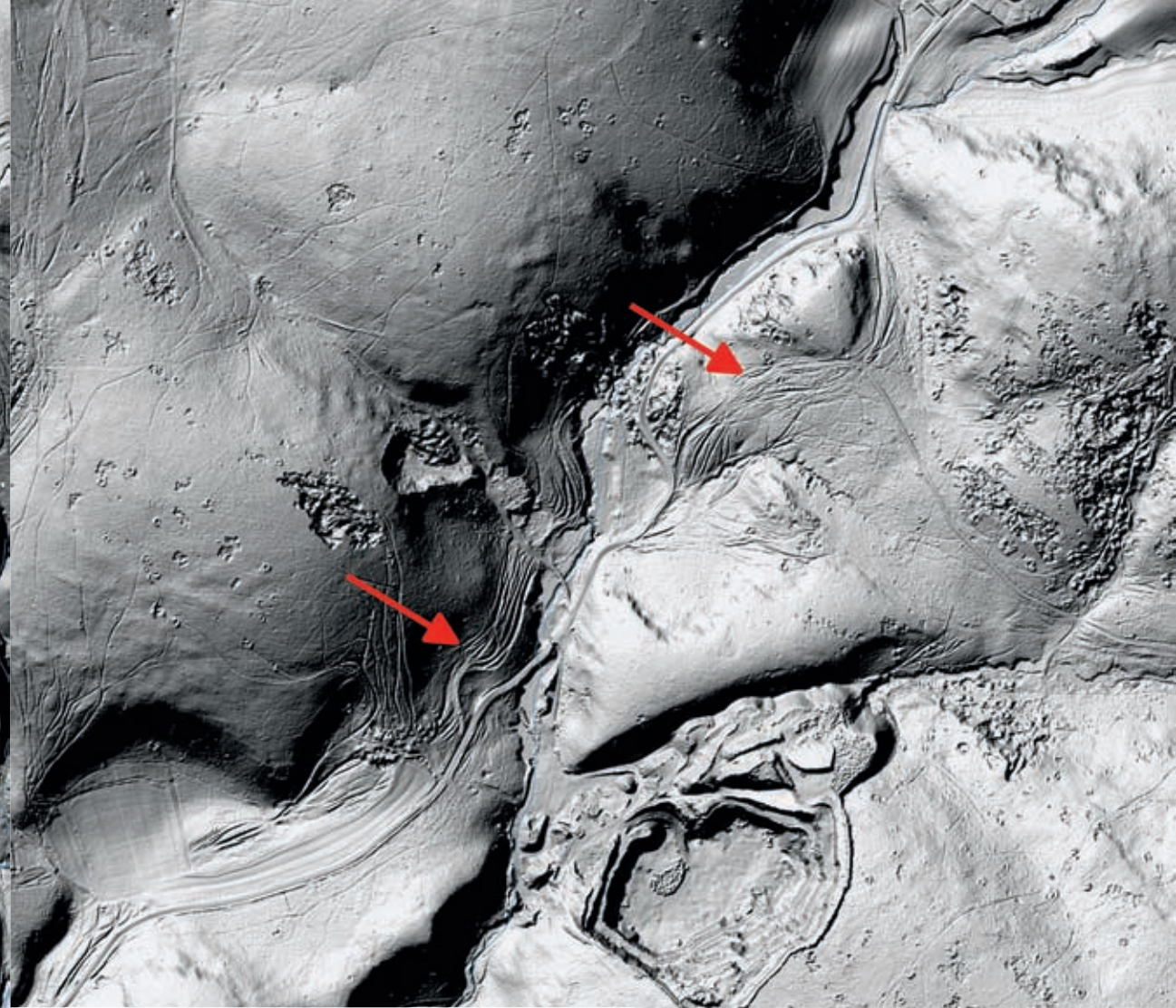
10. Relikty úvozů identifikované na Jantarové stezce

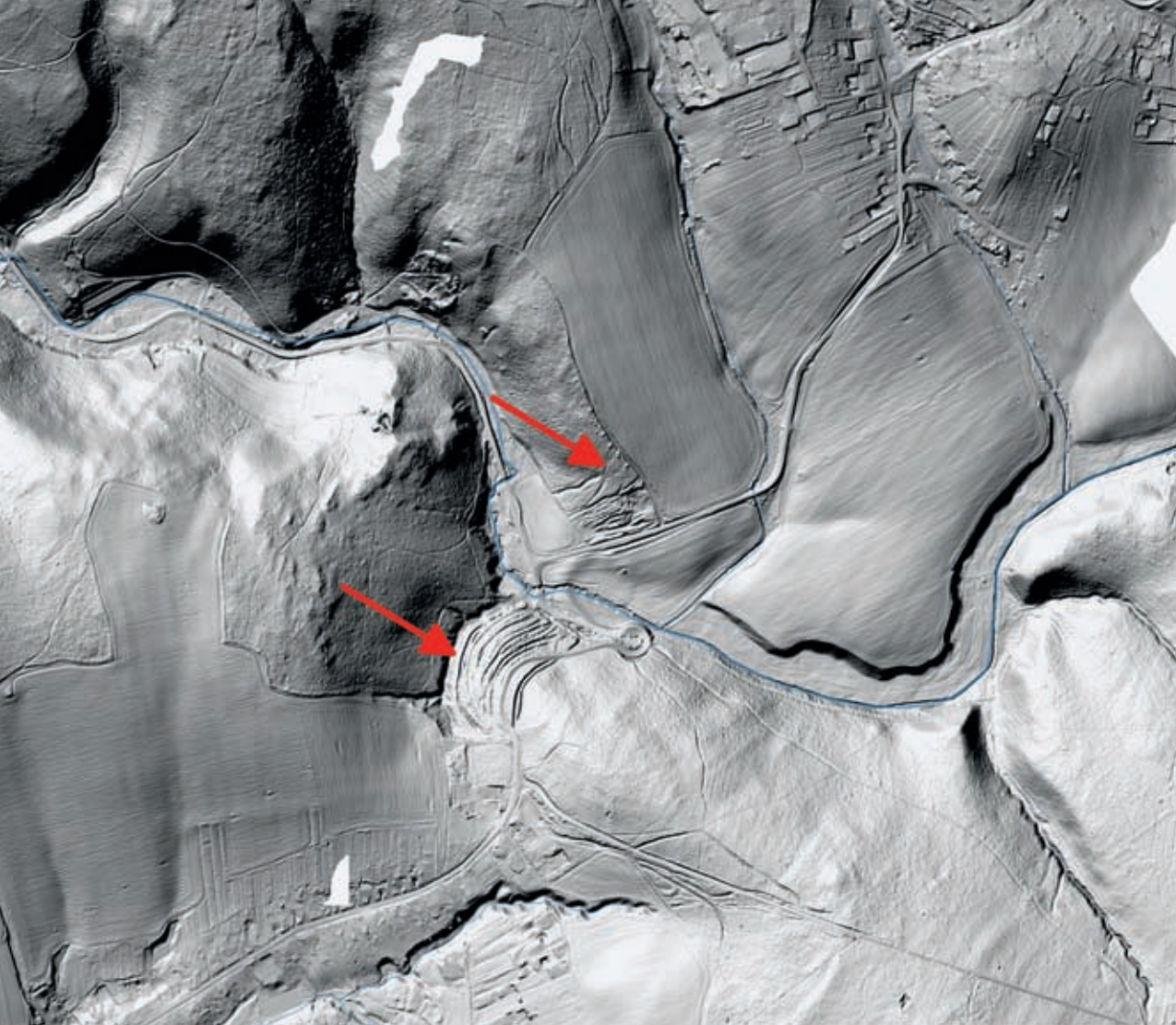
Obr. 18: ÚSEK „A“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest v blízkosti Brna-Líšeň (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

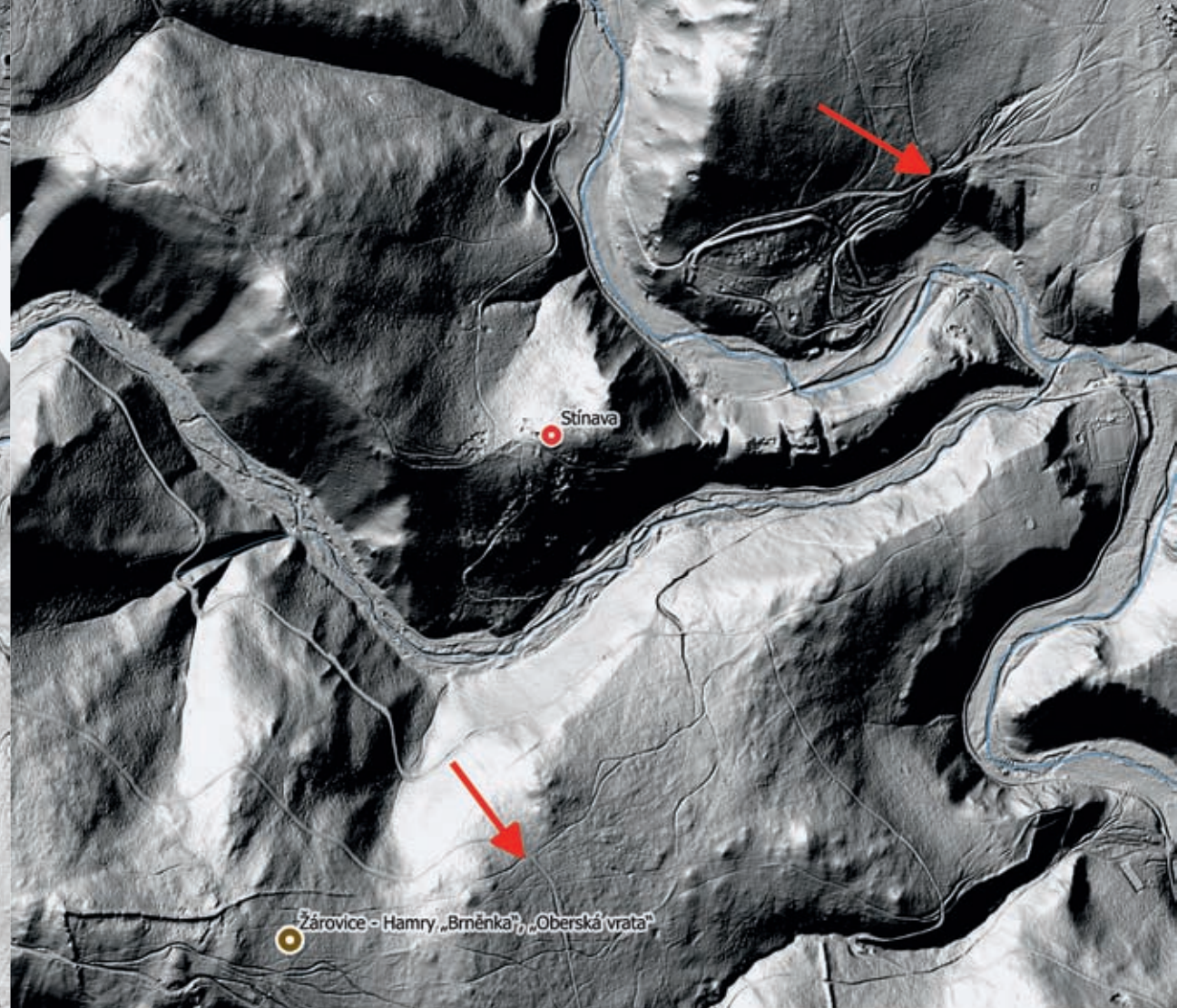
Obr. 19: ÚSEK „B“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest mezi Brnem-Líšní a Ochozí u Brna (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

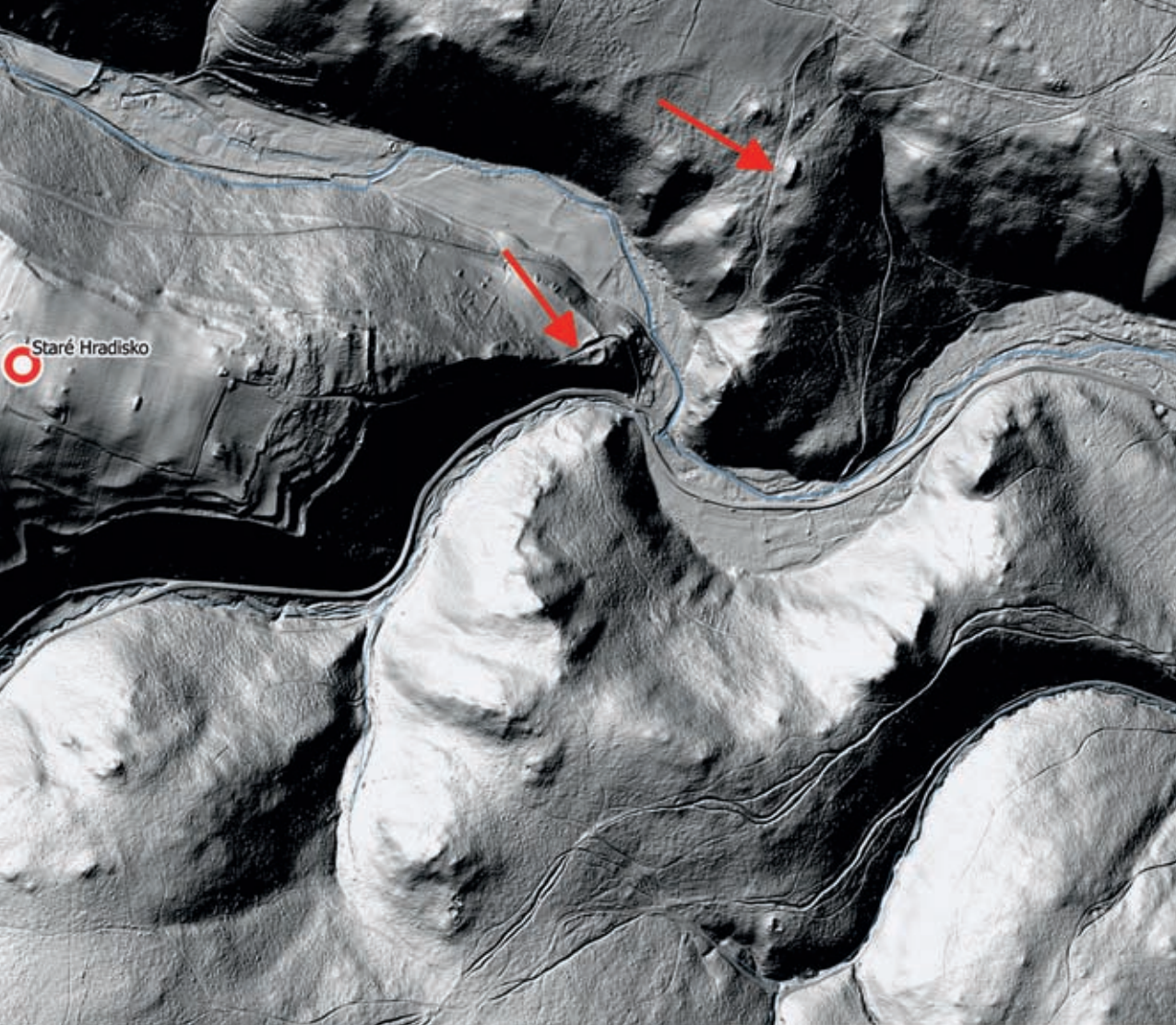
Obr. 20: ÚSEK „C“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest mezi Ochozí u Brna a Březinou (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

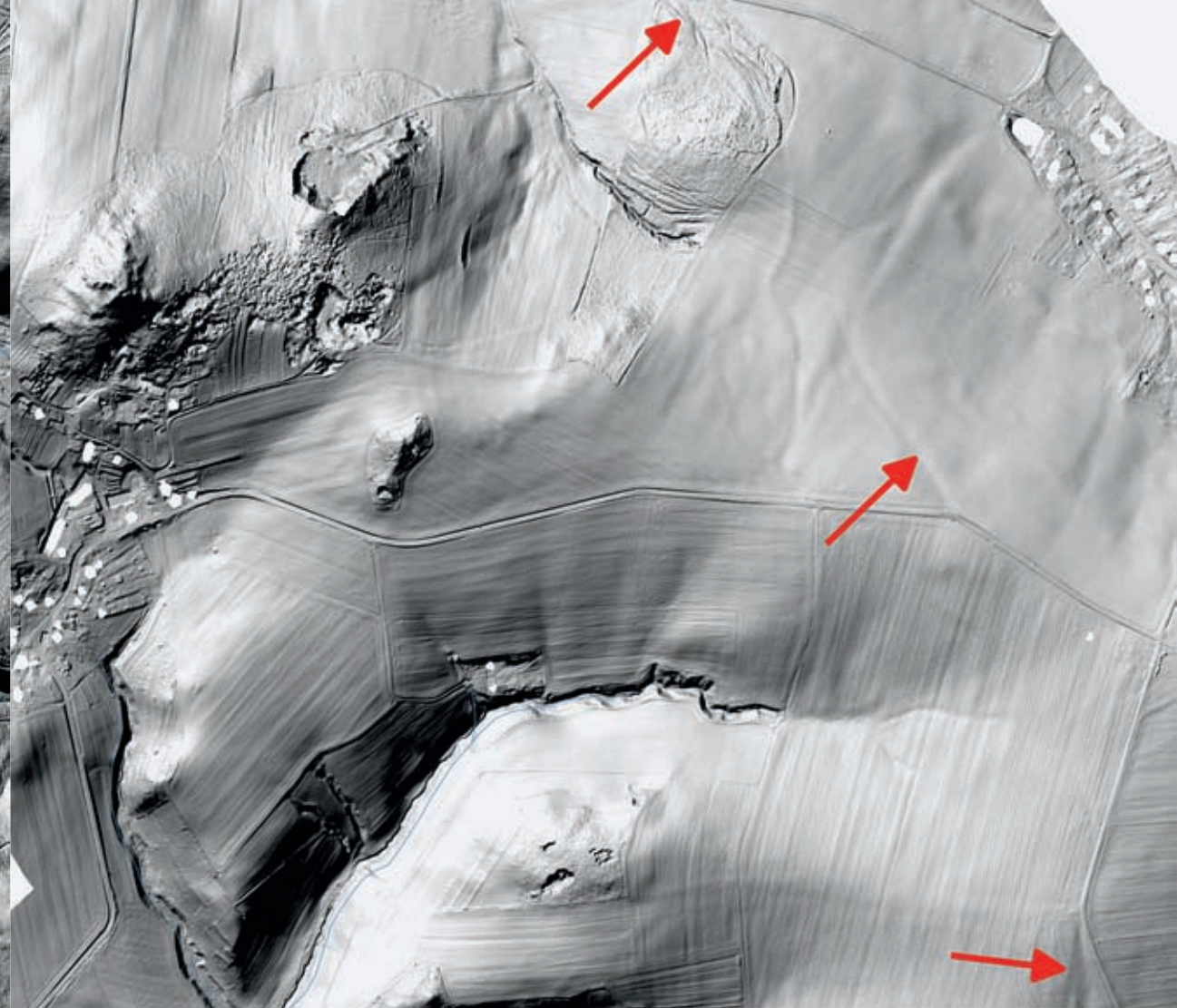
Obr. 21: ÚSEK „D“ na moravské části Jantarové stezky.
Svazky úvozových cest mezi Březinou a Bukovinou (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

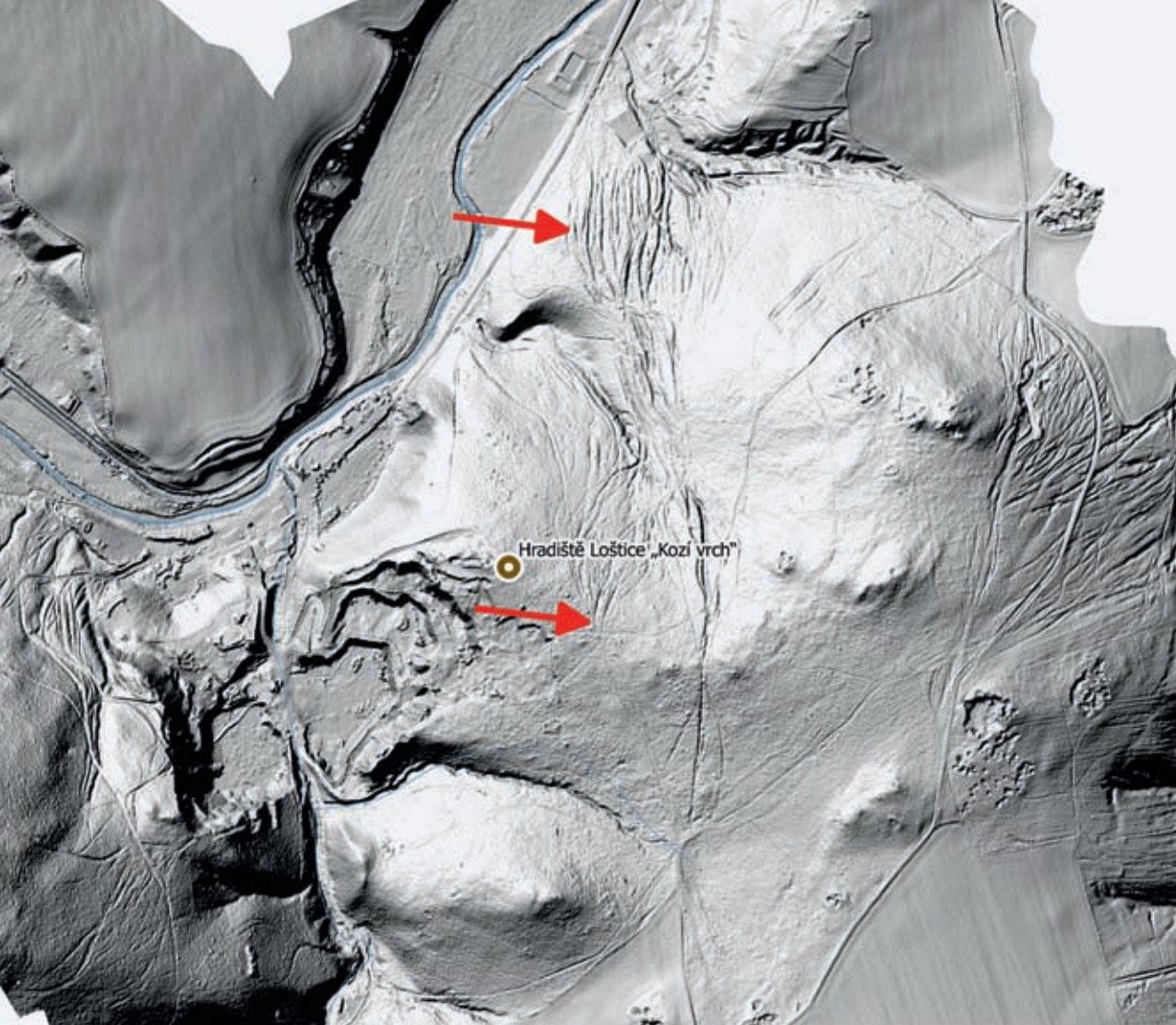
Obr. 22: ÚSEK „E“ na moravské části Jantarové stezky.
Svazky úvozových cest jihozápadně od obce Vícov (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

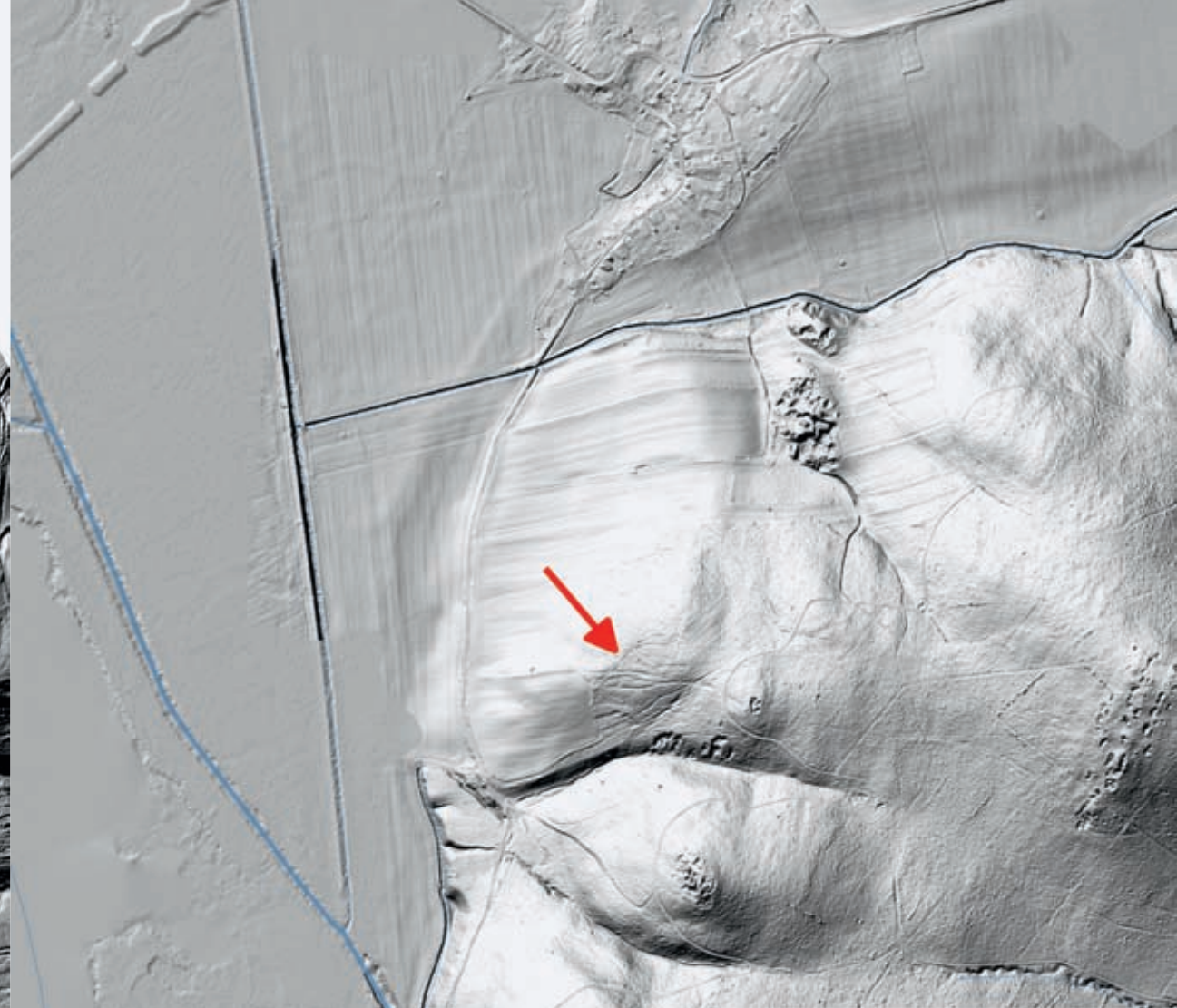
Obr. 23: ÚSEK „F“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest východně od oppida Staré Hradisko (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

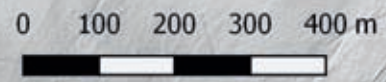
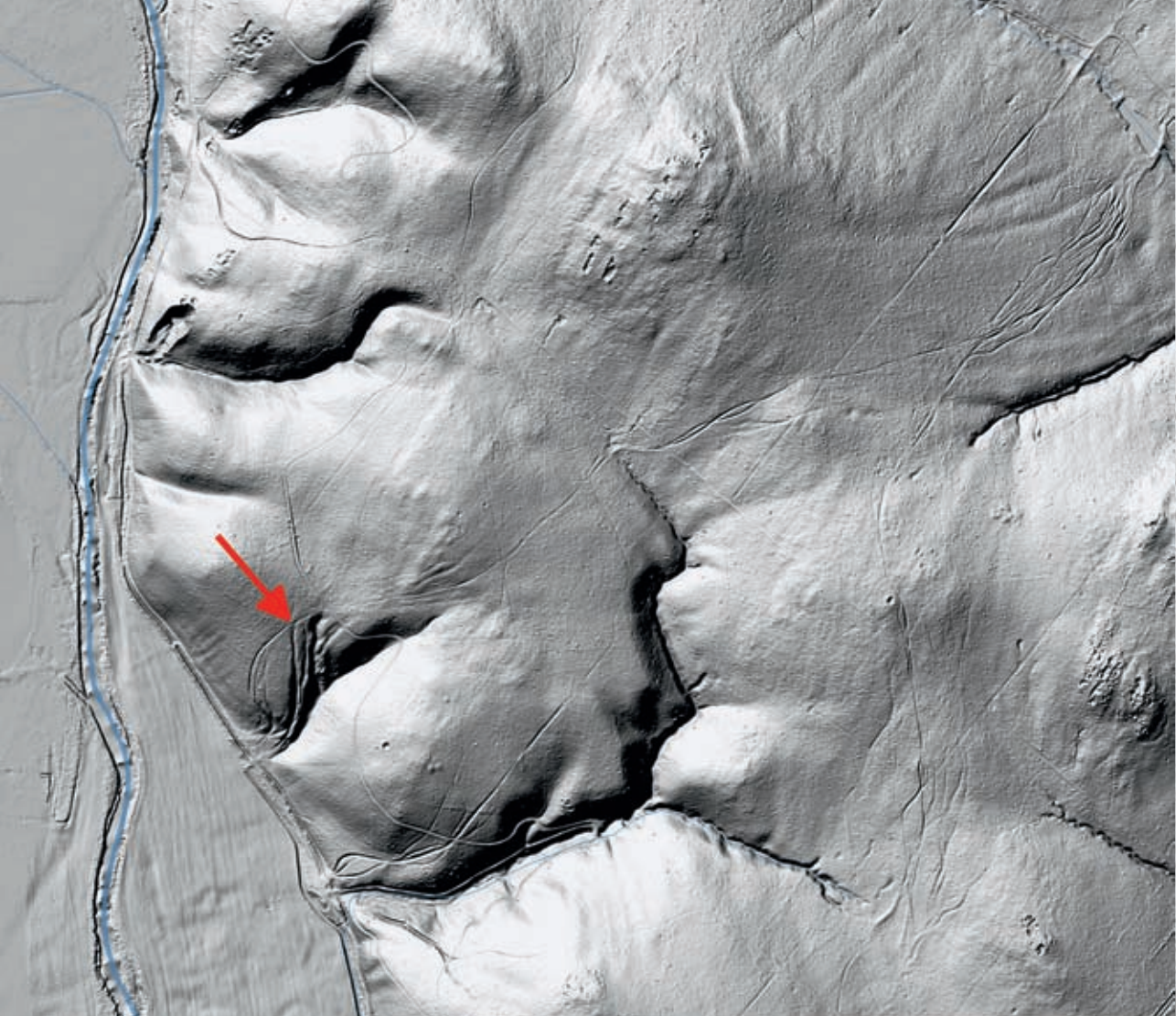
Obr. 24: ÚSEK „G“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest mezi Ješovem a Olešnicí (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

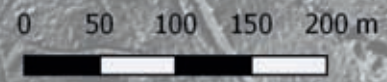
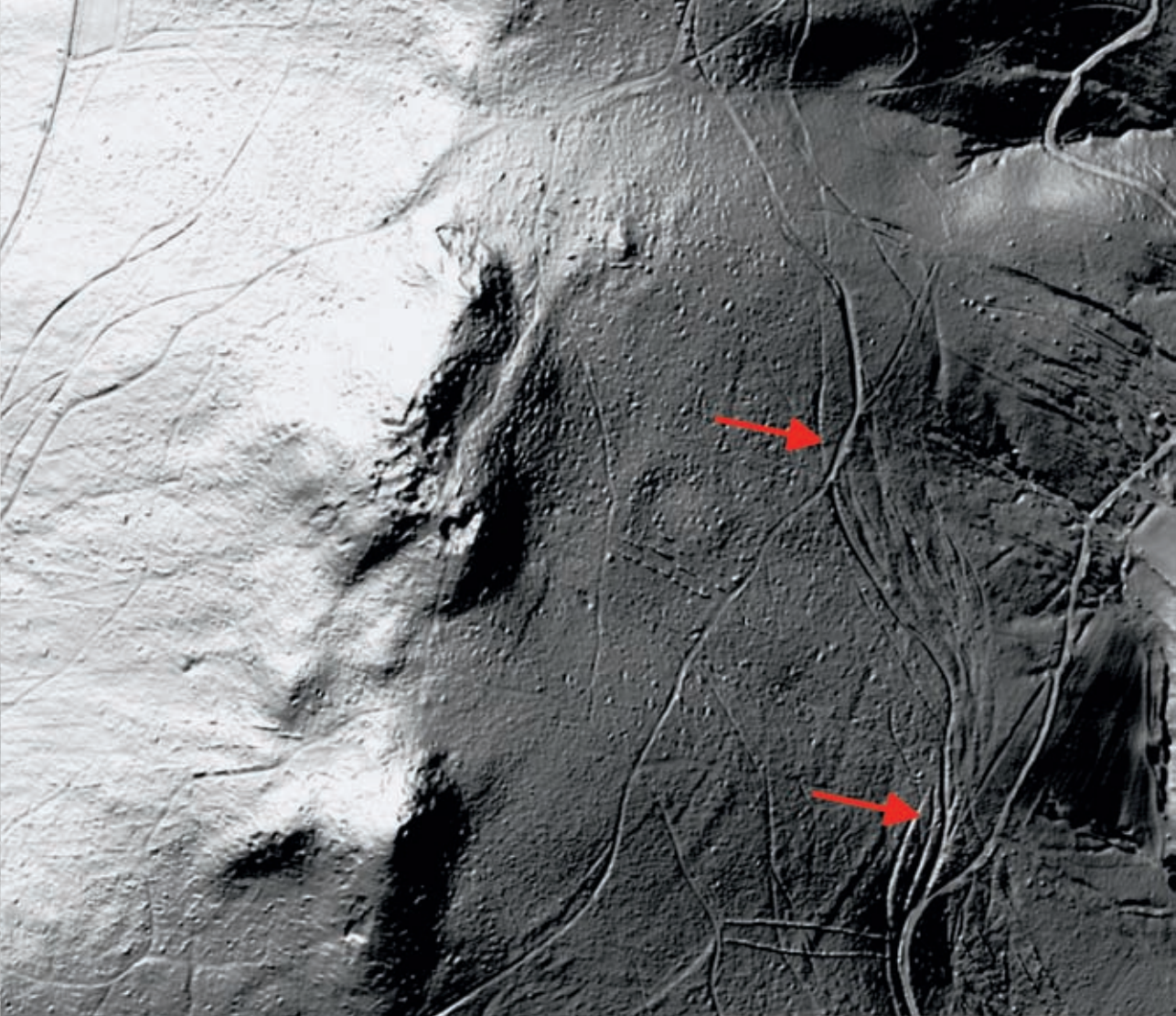
Obr. 25: ÚSEK „H“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest jižně od Loštic (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

Obr. 26: ÚSEK „I“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest východně od Mohelnice (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

Obr. 27: ÚSEK „J“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest východně od Moravičan (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

Obr. 28: ÚSEK „K“ na moravské části Jantarové stezky. Svazky úvozových cest u Dubicka (stínovaný model vytvořený z dat LLS v rámci projektů NAKI I a NAKI II).

11. Archeologické nálezy učiněné podél starých cest

V letech 2016 až 2019 bylo během řešení projektu NAKI II Moravské křižovatky uskutečněno několik desítek archeologických akcí na předem vytipovaných úsecích historických cest. Jednotlivé akce realizované pod dohledem zkušených archeologů byly zaměřeny na vyhledávání především kovových předmětů s pomocí detektorů kovů. Kromě předmětů úzce souvisejících s dopravou na cestách, jako jsou podkovy, ostruhy, udídlá a další součásti koňských postrojů, byly nacházeny také militárie, mince, kovové součásti oděvů, ozdobné šperky a další. Nacházeny byly jak novověké

a středověké předměty, tak i starší artefakty především z doby římské a laténské. Z velkého souboru předmětů je zde představeno pouze několik vybraných, u kterých předpokládáme mimo jiné i vztah k severojižním jantarovým stezkám.

Většina zde uváděných lokalit se nachází na česko-moravské historické trase v úseku mezi východními Čechami a Olomoucí. Tato trasa byla již od pravěku součástí dálkových cest západovýchodní spojující oblasti Bavorska, Čech, Moravy, Slezska a Malopolska (Krakov) a panonsko-labské vycházející z oblasti Saska přes Čechy a Moravu do Panonie, přičemž některé úseky byly společné i s jantarovými stezkami. Ze souběžného úseku tras „česko-moravské“ a „západní polsko-moravsko-zaalpské“ jsou v tomto katalogu představeny nálezy z lokalit „Křenov – na Pohledy“, „Křenov – Mařinské hradiště“, „Zadní Arnoštov – Na Žlábkách“ a „Jevíčko – na Zadní Arnoštov“. Lokality „Nové Dvory“ a „Lutín“ se nachází taktéž na „česko-moravské“ trase v blízkosti předpokládaného křížení se severojižními dálkovými trasami – v prvním případě se „střední polsko-moravsko-zaalpskou“ a v druhém případě s jednou z bočních větví „východní polsko-moravsko-zaalpské“ trasy. Poslední dvě lokality „Lašťany“ a „Dolany“ lze přiřadit nejvýchodnější českomoravské trase směřující přes Mohelnici a kolem Olomouce s pokračováním na východ a jihovýchod a také severojižní trase přicházející z Otmuchova přes Travnou horu, Šumpersko a Uničovsko s návazností na panonsko-labské trasy.

Součástí katalogu nejsou jantarové šperky ani jiné výrobky z jantarové suroviny, jelikož v rámci řešení tohoto projektu nebyly nalezeny. Představen je zde pouze nálezu surového jantaru z Mohelnice.

bronzové kolečkovité závěsky (sluneční symboly)

slezská fáze kultury lužických popelnicových polí (10.–8. stol. př. Kr.),
lokalita Nové Dvory,
Archeologické centrum Olomouc

bronzové žebrované náramky

platěnická skupina, východohalštatská kultura (6. stol. př. Kr.),
lokalita Laštany,
Archeologické centrum Olomouc

depot železných zbraní a nástrojů

doba laténská (3.–1. stol. př. Kr.),
lokalita Dolany,
Archeologické centrum Olomouc

bronzové a stříbrné římské mince

doba římská (3. stol. po Kr.),
lokalita Lutín,
Archeologické centrum Olomouc

přední část bronzového srp

středodunajská mohylová kultura až kultura lužických popelnicových polí (15.–9. stol. př. Kr.),
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

bronzová spona s ozdobnou patkou

pozdní doba halštatská, východohalštatská kultura (1. pol. 5. stol. př. Kr.),
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

bronzová dýka

středodunajská mohylová kultura (15.–14. stol. př. Kr.),
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

bronzové křížovité kování

doba laténská (3.–1. stol. př. Kr.),
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

železná podkova

vrcholný středověk až novověk (13.–16. stol.),
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

článek kovového opasku

novověk (17. stol.),
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

depot železných předmětů: hrot kopí, masivní nůž, část kopy

vrcholný středověk ?,
lokalita mezi Jevíčkem a Zadním Arnoštovem,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

železné koňské udidlo thráckého typu

pozdní doba laténská (2.–1. stol. př. Kr.),
lokalita Zadní Arnoštov „Na Žlábkách“,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

železná ostruha s bodcem

raný až vrcholný středověk (12.–13. stol.),
lokalita Zadní Arnoštov „Na Žlábkách“,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

železný třmen

vrcholný středověk (13.–14. stol.),
lokalita Zadní Arnoštov „Na Žlábkách“,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

železná ostruha s kolečkem

pozdní středověk (15. stol.),
lokalita Zadní Arnoštov „Na Žlábčích“,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

bronzová sekera se schůdkem

středodunajská mohylová kultura (15.–14. stol. př. Kr.),
lokalita mezi Křenovem a Pohledy,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

stříbrný denár Vratislava II.

raný středověk (1086–1092),
lokalita Mařínské Hradiště,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

stříbrný denár fenikového typu Vladislava I. Jindřicha

raný středověk (1197–1222),
lokalita Mařínské Hradiště,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

stříbrný malý brakteát Přemysla Otakara II.

vrcholný středověk (1253–1278),
lokalita Mařínské Hradiště,
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

Závěr

Katalog představuje nové metody a postupy mapování starých cest, a následně jejich použití k rekonstrukci vybraných prehistorických tras. Pozornost je zde věnována zejména Jantarové stezce procházející v blízkosti keltského oppida Staré Hradisko z mladší doby železné, jejíž relikty ve formě úvozových cest byly identifikovány především na lesních plochách pomocí metody leteckého laserového skenování. Na mnoha úsecích starých cest byly získány také zcela nové archeologické nálezy, které potvrzují využívání některých dopravních koridorů již hluboko v pravěku. Vzhledem k tomu, že terénní průzkumy stále pokračují, lze v následujících letech očekávat nové objevy, které potvrdí pravěký původ i u dalších cest.

Summary

The catalog for the „Amber Road“ exposition presents the results of the mapping of ancient trade routes which connected the developed Mediterranean with stations on the shores of the Baltic and North Sea since prehistoric times. The first part introduces amber as a raw material and the oldest evidence of its use. Individual methods for mapping of old roads, from traditional to modern, are then described, on whose basis, individual branches of the Amber Road, passing through Europe, are subsequently reconstructed, focusing on the Late Iron Age. The main attention is paid to the Amber Road, leading through the central part of Moravia, which was used particularly at the end of the Late Iron Age. This route was set out based on mapping of the relics of old roads, using airborne laser scanning in relation to archaeological sites from the Late Iron Age and the subsequent periods. Among the important objects in the Late Iron Age, attention is paid mainly to the Lower Austrian oppidum/highland location on the Oberleiserberg and the Moravian oppidum Staré Hradisko, where evident trading contacts with both the Baltic region and the Mediterranean were found. A large amount of amber findings in Staré Hradisko is of Baltic origin and was processed here by the Celts to such an extent that its remains were found on the site in abundance even in modern times. The catalog also includes a pictorial section with maps, relief models and photographs of archaeological artifacts obtained near individual branches of the Amber Roads. These are mainly horseshoes, spurs, militaria, coins etc. The findings were obtained as part of the project „Moravian Crossroads“ (for more information visit <https://www.m-krizovatky.cz/>), whose output is also this catalog. Unfortunately, the catalog does not include amber jewelry or other products made of amber, as they were not found within the scope of this project.

Seznam použité literatury

- Adam, D. 2003:** Analýza pozemních komunikací ve vybraném území na I. a II. vojenském mapování. *Historická geografie* 33, 71–95.
- Adam, D. 2004:** Staré stezky na Ivančicku. Nepublikovaný rkp. disertační práce. Geografický ústav Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- Adámek, F. 1961:** Pravěké hradisko a pohřebiště u Obřan. Brno.
- Alföldy, G. 1976:** *Noricum*. London – Boston.
- András, M. (ed.) 1998:** *Zalalövő története*. Zalalövő.
- Andrzejowski, J. 2010:** The Przeworsk Culture. A Brief Story (for the Foreigners). In: U. Lund Hansen – A. Bitner-Wróblewska (eds.), *Worlds Apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age*. Nordiske Fortidsminder C/7. København – Warszawa, 1–52.
- Bambasová, S. 2019:** Results of a geophysical survey at the Křenovice hillfort (Křenovice near Kojetín, okr. Přerov / CZ). In: Ch. Bockisch-Bräuer – B. Mühlendorfer – M. Schönfelder (eds.), *Die frühe Eisenzeit in Mitteleuropa – Early Iron Age in Central Europe*. Internationale Tagung vom 20.–22. Juli 2017 in Nürnberg. Beiträge zur Vorgeschichte Nordostbayerns, Band 9. Nürnberg, 329–344.
- Bang, J. 2013:** The route to a history of the cultural landscape. A Danish record of prehistoric and historic roads, tracks and related structures. In: S. Bergerbrant – S. Sabatini (eds.), *Counterpoint. Essays in archaeology and heritage studies in honour of Profesor Kristian Kristiansen*. British Archaeological Report S2508. Oxford, 703–715.
- Beck, C. W. 1985:** Criteria for amber trade. The evidence in the eastern European Neolithic. *Journal of Baltic Studies* 16/3, 200–209.
- Beck, C. W. – Shennan, S. 1991:** *Amber in Prehistoric Britain*. Oxbow Monograph 8. Oxford.
- Bernardini, F. et al. (Bernardini, F. – Vinci, G. – Forte, E. – Furlani, S. – Pipan, M. – Biolchi, S. – De Min, A. – Fragiaco, A. – Micheli, R. – Ventura, P. – Tuniz, C.) 2018:** Discovery of ancient Roman “highway“ reveals geomorphic changes in karst environments during historic times. *PLoS ONE* 13/3: e0194939.
- Błażejowski, A. 2015:** The Amber Road in Poland. State of Research and Perspectives. *Archaeologia Lituana* XII, 57–63.
- Bliujienė, A. 2011:** Northern Gold. Amber in Lithuania (c. 100 to c. 1200). *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages* 18. Leiden – Boston.
- Bochnak, T. – Goláňová, P. 2010:** „La porte de Moravie. Un point obligé sur la route de l’ambre“. In: *Routes du monde et passages obligés de la Protohistoire au haut Moyen Âge*. Actes du Colloque international d’Ouessant, 27 et 28 septembre 2007. Quimper, 161–180.

- Bochnak, T. 2006:** Les Celtes et leurs voisins septentrionaux. Collection Bibracte 12/3, 159–183.
- Bochnak, T. 2007:** Les Celtes en Pologne. Aperçu général. Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité 119/1, 25–40.
- Bochnak, T. 2014:** Importy celtyckie w kulturze przeworskiej i oksywskiej na ziemiach polskich w młodszyim okresie przedrzymskim. Zróżnicowanie – Drogi napływu – Kontekst kulturowy. Rzeszów.
- Bochnak, T. – Harasim, P. 2012:** Interregional and multidirectional contacts of local elites. A case of scabbards with crossbars decorated with three or more S-figures in Northern Poland. *Archaeologia Baltica* 18, 59–82.
- Bolina, P. – Klímek, T. – Cílek, V. 2018:** Staré cesty v krajině středních Čech. Praha.
- Bolina, P. – Šlázar, P. 2006:** K problematice falz vzniklých při majetkových sporech hradištského kláštera na severu Drahanské vrchoviny. *Časopis Matice moravské* 125/2, 307–342.
- Bolina, P. 2004:** „Per transversum mantis Scalicze“ – k interpretaci pozůstatků starých cest na katastru Dolan u Olomouce ve světle rozhraničování dohody dolanského kláštera a olomoucké kapituly z roku 1404. *Archaeologia historica* 29, 93–118.
- Bouzek, J. 1993:** The Shifts of the Amber Route. In: C. W. Beck – J. Bouzek (eds.), *Amber in Archeology. Proceedings of the Second International Conference on Amber in Archaeology, Liblice 1990*. Praha, 141–146.
- Bouzek, J. 2007:** Keltové našich zemí v evropském kontextu. Praha.
- Božič, D. 1998:** Neues über die Kontakte längs der Bernsteinstraße während der Spätlatenezeit. *Arheološki vestnik* 49, 141–156.
- Božič, D. 1999:** Die Erforschung der Latenezeit in Slowenien seit Jahr 1964 (Raziskovanje latenske dobe na Slovenskem po letu 1964). *Arheološki vestnik* 50, 189–213.
- Buchvaldek, M. – Lippert, A. – Košnar, L. 2007:** Archeologický atlas pravěké Evropy 1 a 2. Praha.
- Bukowski, Z. 1992:** Niektóre szczegóły obrządku grzebalnego w świetle badań cmentarzysk birtualnych kultury łuzyckiej na Górnym Śląsku. *Archeologia Polski* XXXVII, 57–88.
- Burdukiewicz, J. M. – Furmanek, M. 2007:** Wielokulturowe stanowisko Nowa Wieś, powiat Bolesławiec. In: B. Gediga (ed.), *Archeologiczne zeszyty autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN zeszyt 6, Badania na autostradzie A4, część 4*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN. Wrocław, 47–136.
- Cendelín, D. – Bolina, P. – Adam, D. 2010:** Jevíčko na cestě z Prahy do Olomouce v období raného středověku. Jevíčko.
- Cendelín, D. 2000a:** Staré komunikace česko-moravského pomezí. Trstenická stezka jako historický mýtus. Vizovice.
- Cendelín, D. 2003b:** Řešení starých pozemních spojů (seriózní historiografická disciplína nebo nezávazná hra?). *Staré stezky* 8, 22–30.
- Cendelín, D. 2009:** Postavení Uherského Brodu na raně středověké dopravní síti ve světle objevů relikvů zaniklých dopravních tras. *Historická geografie* 35/1, 59–94.
- Cieśliński, A. 2009:** Artefacts from the cemetery at Kong Svends Park with Southern Baltic connections. In: L. Boye – U. L. Hansen (eds.), *Wealth and Prestige. An Analysis of Rich Graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand, Denmark, Studier i Astronomi – Nyere Tid – Arkaologi II*. Kroppedal, 193–211.
- Ciglenečki, S. 2007:** Via publica and other communications between Celeia and Neviodunum in the late Roman period. *Contributions of Institute of archaeology in Zagreb* 24/1, 241–250.
- Cwaliński M., 2014:** The influx of amber to circum-Adriatic areas during the Bronze Age. Proposition of interpretative model. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 50, 183–200.
- Czajlik, Z. 2000:** Activités métallurgiques a Velem – Szentvid et a Sajópetri. In: J. P. Guillaumet (ed.), *Dix ans de coopération franco-hongroise en archéologie 1988–1998*. Budapest, 67–76.
- Czebreszuk, J. 2009:** Ways of Amber in the Northern Ponic Area. *Baltic-Pontic Studies* 14, 87–102.
- Černá, E. – Velímský, T. 1993:** Česko-saské kontakty a problematika středověkých cest přes Krušné hory a Děčínské stěny. In: J. Rak et al. (eds.), *Čechy a Sasko v proměnách dějin. Ústí nad Labem, 359–372*.
- Čižmář M. 2002:** Keltské oppidum Staré Hradisko – The Celtic Oppidum Staré Hradisko. Archeologické památky střední Moravy 4. Olomouc.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H. Ch. 2008:** Němčice-Víčeměřice, ein neues Handels und Industriezentrum der Latenezeit in Mähren. *Germania* 86, 655–700.
- Čižmář, M. – Leichmann, J. 2007:** Pozdně laténské žemovy na Moravě. Památky archeologické XCVIII, 109–128.
- Čižmář, M. 1974:** Kostrový hrob z Ptení a otázka stupně LT B2/C1 na moravských keltských pohřebištích. Archeologické rozhledy XXVI, 160–166.
- Čižmář, M. 1997:** Zum Vorkommen von Bernstein in der Latene und Romerzeit in Mahren. In: J. Čižmářová – Z. Měchurová (eds.), *Peregrinatio Gothica. Jantarová stezka – Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientie Sociales LXXXII*. Brno, 35–44.
- Čižmář, M. 2004:** Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Čižmářová, J. 1993:** Výzkum laténského sídliště ve Ptení (okr. Prostějov). Přehled výzkumů 1990, 83.
- Čižmářová, J. 2004:** Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Čižmářová, J. 2005:** Keltské pohřebiště v Brně-Maloměřicích. *Pravěk – Supplementum* 14. Brno.
- Čtverák et al. (Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejkal, L.) 2003:** Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Daňhel, M. 2014:** Eneolitické hradisko na katastru Stavenice a Úsova. Předběžná zpráva o záchraném archeologickém výzkumu v letech 2012 a 2013. In: M. Bém – J. Peška (eds.), *Ročenka 2013, Archeologické centrum Olomouc*. Olomouc, 87–109.

- Danielisová et al. (Danielisová, A. – Kysela, J. – Mangel, T. – Kyselý, R. – Militký, J.) 2018:** Iron Age site in Žehuň, Central Bohemia. An open settlement with central functions. *Památky archeologické* CIX, 127–178.
- Danielisová, A. – Mangel, T. – Drnovský, T. 2011:** Kamenné rotační mlýny a jejich význam v době laténské. *Živá Archeologie* 12, 67–71.
- Danielisová, A. 2008:** Praktické problémy spojené s modelováním pohybu pravěkou kulturní krajinou. In: J. Macháček (ed.), *Počítačová podpora II*. Brno, 110–119.
- Danielisová, A. 2010:** Oppidum České Lhotice a jeho sídelní zázemí. Praha – Pardubice.
- Dębiec, M. – Karwowski, M. 2014:** Keltské kroužky s nálitky ze Starého Hradiska. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), *Moravské křižovatky, střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 667–680.
- Denecke, D. 1969:** Methodische Untersuchungen zur historisch-geographischen Wegforschung im Raum zwischen Solling und Harz. *Ausgewählte Beiträge*. Stuttgart.
- Denecke, D. 2005:** Wege der Historischen Geographie und Kulturlandschaftsforschung. *Ausgewählte Beiträge*. Stuttgart.
- Drda, P. – Rybová, A. 1998:** Keltové a Čechy. Praha.
- Droberjar, E. – Knápek, R. – Zavřel, P. 2018:** Römische Importe und römisch-germanische Kontakte in Südböhmen. In: O. Chvojka et al., *Fines Transire* 27. Rahden/Westf., 125–144.
- Dulęba, P. – Soida, J. 2017:** Samborowice – Celtycka wieś na bursztynowym szlaku. *Archeologia Żywa* 2/2017, 52–59.
- Đurkovičová, E. 2015:** Topografické poznatky o mikroregiónoch v okolí dnešnej Bratislavy a Šoprone v staršej dobe železnej. *Zborník Slovenského národného múzea – Supplementum* 9, 229–254.
- Dymowski, A. – Romanowski, A. 2017:** Finds of Roman Republican coins from the Przeworsk culture settlement concentration in the middle Proсна drainage. *Numismatický sborník* 31/2, 176–185.
- Dymowski, A. 2011:** Monety Republiki Rzymskiej na ziemiach polskich. Kilka uwag na bazie nowego materiału ze znalezisk drobnych. *Wiadomości Numizmatyczne* LV, 133–160.
- Eibner, C. 1996:** Das „Kaiserköpperl“ in Bärndorf, Gem, Rottenmann, Stmk., ein Ansitz der Späthallstatt/ Frühlatenezeit im Grenzbereich zwischen Ost- und Westhallstattkreis, In: E. Jerem – A. Lippert (eds.), *Die Osthallstattkultur, Akten des Internationalen Symposiums, Sopron*, 10.–14. Mai 1994. Budapest, 87–94.
- Elschek, K. 2012:** Römische Baumaterial, Dachziegel und Ziegeln vom Záhorie-Gebiet und aus Zohor (Westslowakei). *Zborník Slovenského národného múzea CVI – Archeológia* 22, 259–265.
- Elšíšková, V. 2009:** Sídliště Kanín a problematika laténských dvorců. *Nepublikovaný rkp. bakalářské práce. Ústav pro archeologii Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.*
- Faltýnová, M. – Nový, P. 2014:** Airborne Laser Scanning and Image Processing Techniques for Archaeological Prospection. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences* XL/5, 231–235.
- Fernández-Götz, M. 2016:** Urban experiences in Early Iron Age Europe. Central places and social complexity. *Contributions in New World Archaeology* 9, 11–32.
- Fernandez-Gotz, M. 2018:** Urbanization in Iron Age Europe. Trajectories, patterns, and social dynamics. *Journal of Archaeological Research* 26, 117–162.
- Fichtl, S. 2000:** La ville celtique. Les oppida de 150 av. J.-C. a`15 ap. J.-C. Paris.
- Freudenberg, M. 2012:** Grab und Kultanlage der älteren Bronzezeit von Hüsby, Kreis Schleswig-Flensburg. In: D. Bérenger – J. Bourgeois – M. Talon – S. Wirth (eds.), *Gräberlandschaften der Bronzezeit, Bodenaltertümer Westfalens* 51. Darmstadt, 619–639.
- Fryzl, J. 2016:** Římsko-provinciální spony z oblasti severně od středního Dunaje a jejich význam v tehdejší živé kultuře. *Nepublikovaný rkp. disertační práce. Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.*
- Fütterer, P. 2015:** Die Altstraßenverbindung der Königshöfe Saalfeld und Kirchberg. Annotationen zum Beitrag „Altstraßen als Geschichtsquelle und Bodendenkmal“. In: B. W. Bahn – P. Fütterer – A. Jakob – B. Umann (eds.), *Altstraßen in Südhüringen. Stand und Perspektiven der Altstraßenforschung*. Langenweißbach, 29–40.
- Gabler, D. 2017:** Die archäologischen Evidenzen der Markomannisch-Sarmatischen Kriege (166–180 n. Chr.) in den Donauprovinzen. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 61, 21–40.
- Gaspari, A. 2014:** Prazgodoviska in rimska Emona. *Vodnik skozi arheološko preteklost predhodnice Ljubljane / Prehistoric and Roman Emona. A Guide through the archaeological past of the Ljubljana's predecessor*. Ljubljana.
- Gedl, M. 1987:** *Cmentarzysko ze schyłku epoki brązu w Kietrzu*. Tom II. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Geršl, J. 2017:** Sídelní strategie púchovské kultury na území Moravy a českého Slezska. *Nepublikovaný rkp. bakalářské práce. Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.*
- Gietl, R. 2004:** Die Römer auf den Pässen der Ostalpen. Wien.
- Gleirscher, P. 2010:** Keltisch, frühmittelalterlich oder türkenzeitlich? Zur Datierung einfach strukturierter Wehranlagen im Südstalpenraum. *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 26, 7–32.
- Golec, M. 2005:** Horákovská kultura. *Nepublikovaný rkp. dizertační práce. Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.*
- Golec, M. 2019:** *Fenomén Býčí skála. Krajina, jeskyně a člověk*. Praha.
- Gołmbiowska, I. 2011:** Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2011–2014 dla gminy Kwidzyn. Kwidzyn.

- Gömöri, J. 2009:** Amber artefacts and the relics of the Amber Road from the Roman period in Sopron. In: B. Kosmowska-Ceranowicz – W. Gierłowski (eds.), AMBERIF 2009, 16th Seminar, Gdańsk – Warsaw, March 14, 2009. Gdańsk – Warsaw, 17–24.
- Grabherr, G. 2016:** In summo viae Noricae – Die Scheitelstrecke der norischen Hauptstraße. In: M. Pfeil (ed.), Römische vici und Verkehrsinfrastruktur in Raetien und Noricum. Akten des Colloquium Bedaium 2015. Schriftenreihe des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege 15. München, 203–209.
- Gregerová, M. 2004:** Keramika Postřelmov. Petrograficko – mineralogicko – geochemické posouzení. Rkp. znaleckého posudku. Uloženo: Ústav geologických věd MU Brno.
- Grömer, K. 2010:** Prähistorische Textilkunst in Mitteleuropa. Geschichte des Handwerkes und Kleidung vor den Römern. Vienna.
- Gurba, J. 1997:** Bernstein während des Äneolithikum. In: J. Čižmářová – Z. Měchurová (eds.), Peregrinatio Gothica. Jantarová stezka – Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientie Sociales LXXXII. Brno, 9–15.
- Gyula, N. 1997:** Óskori földvárak Sopron mellett. Soproni szemle 51, 118–134.
- Halama, J. – Zeman, T. 2009:** Nálezy žernovů z kontextů doby římské v Čechách a na Moravě. In: M. Karwowski – E. Droberjar (eds.), Archeologia Barbarzyńców 2008. Powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok 2008. Rzeszów, 479–530.
- Halama, J. 2012:** Nálezy bronzů z lesa u Malé Polanky (k. ú. Hrabová, okr. Šumperk). Doklady dvou různých (?) aktivit KLPP mimo sídlištní a pohřební areály. In: J. Juchelka (ed.), Archeologický sborník. K šedesátým narozeninám Vratislava Janáka. Opava, 102–119.
- Halama, J. 2014:** Dvě rané středověké sekerky z podhůří Jeseníků a Králického Sněžníku. Praehistorica 32/2, 59–65.
- Halama, J. 2015:** Další měděná sekera s křížovým ostřím z Velkých Losin (okr. Šumperk). Mohlo jít o eneolitický depot z podhůří Jeseníků? Pravěk – nová řada 23, 5–16.
- Halama, J. 2016:** Police (okr. Šumperk). Přehled výzkumů 57/1, 226.
- Hanghai, A. – Horí, Y. – Ajioka, O. 2009:** Laser Scanning of Streets in Pompeii. Proceedings of the 22nd CIPA Symposium, October 11.–15. Kyoto.
- Hanuliak, M. 1998:** Komunikácie Slovenska z 10.–13. storočia v kontexte trás vojenských akcií. Archaeologia historica 23, 233–244.
- Harasim, P. 2011:** Problematyka importowanych fibul proveniencji lateńskiej w kulturze oksywskiej. In: M. Fudziński – H. Paner (eds.), Między kulturą pomorską a kulturą oksywską. Przemiany kulturowe w okresie lateńskim. Gdańsk, 221–264.
- Harasim, P. 2013:** Studia nad lateńskimi i prowincjonalnorzymskimi importami w kulturze oksywskiej. Wiadomości archeologiczne LXIV, 3–48.
- Harl, O. 2011:** Polybios bereist um 150 v. Chr. die östliche Cisalpinia und besucht die norischen Tauriskier. Tyche, Beiträge zur Alten Geschichte. Papyrologie und Epigraphik 26, 91–140.
- Hečková, J. 2012:** Slovensko na križovatke veľkých ciest staroveku – Jantárová cesta. Kontexty kultúry a turizmu 5/1, 3–6.
- Heeb, B. S. et al. (Heeb, B. S. – Szentmiklosi, A. – Krause, R. – Wemhoff, M. – Harding, A. – Heske, I. – Bähr, V. – Schußmann, M. – Rassmann, K. – Reiter, S. – Batora, J. – Müller-Scheeßel, N. – Przybyła, M. S. – Jędrzyk, J. – Szabó, G. V. – Szeverényi, V. – Czukur, P. – Priskin, A. – Szalontai, C. – Bulatović, A. – Filipović, V. – Molloy, B. – Jovanović, D. – Mirković-Marić, N. – Marić, M. – Mertl, P. – Milišinić, L. – Marta, L. – Bejinariu, I. – Uhnér, C. – Bălărie, A. – Lehmpuhl, R.) 2017:** Fortifications. The Rise And Fall Of Defended Sites In Late Bronze And Early Iron Age Of South-East Europe. International Conference in Timișoara, Romania from November 11th to 13th, 2015, Staatliche Museen zu Berlin. Berlin.
- Heiling, I. 1989:** Die römische Bernsteinstraße im Mittelburgenland. Burgenländische Heimatblätter 51, 97–116.
- Hesse, R. 2018:** Airborne laser scanning in der archäologischen prospektion. Mitteilungsblatt der Deutschen Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit 2018/2, 1–11.
- Hildebrandt-Radke, I. 2010:** Wiek i główne fazy procesów denudacji akumulacji w świetle uwarunkowań topograficznych stanowiska archeologicznego w Bruszczewie. In: J. Müller – J. Czebreszuk – J. Kneisel (eds.), Bruszczewo II. Ausgrabungen und Forschungen in einer prähistorischen Siedlungskammer Großpolens. Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa. Bonn, 16–37.
- Hlava, M. 2012:** K výzkumu oppid v Čechách a na Moravě v uplynulých dvou stoletích. Legendy a fakta. Archeologie ve středních Čechách 16/1, 468–486.
- Hlava, M. 2015:** Laténský depot z Ptení (okr. Prostějov). Nová fakta. Památky archeologické CVI, 247–290.
- Holzer, V. 2007:** Das keltische Zentrum Roseldorf/Sandberg (Niederösterreich) – ein neuer Siedlungstyp? In: J. Prammer – E. Sandner – C. Tappert (eds.), Siedlungsdynamik und Gesellschaft. Straubing, 393–410.
- Horník, P. – Jílek, J. 2017:** Noricko-panonské spony s křídélky na lučíku ve východních Čechách a na českomoravském pomezí. Archeologie východních Čech 11 (2016), 129–139.
- Choc, P. 1965:** Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. Sborník Československé společnosti zeměpisné 70, 16–33.
- Chytráček et al. (Chytráček, M. – Golec, M. – Chvojka, O. – Metlička, M. – Michálek, J. – Novotná, M. – Frolíková, D.) 2017:** Jantar starší doby železné a průběh jantarové stezky ve střední Evropě, Amber of the Early Iron Age and the course of the Amber Road in Central Europe. Památky archeologické CVIII, 121–256.

- Chytráček, M. – Šmejda, L. 2005:** Opevněný areál na Vladaři a jeho zázemí. K poznání sídelních struktur doby bronzové a železné na horním toku Střely v západních Čechách. *Archeologické rozhledy LVII/1*, 3–56.
- Chytráček, M. 2012:** Böhmen im überregionalen Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatenezeit. Die Entstehung der neuen Kunstform und die Herausbildung von zentralen Befestigungen während Ha D3 und LT A. In: Ch. Pare (ed.), *Kunst und Kommunikation. Zentralisierungsprozesse in Gessellschaften des europäischen Barbarikums im 1. Jahrtausend v. Chr., Teilkolloquium im Rahmen des Schwerpunktprogrammes 1171 der Deutschen Forschungsgemeinschaft „Frühe Zentralisierungs- und Urbanisierungsprozesse. Zur Genese und Entwicklung frühkeltischer Fürstensitze und ihres territorialen Umlandes“*. Mainz, 191–220.
- Janák, V. 2009:** Evropská dimenze slezských dějin – pravěk. In: Z. Jirásek et al. (ed.), *Evropská dimenze slezských dějin*. Opava, 9–30.
- Jankó, F. – Kücsán, J. – Szende, K. 2010:** The Historical Topography of Sopron. In: F. Jankó et al. (eds.), *Sopron, Hungarian Atlas of Historic Towns 1*. Sopron, 5–55.
- Jarzęcki, K. – Rakoczy, J. 2010:** Wartość źródłowa znalezisk monet antycznych z okolic Inowrocławia. *Bydgoszcz – Toruń*.
- Jernej, R. 2004:** Die Wallanlage St. Helena bei Dellach im Gailtal, Kärnten. *Arheološki vestnik* 55, 481–508.
- John, J. 2010:** Možnosti a limity počítačové rekonstrukce minulých cest na příkladu Čertovy louky v Krkonoších. *Acta FF ZČU 4/10*, 238–247.
- Juchelka, J. 2014:** Lužická kultura v českém Slezsku. *Brno*.
- Juchelka, J. 2015:** Sídliště ze starší doby železné v Loděnici u Opavy. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales C*, 97–123.
- Kaczanowski, P. – Przychodni, A. 2014:** Uwagi o chronologii absolutnej początków młodszego okresu wpływów rzymskich w kulturze przeworskiej. *Wiadomości archeologiczne* 65, 135–147.
- Kajfež, T. 2003:** Trojane cesta. In: B. Djurić et al. (ed.), *Zemlja pod vašimi nogami Arheologija na avtocestah Slovenije Vodnik po najdiščih*. Ljubljana, 267–268.
- Kalábek, M. – Vrána, J. 2018:** Archeologické výzkumy starých cest na střední Moravě. *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu 2018. Vlastivědný věstník moravský – Supplementum* 3, 33–44.
- Karlsen, H. – Neumayer, H. 2012:** Das Land des Bernsteins im frühen Mittelalter: Merowingerzeitliche Funde aus Ostpreußen und der Handel mit Bernstein zwischen Donau und Atlantik. In: E. Peytremann (ed.), *Des Fleuves et des hommes a l'époque mérovingienne – Territoire fluvial et société au premier Moyen Âge (Ve-XIIe siècle)*. Actes des XXXIIIe Journées internationales d'Archéologie mérovingienne Strasbourg, 28–30 septembre 2012. Dijon, 367–389.
- Karlsen, H. 2011:** Bernstein in Mitteleuropa – Apotropaion und Prestigeobjekt zwischen Latenezeit und frühem Mittelalter. *Eurasia Antiqua* 17, 233–250.
- Karwowski, M. et al. (Karwowski, M. – Ramsel, P. C. – Kavur, B. – Dizdar, M. – Drni, I. – Boži, D. – Militký, J. – Dębic, M. – Čambal, R. – Gregor, M. – Bazovský, I. – Březinová, G. – Kovár, B. – Łuczkiwicz, P. – Prohászka, P. – Timár, L. – Musilová, M. – Erdrich, M.) 2016:** Boii – Taurisci. *Proceedings of the International Seminar, Oberleis-Klement, June 14th–15th, 2012. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 85. Wien.
- Karwowski, M. 2004:** Latenezeitlicher Glasringschmuck aus Ostösterreich, *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 55. Wien.
- Karwowski, M. 2008:** Neue Forschungen zur peripheren Enklave der La Tène Kultur im südostpolnischen Karpatenvorland. In: Ch. Eggel et al. (eds.), *Ritus und Religion in der Eisenzeit, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 49. Langenweissbach, 143–154.
- Karwowski, M. 2012:** Der keltische Oberleiserberg. In: E. Lauerermann – P. Trebsche (eds.), *Beiträge zum Tag der Niederösterreichischen Landesarchäologie 2012, Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums N. F. 507*. Asparn – Zaya, 40–48.
- Karwowski, M. 2016:** Southern Cross-Regional Connections of the Celtic Settlement on the Oberleiserberg: An Analysis of Selected Finds. In: M. Karwowski – P. C. Ramsel (eds.), *Boii – Taurisci, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 85. Wien, 69–87.
- Karwowski, M. 2015:** Die befestigten Höhensiedlungen in der „boischen“ Donauzone. In: M. Karwowski – V. Salač – S. Sievers (eds.), *Boier zwischen Realität und Fiktion, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 21. Bonn, 211–223.
- Kašpárek, P. 2013:** Sídlištní objekt kultury s lineární keramikou a hornoslezské lengyelské skupiny v Postřelmově „U Františka“ (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů 54/1*, 47–55.
- Kathleen, V. 2011:** Late La Tène oppida in West and Central Europe. *Nepublikovaný rkp. dizertační práce. The School of History, Archaeology and Religion at Cardiff University*.
- Kern et al. (Kern, A. – Kowarik, K. – Rausch, A. W. – Reschreiter, H.) 2009:** Kingdom of salt. 7000 years of Hallstatt. *Veröffentlichungen der Prähistorischen Abteilung* 3. Vienna.
- Kirschmer, H. 2013:** Die römische Militärstraße. *Benningen – Murrhardt*.
- Klagian, T. 2015:** Bregentz. *Stadt am Bodensee*.
- Kolb, A. 2019:** Roman Roads. *New Evidence – New Perspectives*. Berlin – Boston.
- Komoróczy, B. – Vlach M. 2010:** Využití GIS pro výzkum římského vojenského zásahu na barbarské území ve střední Evropě v době markomanských válek – Úvod do problematiky a perspektivy. In: J. Beljak – G. Březinová – V. Varsik (eds.), *Archeológia barbarov 2009, Archaeologia Slovaca Monographiae*. Nitra, 247–290.

- Komoróczy, B. 2006:** „K otázce forem římských importů v sídlištním prostředí moravských Germánů“. Konference „II. Protohistorická konference, Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení (1. stol. př. Kr. – 7. stol. po Kr.)“. České Budějovice.
- Korošak, N. 2015:** Informativni paviljon z manjšim lokalom nasproti občinske stavbe v Celju. Projektna naloga univerzitetnega študijskega programa 1. stopnje. Maribor.
- Kos, P. 2004:** Pohřby žen z doby halštatské v Modřicích u Brna. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1, 271–292.
- Kotýnek, M. 2018:** Laténské nálezy z hradíště Karlovice – Čertova ruka. Nepublikovaný rkp. magisterské práce. Ústav pro archeologii Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.
- Kouřil, P. – Gryc, J. 2014:** Hradiska 10.–12. století na severní Moravě a v českém Slezsku. In: K. Chrzan – K. Czaplá – S. Mozdziuch (eds.), Funkcje grodów w państwach wczesnośredniowiecznej Europy Środkowej. Społeczeństwo, gospodarka, ideologia. Wrocław – Głogów, 99–171.
- Kouřimský, J. 2003:** Minerály. 1. české vyd. Praha.
- Králová, A. 2002:** Rekonstrukce pravěkých komunikací. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie nenalézaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla. Dobrá Voda u Pelhřimova, 101–107.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007a:** Zlatá stezka – Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty, 1. Úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007b:** Zlatá stezka – Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty, 2. Úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2009:** Zlatá stezka – Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty, 3. Úsek Kašperské hory – státní hranice. České Budějovice.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2013:** Der Goldene Steig. Historische und archäologische Erforschung eines bedeutenden mittelalterlichen Handelsweges. 4., Die Strecke Staatsgrenze – Passau. Passau.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2015:** Zlatá stezka – Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty, 4. Úsek státní hranice – Pasov. Prachatice.
- Kyrlé, G. – Hofmann, J. 1924:** Siedlungen und Gräber auf dem Malleitenberge. Österreichische Kunsttopographie 18, 379.
- Kysela, J. – Danielisová, A. – Militký, J. 2014:** Středomořské importy z oppida Třísov. Nálezy z povrchové prospekce s detektory kovů z let 2007–2013. Archeologické rozhledy LXVI, 567–608.
- Kysela, J. 2014:** Okruhy středomořského importu ve střední Evropě pozdní doby laténské. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křižovatky, střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 229–242.
- Lauermann, E. 1990:** Der Praunsberg bei Niederfellabrunn, Gem. Niederhollabrunn, Niederösterreich. Eine hallstattzeitliche Höhensiedlung im Weinviertel. Archaeologia Austriaca 74, 61–77.
- Lauermann, E. 1996:** Die Hallstattkultur im Weinviertel Niederösterreichs (800/750–450/400). Jahrbuch für Landeskunde NÖ Neue Folge 62, 101–127.
- Läuter, R. 1965:** Älteste Karte des Teßtals. In: O. J. Schneider (ed.), Heimat im Teßtal. Mannheim, 65.
- Lobisser, W. – Neubauer W. 1997:** Rekonstruktion der spätlatenezeitlichen Befestigungsanlage auf der Höhensiedlung Burg bei Schwarzenbach/NÖ. MG Schwarzenbach VB Wiener Neustadt. Archaeologia Austriaca 1997, 211–219.
- Lohner-Urban, U. – Scherrer, P. (eds.) 2015:** Der obere Donauraum 50 v. bis 50 n. Chr. Berlin.
- Malina, J. (ed.) 2003:** Panoráma biologické a sociokulturní antropologie. Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů. Brno.
- Malinowski T. 1962:** Obrządek pogrzebowy ludności kultury łużyckiej w Polsce. Przegląd Archeologiczny 14, 5–135.
- Malinowski, T. 1971:** Über den Bernsteinhandel zwischen den südöstlichen baltischen Ufergebieten und dem suden Europas in der frühen Eisenzeit. Prehistorisches Zeitschrift 42, 102–110.
- Manske, D.J. 2003:** Sulzbach und sein Umland – Verkehrspfortensituation vom frühen Mittelalter bis heute. Sulzbach und das Land zwischen Naab und Vils im frühen Mittelalter, Band 19. Rosenberg.
- Martínek, J. et al. (Martínek, J. – Létal, A. – Peška, J. – Kalábek, M. – Vrána, J. – Šlězár, P.) 2013:** Identifikace starých cest a dalších objektů za pomoci LLS. In: M. Gojda et al., Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. Plzeň, 228–240.
- Martínek, J. – Šlězár, P. 2014:** Po stopách starých cest. Katalog k výstavě pořádané ve dnech 23. 9. 2014 – 29. 11. 2014 v Muzeu silnic ve Vikýřovicích u Šumperka. Brno.
- Martínek, J. et al. (Martínek, J. – Létal, A. – Miřijovský, J. – Šlězár, P. – Vích, D. – Kalábek, M.) 2014:** Poznáváme historické cesty – Discovering historical roads. Brno.
- Martini, S. 2016:** Viae iungunt – das Beispiel der Römerstraße Augusta Treverorum/Trier – Divodurum/Metz. In: M. Koch (ed.), Archäologie in der Großregion: Beiträge des internationalen Symposiums zur Archäologie in der Großregion in der Europäischen Akademie Otzenhausen vom 19.–22. Februar 2015. Nonnweiler, 133–148.
- Márton, A. – Gauthier, E. 2012:** Choix sociaux et stratégies d'une dépense funéraire. Céramiques importées dans les nécropoles de Pannonie au Haut-Empire. Histoire & mesure XXVII/1, 97–132.
- Mazurowski, R. F. 2014:** Prahistoryczne bursztyniarstwo na Żuławach Wiślanych. Późnoneolityczne centrum pozyskiwania i obróbki bursztynu w niedźwiedziówcekim mikroregionie osadniczym (3300 – 2400 l. p.n.e.). Malbork.
- Mikulková, B. 2014:** Nástin struktury germánského pohřebiště v Modřicích. In: B. Komoróczy (ed.), Sociální diferenciacie barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 44. Brno, 169–180.
- Militký, J. – Kysela, J. – Tisucká, M. 2018:** Keltové. Čechy v 8. až 1. století před Kristem. Praha.

- Militký, J. – Vích, D. 2018:** Keltské mince ze sídliště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí). Příspěvek k otázce lokalit centrálního charakteru v Čechách z pohledu numismatiky. Numismatický sborník 32/1, 3–25.
- Militký, J. 2018:** Celtic coins from the central site of Žehuň. Památky archeologické CIX, 179–231.
- Mírová, Z. – Golec, M. 2018:** Hallstatt Magnate Graves from Brno-Holásky 1 and 2 in Central European Context. *Archaeologiae Regionalis Fontes* 13. Olomouc.
- Mócsy, A. 1974:** Pannonia and Upper Moesia. London.
- Montelius, O. 1910:** Der Handel in der Vorzeit. *Prähistorisches Zeitschrift* 2, 249–291.
- Moore, T. 2017:** Beyond Iron Age “towns“. Examining oppida as examples of low-density urbanism. *Oxford journal of archaeology* 36/3, 287–305.
- Morris, I. 1987:** Burial and Ancient Society. The Rise of the Greek City-State. Cambridge.
- Mosser, M. 2015:** The legionary fortress of Vindobona (Vienna, Austria). Change in function and design in the late Roman period. In: R. Collins – M. Symonds – M. Weber (eds.), *Roman military architecture on the frontiers. Armies and their Architecture in Late Antiquity*. Oxford, 76–89.
- Mráv, Z. 2013:** The Roman Army along the amber road between Poetovio and Carnuntum in the 1st century A.D. – Archaeological evidence. *Communicationes Archaeologicae Hungaricae* 2010–2013, 49–100.
- Natuniewicz-Sekuła, M. – Okulicz-Kozaryn, J. 2011:** Weklisce. A Cemetery of the Wielbark Culture on the Eastern Margin of Vistula Delta (Excavations 1984–2004). *Monumenta Archaeologica Barbarica* 17, Warszawa.
- Navarro, J. M. 1925:** Prehistoric Routes between Northern Europe and Italy Defined by the Amber Trade. *The Geographical Journal* 66, 481–507.
- Nekvasil, J. 1982:** Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech. *Fontes archaeologiae Moraviae* XIV/1,2. Brno.
- Němec, R. 2001:** Žitavská cesta a založení celestinského kláštera na Ojvíně v intencích územní politiky Karla IV. *Historická geografie* 31, 211–226.
- Nestorovič, A. 2012:** Inter Orientem et Occidentem, Slovenija in Ptuj med vzhodom in zahodom. Rimska doba ali čas prve globalizacije. In: V. Perko – A. Nestorovič – I. Žižek (eds.), *Ex Oriente Lux. Roman Lamps from Slovenia*. Ptuj, 7–23.
- Neugebauer, J. W. – Neugebauer M. Ch. 1981:** Bericht über die Grabungen in den Befestigungsanlagen der Lengyelkultur auf dem sogenannten Schanzboden zu Falkenstein in Niederösterreich. *Fundberichte aus Österreich* 19, 151–155.
- Nicolai, C. 2017:** Urbanism of the oppida. A case study from Bavaria. In: S. Stoddart (ed.), *Delicate urbanism in context. Settlement nucleation in pre-Roman Germany*. Cambridge, 27–39.
- Niesiołowska-Wędzka, A. 1989:** Procesy urbanizacyjne w kulturze łużyckiej w świetle oddziaływań kultur południowych. *Polskie Badania Archeologiczne* 29. Wrocław.
- Nortmann, H. 2012:** Altstraße – Römerstraße? Funde und Ausgrabungen im Bezirk Trier 44, 7–18.
- Nový, P. 2008:** K metodice výzkumu a datace starých komunikací. *Staré stezky* 12, 9–15.
- Nowotnig, W. 1936:** Zwei Bernsteinspeicher der Spätlatenezeit bei Breslau – Hartlieb. *Nachrichtenblatt für die deutsche Vorzeit* 12, 173–175.
- Olędzki, M. – Ziąbka, L. – Kędzierski, A. 2014a:** Janków near Kalisz – Celtic trade post on the Amber Route. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), *Moravské křižovatky, střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 243–254.
- Olędzki, M. – Ziąbka, L. – Kędzierski, A. 2014b:** Celtowie w międzyrzeczu Proсны i Warty u schyłku epoki La Tène. In: D. Waszak (ed.), *Celtica studia z dziejów Celtów II*. Kalisz – Warszawa, 42–50.
- Olędzki, M. 1997:** The role of the Amber Route in the Infiltration of the Przeworsk Culture into the Middle Danube Area. In: Čížmářová, J. – Měchurová, Z. (eds.), *Peregrinatio Gothica. Jantarová stezka – Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientie Sociales LXXXII*. Brno, 63–77.
- Palavestra, A. – Krstić, V. 2006:** The Magic of Amber. Belgrade.
- Palavestra, A. 1994:** Prehistoric Trade and the Cultural Model for Princely Tombs in Central Balkans. In: K. Kristiansen – J. Jensen (eds.), *Europe in First Millenium B. C*. Sheffield, 45–57.
- Parma, D. 2006:** Laténské sídliště Otrokovice „Chmelín“. *Pravěk – nová řada* 16, 325–358.
- Peška, J. 1999:** Unikátní nález monoxyly u Mohelnice. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 74–75.
- Peška, J. 2001:** Das Besiedlungsbild des Spätneolithikums und der Frühbronzezeit in Südmähren. In: A. Lippert – M. Schultz – S. Shennan – M. Teschler-Nicola (eds.), *Mensch und Umwelt während des Neolithikums und der Frühbronzezeit in Mitteleuropa*. *Internationale Archäologie* 2. Wien, 148.
- Petersen, E. 1937:** Zwei riesige Bernsteinspeicher bei Breslau – Hartlieb und ihre Bedeutung für die Geschichte des Handels. *Forschungen und Fortschritte* 13/5, 60.
- Pierveľcín, G. 2009:** Ke studiu dálkových kontaktů v pozdní době laténské. *Archeologické rozhledy* LXI, 223–253.
- Pieta, K. 2010:** Die keltische Besiedlung der Slowakei. Jüngere Latenezeit. *Archaeologica Slovaca Monographiae Studia* 12. Nitra.
- Pilnáček, J. 1926:** Paměti městyse Černé Hory. Brno.
- Podborský, V. 1994:** Postavení obřanského Hradiska v době popelnicových polí ve středoevropském regionu. *Pravěk – nová řada* 4, 205–232.
- Pospíšilová, E. 2014:** Římské importy na keltském oppidu Staré Hradisko. Nепublikovaný rkp. bakalářské práce. Katedra historie – sekce archeologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.
- Praxl, P. 1995:** Goldener Steig – Vom Saumweg zur Region. In: *Kulturregion Goldener Steig. Aufsätze zur Ausstellung – Kulturndie oblast Zlatá stezka. Příspěvky k výstavě*. München, 9–14.
- Puziuk, J. 2010:** Konstrukcje obronne w grodach kultury łużyckiej. *Materiały Archeologiczne* 38, 5–33.

- Rajtár, J. 2008:** Die Waagtrasse in der Slowakei. Eine Vormarschrouten der Römer während der Markomannenkriege? In: J. S. Kühlborn – C. Halm (eds.), Rom auf dem Weg nach Germanien. Geostrategie, Vormarschstrassen und Logistik. Mainz, 169–185.
- Rogers, J. 2011:** Czech Logboats. Early Inland Watercraft from Bohemia and Moravia. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity / Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis M 16, 171–202.
- Rudnicki, M. – Dymowski, A. 2015:** Niekończąca się historia – znaleziska monet antycznych z Kujaw. Biuletyn Numizmatyczny 4, 241–270.
- Rudnicki et al. (Rudnicki, M. – Milek, S. – Ziąbka, L. – Kędzierski, A.) 2009:** Mennica Celtycka Pod Kaliszem. Wiadomości Numizmatyczne LIII/2, 103–145.
- Rudnicki, M. 2012:** Pieniądz celtycki na Śląsku / Celtic coins in Silesia. In: W. Garbaczewski – R. Macyra (eds.), Pieniądz i banki na Śląsku. Studia nad Dziejami Pieniądza i Bankowości w Polsce. Poznań, 33–68.
- Rudnicki, M. 2014:** Nowa Cerekwia – středolátské mocenské centrum severně od Karpat. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křižovatky, střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 421–437.
- Rychlý, M. – Stuchlík, S. 2016:** Javorník (k. ú. Bílý Potok, okr. Jeseník). Přehled výzkumů 57/1, 210.
- Rynowiecki, M. 2004:** Historia znaków drogowych – część pierwsza – początki. Miesięcznik Automobilista 2. Warszawa, 26–27.
- Říhový, J. 1982:** Das Urnengräberfeld von Podolí, Fontes Archaeologiae Moravicae XV. Brno.
- Sadowska-Topór 1999:** Starożytność drogi w dolinie rzeki Dzierzgoń w świetle badań archeologicznych, Instytut Archeologii i Etnologii PAN. Warszawa.
- Salač, V. – Carnap-Bornheim, V. 2009:** Ritual, Kommunikation und Politik oder. Was geschah mit dem Kopf des Publius Quinctilius Varus? Imperium – Konflikt – Mythos. 2000 Jahre Varusschlacht. Stuttgart, 150–158.
- Salač, V. 2006:** O obchodu v pravěku a době laténské především – On trade in prehistory, and especially in the La Tène Period. Archeologické rozhledy LXXXVIII, 33–58.
- Salač, V. 2011:** Oppida a urbanizační procesy ve střední Evropě. Archeologické rozhledy LXIII, 23–64.
- Salač, V. 2012a:** Les oppida et les processus d'urbanisation en Europe centrale. In: S. Sievers – M. Schönfelder (eds.), Die Frage der Protourbanisation in der Eisenzeit – La question de la proto-urbanisation a l'âge du Fer, Kolloquium zur Vor- und Frühgeschichtlichen, Band 16. Bonn, 319–345.
- Salač, V. 2012b:** Les habitats artisanaux sur l'échelle européenne. L'ArchéoThema 21, 70–73.
- Salač, V. 2013a:** O rychlosti dopravy v době laténské a jejich hospodářských, politických a kulturních dopadech na společnost. Archeologické rozhledy LXV, 89–132.
- Salač, V. 2013b:** De la vitesse des transports a l'âge du Fer. In: A. Colin – F. Verdin (eds.), L'âge du Fer en Aquitaine et sur ses marges. Mobilité des hommes, diffusion des idées, circulation des biens dans l'espace européen a l'âge du Fer: actes du 35e colloque international de l'AFEAF (Bordeaux, 2–5 juin 2011). Fédération Aquitania (Aquitania Supplément 30). Bordeaux, 489–512.
- Salač, V. 2013c:** Bohemia as a model territory for research on transport and trade in Prehistory. In: T. Kerig – A. Zimmermann (eds.), Economic archaeology. From structure to performance in European archaeology. Bonn, 265–283.
- Salaš, M. 1993:** Kultura středodunajských popelnicových polí. In: V. Podborský et al., Pravěké dějiny Moravy. Brno, 286–301.
- Salaš, M. 1997:** Blučina (okr. Brno-venkov). Přehled výzkumů 1993–94, 141–143.
- Salaš, M. 2016:** Bronzové komponenty kopí od Babic nad Svitavou (okr. Brno-venkov) a jejich přínos pro poznání vojenství v době popelnicových polí a pro sémantiku pramenů. Archeologické rozhledy LXVIII, 202–223.
- Seger, H. 1931:** Der Bernsteinfund von Hartlieb bei Breslau. Altschlesien 3, 171–184.
- Seifertová, V. 2013:** Průvodcovské činnosti. Praha.
- Semotanová, E. et al. (Semotanová, E. – Cajthaml, J. – Baron, R. – Beran, Z. – Bičík, I. – Bobková, K. – Boháč, Z. – Boubín, J. – Cibulka, P. – Doležal, D. – Doležalová, E. – Dvořáčková-Malá, D. – Fialová, L. – Fišer, R. – Friedl, J. – Gebhart, J. – Gojda, M. – Hájek, J. – Herold, M. – Hladký, L. – Hlavačka, M. – Holá, M. – Holý, M. – Chodějovská, E. – Chromý, P. – Janiš, D. – Jeleček, L. – Klír, T. – Klučina, P. – Kocian, J. – Kopačka, L. – Kopiczková, B. – Krafl, P. – Kubů, F. – Kupka, K. – Kupková, L. – Kůrka, P. – Kyncl, V. – Lacina, V. – Marková, M. – Martínek, J. – Matoušek, V. – Měřímský, Z. – Mikulec, J. – Němeček, J. – Novotná, M. – Grečenková, M. – Pánek, J. – Podliska, J. – Pokorná, M. – Polakovič, D. – Polívka, M. – Pořízka, A. – Prokoš, P. – Řepa, M. – Sterneček, T. – Sviták, Z. – Šebek, J. – Šimůnek, R. – Šmahel, F. – Štych, P. – Třeštíček, D. – Velková, A. – Vorel, P. – Vyskočil, A. – Winklerová, J. – Zavřel, P. – Zelenka, J. – Zudová-Lešková, Z. – Žemlička, J. – Veverka, B. – Seemann, P. – Janata, T. – Zimová, R. – Beníšek, J. – Havlíček, J. – Hodek, M. – Kadlecová, H. – Knoblochová, J. – Krejčí, J. – Müller, A. – Myslivečková, V. – Pantůčková, T. – Pospíšil, O. – Procházka, J. – Soukup, P. – Zahajský, P. – Havelková, M. – Křováková, K. – Horčáková, V. – Paulová, M.) 2014:** Akademický atlas českých dějin. Praha.
- Severin, K. 2001:** Metodika hledání středověkých cest. Staré stezky 6, 7–21.
- Schäfer, A. 2002:** Manching – Kelheim – Berching – Pollanten. Eisen als Wirtschaftsfaktor. In: C. Dobiat et al. (eds.), Dürrnberg und Manching. Wirtschaftsarchäologie im ostkeltischen Raum. Akten des Internationalen Kolloquiums in Hallein/Bad Dürrnberg vom 7. bis 11. Oktober 1998. Bonn, 63–76.
- Schachinger, U. 2015:** Die Münzzirkulation der Spätlatenezeit im Südostalpenraum. Der Übergang von der keltischen zur römischen Münzzirkulation. In: P. Scherrer – U. Lohner-Urban (eds.), Der obere Donauraum 50 v. bis 50. n. Chr., Region im Umbruch 10. Berlin, 281–290.
- Schierhold, K. – Pfeffer, I. 2014:** Wegforschung 2.0 oder die Entdeckung einer alten Wegetrasse bei Lotte-Wersen. Archäologie in Westfalen-Lippe 2014, 230–232.

- Schmidtová, D. 2018:** Artefakty střeoevropské proveniencie starší doby železné v italském prostředí v kontextu s absolutně datovatelnými nálezy. Nepublikovaný rkp. magisterské práce. Katedra archeologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.
- Schumann, R. 2015:** Status und Prestige in der Hallstattkultur. München.
- Schwartz, K. 1959:** Atlas der spätkeltischen Viereckschanzen Bayerns. München.
- Skácelová, O. 2002.** Předběžné výsledky algologického průzkumu štěrkových jezer Moravičany – Mohelnice (CHKO Litovelské Pomoraví). *Czech Phycology* 2, 101–106.
- Sklenář, K. – Bláhová-Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002:** Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Slivka, M. 1998:** Rekonštrukcia cestnej siete na Slovensku (Súčasný stav bádania a jeho perspektivy). *Archaeologia historica* 23, 259–275.
- Soukup, R. 2008:** Zlatá cesta Praha – Norimberk v úseku Trnová – Tachov – Bärnau. *Staré stezky* 12, 53–78.
- Stahl, Ch. 2006:** Mitteleuropäische Bernsteinfunde von der Frühbronze- bis zur Frühlatenezeit. Ihre Verberitung, Formgebung, Zeitstellung und Herkunft. *Würzburger Studien zur Sprache und Kultur* 9. Dettelbach.
- Stern, J. 2002:** Römeräder in Rätien und Noricum – Unterwegs auf römischen Pfaden. Wien.
- Steuer, H. – Bierbrauer, V. 2008:** Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Band 58. Berlin.
- Stöckli, W.E. 2018:** Spätlatenezeitliche Germanen in Süddeutschland. *Archäologische Informationen* 41, 199–238.
- Stoddart, S. 2017:** Delicate urbanism in context. Settlement nucleation in pre-Roman Germany. Cambridge.
- Stolarczyk, T. – Baron, J. (eds.) 2014:** Osada kultury pól popielnicowych w Grzybianach koło Legnicy. Legnica – Wrocław.
- Stuchlíková, J. 1999:** Brno-Líšeň, okr. Brno-město. In: V. Podborský et al., *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno, 229–234.
- Sviták, Z., 1992:** „Rešovská cesta“. Příspěvek ke středověkým komunikacím 13. století v Nížkém Jeseníku. *Vlastivědný věstník moravský* 44/3, 362–368.
- Svobodová, H. – Šmíd, M. 1998:** Dvě nová výšinná sídliště na severní Moravě. *Časopis Moravského muzea* LXXXIII, 141–148.
- Svobodová, H. 1985:** Antické importy z keltských oppid v Čechách a na Moravě. *Archeologické rozhledy* XXXVII, 653–668.
- Swieder, A. 2014:** Landschaftsarchäologie im Ostharz anhand von Laserscan-Daten. *Hallesches Jahrbuch für Geowissenschaften, Beiheft* 34. Nutzung von Laserscanhöhendaten für angewandte Umwelt- und geowissenschaftliche Fragen in Sachsen-Anhalt. Halle, 41–52.
- Šebela, L. 2016:** Kulturní proměny na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě a mimo ni ve světle kamenné štípané industrie. *Přehled výzkumů* 57/1, 87–121.
- Šedo, O. 2001:** Poznávání krátkodobých táborů římské armády v barbariku na sever od středního Dunaje. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity (M) – řada archeologická* 50, 93–106.
- Široký, R. – Nováček, K. 1998:** K počátkům Norimberské cesty na Tachovsku. *Archaeologia historica* 23, 59–71.
- Šmerda, J. 2007:** Hrubá Vrbka (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 48, 389–390.
- Šmíd, M. 2002:** Ptení (k. ú. Ptenický Dvorek, okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 43, 186.
- Šmíd, M. 2003:** Pravěké a raně historické osídlení katastru obce Bílovice-Lutotín. *Střední Morava* 17, 45–70.
- Šmíd, M. 2007:** Rmíz u Laškova, pevnost kultury nálevkovitých pohárů. *Archeologické památky střední Moravy* 14. Olomouc.
- Štěpánek, M. 1968:** Patrocinia a středověké cesty. *Český časopis historický* 16, 551–570.
- Štrof, A. 2000:** Mladší doba bronzová a doba halštatská. In: M. Čížmář – K. Geislerová – J. Unger (eds.), *Výzkumy – Ausgrabungen 1993–1998*. Brno, 37–44.
- Švihurová, M. 2015:** Jantar zo sídliska Liptovska Mara III v kontexte osídlenia pučovskej kultury na severnom Slovensku. In: L. Tyszler – E. Droberjar (eds.), *Archeologia barbarzyncow 2014*. Lodz – Wielun, 97–106.
- Teska, M. 2015:** The Oksywie Culture on the Right-Bank Lower Vistula. *Archaeologia Lituana* 150, 23–30.
- Tarpini, R. 2002:** Aspetti della cultura figurativa nella cerchia hallstattiana orientale (Cultura di Kalenderberg). In: I. Colpo – I. Favaretto – F. Ghedini (eds.), *Iconografia 2001. Studi sull'immagine*, Atti del Convegno. Padova, 79–90.
- Teichner, F. 2013:** From Aquileia to Carnuntum. Geographical Mobility along the Amber Road – De Aquileia a Carnuntum. *Movilidad geográfica a lo largo de la ruta del ámbar*. *Veleia* 30, 45–71.
- Tejral, J., 2015:** Some Remarks on the Transitional Phase between Early Roman and Late Roman Periods in the Region North of the Middle Danube – Poznámky k přechodné fázi mezi starší a mladší dobou římskou v oblasti severně od středního Dunaje. *Přehled výzkumů* 56/2, 43–101.
- Tisucká, M. – Ohlídalová, M. 2013:** Luxus ze vzdálených zemí. Jantar doby bronzové ze sbírky Národního muzea. Praha.
- Tomášek, M. (ed.) 2015:** 100 zajímavých archeologických lokalit Moravy a Slezska. Praha – Brno.
- Tóth, E. 2003:** Roman roads in Transdanubia. In: Z. Visy – M. Nagy – B. Z. Kiss (eds.), *Hungarian Archaeology at the turn of the Millennium*. Budapest, 218–221.

- Trebsche, P. – Fichtl, S. 2015:** Projekt „Keltische Siedlungszentren in Ostösterreich“ – Bericht über die Ausgrabung 2015 in Haselbach. Asparn an der Zaya – Strasbourg, 192–218.
- Trebsche, P. 2010:** Auswertung der latenezeitlichen Befunde und Funde von Michelstetten. In: W. Rosner – E. Lauermaun (eds.), Die latenezeitliche Siedlung von Michelstetten. Die Ausgrabungen des Niederösterreichischen Museums für Urgeschichte in den Jahren 1994–1999. Archäologische Forschungen in Niederösterreich 7. St. Pölten, 15–115.
- Trebsche, P. 2014:** Size and economic structure of La Tène Period lowland settlements in the Austrian Danube region. In: S. Hornung (ed.), Produktion – Distribution – Ökonomie. Siedlungs- und Wirtschaftsmuster der Latenezeit. Bonn, 341–371.
- Trebsche, P. 2018:** Die hallstattzeitlichen Jagddarstellungen der Kalenderberggruppe – zu einem Altfund von Rauhenneck bei Baden (Niederösterreich). Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Serie A für Mineralogie und Petrographie, Geologie und Paläontologie, Anthropologie und Prähistorie, Band 120, 211–244.
- Trefný, M. 2011:** Attická keramika jako významný doklad jižního importu v prostředí pozdně halštatských až časně laténských Čech. Památky Archeologické CII, 271–306.
- Tyszyler, L. 2016:** Celtyckie militaria w kulturze przeworskiej z obszaru Wielkopolski wschodniej i Polski środkowej. Rocznik Wieluński 16, 29–52.
- Unger, J. 1984:** Sídliště z mladší a pozdní doby hradištní v kat. Pasohlávek. Jižní Morava 20, 133–140.
- Unger, J. 1997:** Rajhrad (okr. Brno-venkov). Přehled výzkumů 1993–1994, 232–234.
- Urban, H. O. 1994:** Keltische Höhensiedlungen ander mittleren Donau. Vom Linzer Becken bis zur Porta Hungarica. Linzer archäologische Forschungen 22. Linz.
- Urban, H. O. 1999:** Der Leopoldsberg. Archäologische Forschungen auf dem Wiener Hausberg. Wiener Archäologische Studien 2. Wien.
- Urban, H. O. 2000:** Ein mittel–junglatenezeitlicher Eisendepotfund von Falkenstein, NÖ, 195–209. A LaTène period of 12 iron objects. Teilnehmerliste, 211–212.
- Valoch, K. – Šebela, L. 1995:** Eneolitické výšinné sídliště v Brně-Maloměřicích. Časopis Moravského muzea LXXX, 45–77.
- Venclová, N. (ed.) 2008b:** Archeologie pravěkých Čech /7. Doba laténská. Praha.
- Venclová, N. (ed.) 2008a:** Archeologie pravěkých Čech /6. Doba halštatská. Praha.
- Vermouzek, R. 1971:** Poznámky k Trstenické stezce. Vlastivědný věstník moravský 23, 167–187.
- Víth D. 2016:** Rozvlečený depot z mladší doby bronzové ze Sedlece na českomoravském pomezí. Archeologické rozhledy LXVIII, 235–252.
- Víth, D. 2004:** Pohřebiště kultury lužických popelnicových polí ve Ptení, okr. Prostějov. Archeologické rozhledy LVI, 348–382.
- Víth, D. 2017a:** Doba laténská v severní části Boskovické brázdy ve světle drobných kovových nálezů. Archeologické rozhledy LXIX, 629–671.
- Víth, D. 2017b:** Relikty zaniklých cest mezi Křenovem a Hradcem nad Svitavou na Svitavsku ve světle archeologických nálezů. Archeologie východních Čech 12/2016, 56–75.
- Vránová, V. – Martineček, J. 2018:** Nové hradisko „Teplá díra“ na katastru Dolan. In: M. Kršková – J. Peška (eds.), Ročenka 2017, Archeologické centrum Olomouc. Olomouc, 112–119.
- Vránová, V. – Vrána, J. 2005:** Jívová – Tepenec. Pravěké hradisko a Karlův hrad – Tepenec. Archeologické památky střední Moravy 9. Olomouc.
- Waldhauser, J. 1996:** Gold und Bernstein der Hallstatt- und Latènezeit in Böhmen und ihre Kontakte zur Bernsteinstrasse aufgrund der Mobilität. In: Z. Woźniak (ed.), Kontakte längs der Bernsteinstrasse. Kraków, 77–93.
- Waldhauser, J. 2001:** Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
- Wankel, J. 1882:** Bilder aus der Mährischen Schweiz und ihrer Vergangenheit. (Český překlad: Obrazy z Moravského Švýcarska a jeho minulosti. 1984. Blansko).
- Wencke, E. 2018:** Die Architektur der Kelten. Siedlungsmuster, Bauformen und Konstruktionsprinzipien der Eisenzeit. Nepublikovaný rkp. dizertační práce. Fakultät Architektur und Stadtplanung der Universität Stuttgart.
- Wielowiejski, J. 1987:** Depositi dell'ambra sul territorio tra la parte media del Danubio e il Mar Baltico dal I secolo a.C. al V secolo d.C. Archaeologia Polona 25/26, 75–84.
- Wiśniewska, R. 1998:** Komunikace v Sasku s ohledem na průsmyky Krušnohoří a Vogtlandu. Archaeologia historica 23/98, 199–219.
- Wojciechowska, H. 1968:** Pławniowice, pow. Gliwice. Stanowisko 6. Informator Archeologiczny, badania 2, 122–123.
- Wołagiewicz, R. 1997:** The Pre-Roman Iron Age in Pomerania. Chronological Problems of the Pre-Roman Iron Age in Northern Europe. Arkæologiske skrifter 7, 11–33.
- Zanni, S. – De Rosa, A. 2016:** Remote sensing analyses on Sentinel-2 images. Looking for Roman roads in Srem region (Serbia). Geosciences 9/1, 25.
- Ziąbka, L. 2012:** Na straży bursztynowego szlaku. Mieszkańcy środkowego biegu Prosnny w I w. p.n.e. Starożytności 3, 63–80.
- Zipser, J. 2018:** Theoretical Study Concept of the Genesis of a City With Regard to Simulation Modelling of the Long-Term Development of a Transportation Network. With Illustrations from a Klodzko Land Case Study (South-Western Poland). Studia Miejskie 31, 25–36.
- Žórawska, A. 2003:** Ocalałe i niepublikowane materiały z badań Waldemara Heyma w Bystrzcu, pow. kwizdyński (Weißhof, Kr. Marienwerder). Wiadomości Archeologiczne LVI, 229–281.
- Zuber, R. 1972:** Osídlení Jesenicka do počátku 15. století. Opava.

Jantarová stezka

výsledky mapování jantarových stezek mezi Jadranem a Baltem z mladší doby železné a identifikace jejich terénních reliktnů na Moravě metodou leteckého laserového skenování

výstavní katalog

Autor textů: Jan Martínek

Recenzent: Mgr. Martin Golec, Ph.D.

Vydalo: Centrum dopravního výzkumu, v.v.i., Líšeňská 33a, 636 00 Brno

Grafický design, DTP: Jan Martínek a STUDIO TRINITY, s.r.o.

Tisk: NOVATISK, a.s.

Náklad: 200 ks

1. vydání

Brno 2019

ISBN: 978-80-88074-73-1